קאַמפּף פאַר
דישע רעכט

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 13 03 05 08 020 2

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָ־
זיגקייט און אין דער געשיכטע
פון דער אידישער עמאַנציפּאַציאָנס
בעוועגונג

אונטער דער רעדאַקציע פון

ב. באָרוכאָוו

אַרויסגעגעבען פון
אידיש נאַצ. אַרבייטער פערבאַנד פון אַמעריקא
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

VELUT ARBOR ÆVO

Presented to the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from

the estate of

JOSEPH B. SALSBERG

אינהאַלט:

	זייט
פאָרוואָרט	3
1. רעכט און דער קאַמף פאַר רעכט	7
2. די געשיכטע פון אידישער עמאַנסיפּאַציע אין מערב־אייראָפּאַ (א. טשעריקאָווער.)	12
3. דער קאַמף פאַר אידישע רעכט אין מזרח־אייראָפּאַ	20
4. די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רוסלאַנד (א. טשעריקאָווער)	33
5. די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען (ד. בן־גריון)	45
6. די אידישע רעכט־לאַגע אין עסטרייך	52
7. די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין דער טערקיי (ד. בן־גריון)	63
8. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג	73
א. מענשליכע און פּערזענליכע רעכט	75
ב. בירגערליכע (פּאָליטישע) רעכט	77
9. די נאַציאָנאַלע פראַגע און נאַציאָנאַלע רעכט	81
10. נאָכוואָרט	93

די קאַפּיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 זיינען פערפאַסט פון ב. באָרוכאָוו.

PINSKI-MASSEL PRESS, INC
84 BOWERY, N. Y.
446

אין קאמפּף
פאר אידישע רעכט

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָזיגקייט
און אין דער געשיכטע פון דער אידישער
עמאַנציפּאַציאָנס בעוועגונג

אונטער דער רעדאקציע פון

ב. באָרוכאָוו

אַרויסגעגעבען פון

אידיש נאַצ. אַרבייטער פּערבאַנד פון אַמעריקאַ

ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

49
Canada

LIBRARY
NOV 9 1999
UNIVERSITY OF TORONTO

פאָרוואָרט

די וועלט־מלחמה האָט אין זיך פערוויקעלט א גאנצע מאסע אָנגעוועהטאָגטע פראַגען, נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און וועלט־פּאָליטישע, וואָס האָבען שוין לאַנג געוואַרט אויף א געהעריגער לייזונג. ס'איז ניט אויסגעשלאָסען, אַז די גרויסע איבערקעהרענישען, וואָס מ'קאָן ערוואַרטען נאָך דער מלחמה, זאָלען ברענגען א טהיילווייזע אָדער אפילו אַן ענדגילטיגע לייזונג פאַר איינינגע פון אָט די פראַגען.

צווישען די פּראָבלעמען, וואָס האָבען שוין לאַנג געדאַרפט געלייזט ווערען און וואָס די מלחמה האָט מיט העלישען פייער בעלויכטען פאַר דער וועלט אין זייער גאַנצען טראַגישען ערנסט, פערנעהמט די אידען־פראַגע איינעם פון די ערשטע פּלעצער. איינער פון די וויכטיגסטע מלחמה־טהעאַטערס פערשפּרייט זיך איבער א קאָלאָסאַלער טעריטאָריע, וואו א וויכטיגען טהייל פון דער בעפעלקערונג בילדען די אידישע מאַסען. ניין מיליאָן אידען וואוינען אין יענע געגענדען פון רוסלאַנד, ליטאַ, קורלאַנד, פּוילען, פּרייסען, גאַליציען, בוקאָווינא, אונגארן און טערקיי, וואָס בילדען דעם מזרח־טהעאַטער פון דער מלחמה. דער שווערסטער און קאַטאַסטראָפאַלסטער טהייל פון'ם וועלט־קריעג שפּיעלט זיך פאַנאַנדער דירעקט אויף די פּלייצעס פון אידישען פאָלק. דער עקאָנאָמישער חורבן, די פּאָליטישע רעכטלאָזיגקייט, די מיליטערישע הפקרות, אַלץ האָט זיך פעראייניגט צו פערוואַנדלען דאָס לעבען פון די אידישע מאסען אין אַן אמת'ען גהינם, פול מיט איבער־מענשליכע יסורים, פיזישע און גייסטיגע.

קיינמאָל האָט נאָך די אונגאָרמאַלע לאַגע פון אידישען פאָלק ניט בעוויעזען איהר צוואַאונדעטען פּנים מיט אַזאַ שרעקליכער אָפענקייט, ווי אין אָט די שוואַרצע יאָהרען פון וועלט־שרפה, און קיינמאָל האָט נאָך די שוידערליכע אידען־פראַגע ניט אָנגענומען אַזאַ אויסגעשפּראָכענעם כאַראַקטער פון א וועלט־פּראָבלעם, פון אַן אינטערנאַציאָנאַלען אומגליק, ווי איצט.

אויף די אידען פון די נייטראַלע לענדער, און בעזאָנדערס אויף די דריי מיליאָן אידען פון די פעראייניגטע שטאַאטען, איז איצט אויסגעפאַלען די

אויפגאבע ארויפצוברענגען דאס אידישע פראבלעם אויף דער טאגעס־ארד־נונג פון דער וועלט־פאליטיק און צו פערלאנגען פון דער מענשהייט, אז די אידען־פראגע זאל איין מאל פאר אלע מאל געלייזט ווערען אויפ'ן מעגליכסט ראדיקאלען אופן. די אמעריקאנער אידען האבען אויף זיך דעם גרויסען היסטארישען חוב צו זארגען דערפאר, אז דאס אידישע פאלק זאל ענדליך בעפרייט ווערען פון זיין בייישפיעללאזער אוננארמאלער לאגע: עס מוז ענדליך געשאפען ווערען א גאראנטיע געגען דעם, וואס יערע קאטאסטראפע פון דער געשיכטע שטעלט אונזער פאלק ביים ראנד פון אונטערגאנג און וואס יעדעס מאל ווערט אונזער פאלק ערשיטערט טיעפער און געפעהרליכער, ווי אלע אנדערע פעלקער.

צו דעם צוועק מוז דאס אמעריקאנער יודענטהום קודם כל האבען א קלארעס בילד וועגען דער אידישער לאגע אין די מלחמה־לענדער. און אזוי ווי די אידען־פראגע קען אוועקגעשטעלט ווערען אויף דער פאליטישער טאגעס־ארדנונג הויפטזעכליך פון דער רעכטליכער זייט, מוז קודם כל בע־לויכטען ווערען די ר ע כ ט ל י כ ע לאגע פונ'ם אידישען פאלק אין פער־שיעדענע לענדער. דא שטויסען מיר זיך אן אויף דער פיעלזייטיגער און פערשיעדענארטיגער רעכטלאזיגקייט פון אידישען פאלק, און די ערשטע זאך, וואס מיר קענען מאהנען ביי די פעלקער פון דער ערד, איז, אז די רעכט־לאזיגקייט פון אונזער פאלק זאל אומעדום אפגעשאפט ווערען. די אידען, אלס פערזאנען, די איהען, אלס בירגער, און די אידען, אלס פאלק, מוזען אומעדום אוועקגעשטעלט ווערען אין א גלייכער רעכטליכער לאגע מיט אלע אנדערע פערזאנען, בירגר און פעלקער.

דאס קומט אונז, אלס עלעמענטארער יושר. דאס קומט אונז אלס קאמפענסאציע פאר די קרבנות, וואס מיר האבען געבראכט און וועלען נאך ברענגען בעת מלחמה און נאך איהר פאר דער מאכט און דעם גליק פון אלע לענדער. דאס קומט אונז אין די אינטערעסען פון אינזער רעטונג, פון אונזער בעפרייאונג, אין די אינטערעסען פון דער רעכטס־ארדנונג פון יענע לענדער, וואו מיר וואוינען, — דאס קומט אונז, ענדליך, אין די אינ־טערעסען פון דעם פארטשריט פון דער גאנצער מענשהייט.

די דאָזיגע בראָשורע בעהאַנדעלט די אידען־פראַגע אויסשליסליך פון איהר רעכטליכער, יורידישער זייט. ניט ווייל מיר וואָלטען מבזה געווען די אַנדערע זייטען פון אונזער נאַציאָנאַלער עקזיסטענץ, ווי: די שווערע אַנאָמאַליען פון אונזער עקאָנאָמישען לעבען, די קולטורעלע חלאת׳ען, די עמיגראַציע, דעם געזעלשאַפטליכען אַנטיסעמיטיזם, די היסטאָרישע צו־קונפטס־האָפנונגען פון אידישען פאָלק, אָדער דעם דירעקטען חורבן, וואָס די מלחמה האָט אונז געבראַכט. ניין, אַט די אַלע זייטען זיינען פאַר זיך ניט ווייניגער וויכטיג, איידער די רעכטליכע זייט. נאָר, ווי געזאָגט, קען פאַר די פעלקער הײַנט־צו־טאָג אַוועקגעשטעלט ווערען הויפּטזעכליך די רעכט־ליכע זייט פון אונזער פראַגע, און אין איהר מוזען מיר הויפּטזעכליך קלאָר ווערען.

דער אידיש־נאַציאָנאַלער ארבייטער־פערבאַנד האָט בעשלאָסען ארויס־צוגעבען אַ בראָשורע, וואָס זאָל אין קורצע און אַלגעמיינע שטריכען אָנ־צייכענען די וויכטיגסטע פראַגען פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט און פון דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. ער האָט מיך אינסטרואירט אַזאַ בראָ־שורע צו פערפאַסען, נאָר כדי די נויטיגע קאָמפּליצירטע אַרבייט זאָל גע־מאַכט ווערען וואָס שנעלער און וואָס מעהר קאָמפּעטענט, האָב איך, מיט דער הסכמה פון פערבאַנד, צוגעצויגען צו דער ארבייט די פריינד בן גריון און א. טשעריקאָווער, — דעם ערשטען, אַלס ספּעציאַליסט אין די אַנגע־לעגענהייטען פון די באַלקאַן־לענדער און דער טערקיי, און דעם צווייטען, אַלס ספּעציאַליסט אין רוסישע אַנגעלעגענהייטען. חוץ דעם האָט פריינד א. טשעריקאָווער איבערגענומען די געשיכטליכע איבערזיכט פון דעם קאַמפּף פאַר אידישער בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע אין די לענדער פון מערב־אייראָפּאַ. די קאַפּיטלען 2 און 4 זיינען פערפאַסט פון טשעריקאָווער און די קאַפּיטלען 5 און 7 פון בן גריון. די קאַפּיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 פון מיר.

איך דריק אויס מיין טיעפען דאַנק די פריינד בן גריון און א. טשערי־קאָווער פאַר זייערע ווערטהפולע ביטראַגען.

נאָך אַ בעמערקונג, און מיר זיינען פאַרטיג מיט דער הקדמה. דער אידיש־נאַציאָנאַלער ארבייטער־פערבאַנד האָט אַ בעשטימטען קוק אויף דער

צוקונפט פון דער גאנצער מענשהייט און פונ'ם אידישען פאָלק: דאָס איז די סאָציאַלע און אידיש־נאַציאָנאַלע וועלט־אַנשויאונג. אָבער די דאָזיגע בראָשורע איז געשריעבען געוואָרען פאר אַלע קלאַסען פון אידישען פאָלק מיט'ן צוועק צו געבען זיי די נויטיגע פאָליטישע א י נ פ אָ ר מ אַ צ י ע. בכן האָבען מיר זיך ענטשלאָסען אין די אינפאָרמאַטיווע טהיילען פון דער בראָשורע אויסצומיידען איטליכע פּארטייאישע בעלייכטונג פון דעם ענין, אזוי אַז יעדער לעזער, אָהן אונטערשיעד פון פּארטיי, זאָל זיך קענען רוהיג בענוצען מיט די ידיעות, וואָס מיר ברענגען דאָ.

בלויז אין דעם נ אָ כ ו ו אָ ר ט, וואו מיר פערבינדען די פראגען פון אידישער עמאַנציפּאַציע מיט אַ ווייטערער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, האָבען מיר זיך שוין ניט געקענט און ניט געטאָרט בעגעהן אָהן אונזערע סאָציאַלע און נאַציאָנאלע פּרינציפּען.*)

ב. באַרוכאָוו.

ניו יאָרק, מאַי 1916.

*) מחמת דער אייליגקייט פונ'ם ענין, פערפיהר איך דאָ ניט קיין קאַמפּף געגען דער טראַדיציאָנעלער און ניט־אויסגעהאַלטענער אָרטאָגראַפיע פונ'ם „בחור הזעצער", וועלכער האָט סיסטעמאַטיש מבטל געוועזן די אָרטאָגראַפיע פון מיין מאַנוסקריפּט. איך נעהם אויף זיך, אַלזאָ, די פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דעם אינהאַלט פון דער בראָשורע, נאָר ניט פאַר איהר אויסלעגעכץ.

אין קאַמפּף פאַר אידישע רעכט

.1

רעכט און דער קאַמפּף פאַר רעכט.

די אידעען פון גערעכטיגקייט און רעכט בייטען זיך אינאיינעם מיט די פאָרמען פון דער געזעלשאַפט. ניטאָ קיין רעכט פאַר זיך, קיין „נאַטיר־ליכעס“ און „אייביגעס“ רעכט און קיין „לאָגישעס“ רעכט, וואָס זיינע וואָרצלען זאָלען ליעגען אין דער „אייביגער נאַטור פונ׳ם מענשען“. די פאָרמען פון רעכט זיינען אַזוי פערשיעדענאַרטיג, ווי די פאָרמען פון מענש־ליכע אינטערעסען — ווייל איטליכס רעכט האָט דעם איינציגען צוועק צו רעגולירען די בעציהונגען פון די מענשליכע אינטערעסען און אויסצוגלייכען די קאָנפליקטען פון מענשליכע אינטערעסען.

דאָרט, וואו מענשען הארמאָנירען איינער מיט׳ן צווייטען אין זייערע אינטערעסען, ברויכט מען קיין רעכט ניט, ווייל דאָרט זיינען אַלע צופריעדען. אזוי לאַנג, ווי לופט און זונען־ליכט איז פאַר אַלעמען גענוג געווען, איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו פאָדערען אַ רעכט אויף לופט, אַ רעכט אויף ליכט, — די מענשליכע אינטערעסען בנוגע צו לופט און ליכט זיינען געווען האַרמאָניש און ס׳איז ניט פאָרגעקומען קיין אינטערעסען־קאָנפליקטען אין דעם פּונקט. היינט אָבער, ווען די קוביק־פוטען לופט אין די וואוינונגען זיינען געוואָרען אַליין קנאַפּער און קנאַפּער פאַר די פאָלקס־מאַסען, און די זונען־ליכט ווערט אַליין מעהר פערשטעלט פון פיעלגאָרענדיגע הייזער, פונ׳ם רויך און גאַסענשטויב, — ענטשטעהט שוין די פראַגע פון עכט אויף לופט און רעכט אויף ליכט. אזוי האָט אויך אַמאָל קיין רעדע ניט געקאָנט זיין פון רעכט אויף ערד, אויף גרונד און באָדען, אזוי לאַנג ווי די מענשען האָבען נאָך ניט פערכאַפּט די ערד און ניט צוטיילט זי אין פּריוואַטע נחלאות.

פון די אויביגע ביישפּיעלען זעהען מיר אָבער נאָך אַ צווייטע זייט פון רעכט: די פערווירקליכונג פון רעכט הענגט אָפּ פון די פּאַקטישע מאַכט־פערהעלטניסען. ווער ס׳האָט מאַכט — אין פאָרם פון מזומנ׳ע געלט, — צו קריעגען גענוג פרישע לופט און ליכט, דער וועט דערגרייכען זיין רעכט אויף אָט די געגענשטאַנדען. קוים אָבער בעזיצט ער ניט די מאַכט. איז אויך זיין רעכט וועניג וואָס ווערט אָדער גאָר ניט ווערט.

לאָמיר נעהמען נאָך אַ וויכטיגעס רעכט, וואָס איז בעזונדערס אינטע־

רעסאַנט פאַר אונזער ענין. לויט די מאָדערנע בעגריפען האָט איטליכער מענש אַ „נאַטירליכעס און אונפערלעצליכעס" רעכט צו זיין געזיכערט מיט זיין לעבען געגען יעדען אַטענטאַט מצד אַן אַנדער מענשען. אין פלוג, וואָס קאָן זיין נאָך נאַטירליכער, לאָגישער און היילינער פאַר אַט דעם רעכט, וועלכעס איז אַפילו פּראָקלאַמירט געוואָרען אין די עשרת הדברות העכער דריי טויזענד יאָהר צוריק „לא תרצח"? די געשיכטע און די געגענוואַרט בעווייזען אָבער, אַז דאָס היילינע רעכט פון פערזענליכער אונבעריהרליכקייט העננט לחלוטין אָפּ פון די אינטערעסען־קאָנפליקטען און פון די מאַכט־פער־העלטניסען.

געוועזען צייטען, און געדויערט האָבען זיי פיעלע טויזענטער יאָהרען נאָכאַנאַנד, ווען דאָס מענשליכע לעבען איז געלעגען אין רשות פון די געטער אָדער פון די הערשער. לויט'ן וואונש פון די געטער האָט מען זיי געמוזט ברענגען מענשליכע קרבנות. אויפ'ן קאַפּריז פון אַ געקרוינטען מענשען האָבען טויזענטער אַנדערע מענשען געמעגט פערניכטעט ווערען אין איין מינוט אָהן אַ פאַרוואָס. רייכע פּריצים פלעגען מיט'ן פלייש פון זייערע קנעכט האָדעווען זייערע געליעבטע הויז־חיות. היינט וואָלטען מיר געוואָרען אויפגעבראַכט: ס'איז שרעקליכע רעכטלאָזיגקייט, ס'איז באַרבאַריזם! נאָר אין יענע צייטען איז קיינעם ניט איינגעפאַלען צו זעהן אין דעם אַ פערברעכען געגען רעכט. פשוט דערפאַר, ווייל דעמאָלט האָט נאָר דער הער־שער געמעגט האָבען אַנערקענטע אינטערעסען און דאָס לעבען פון זיינע שקלאַפען איז בעטראַכט געוואָרען אַלס זיין אינטערעס, און ניט אַלס זייער אינטערעס. די שקלאַפען אַליין האָבען געוואוסט, אַז אַזוי דאַרף עס זיין, זיי האָבען ניט פּראָטעסטירט געגען דעם.

ערשט דעמאָלט, ווען יעדע פּערזאָן איז קלאָר געוואָרען, אַז איהר לעבען איז איהר פּערזענליכער אינטערעס און ניט יענעמס, ניט דער געטש־קעס און ניט דעם הערשערס, האָט געקאָנט ענטשטעהן די מצוה „לא תרצח" און דאָס רעכט אויף אונפערלעצליכקייט פון פערזאָן. און זעהען מיר דען ניט, אַז אַפילו היינטיגע צייטען, קוים דערוועקט זיך אין דער רעגיערונג דער אינטערעס צו שאַפען זיך מיט'ן לעבען פון איהרע אונטערטאַנען, ווערט תיכף אָפּגעשאַפט דאָס רעכט אויף לעבען און מענשען ווערען געשיקט פער־ניכטען איינער דעם צווייטען? אין צייט פון מלחמה, פון גאַסען־אונרוהען, פון רעוואָלוציעס וועגט איבער דער אינטערעס פון שטאַאַט די אינטערעסען פון יחיד, און עס ווערט אָפּגעשאַפט דאָס „נאַטירליכסטע, דאָס היילינסטע" פון אַלע רעכט.

האָבען מיר, אַלזאָ, די פאָלגענדע אויספיהרונג בכה רעכט און רעכט־לאָזיגקייט:

א. דאָס רעכט איז אַזאַ גענעזעלשאַפטליכער אינסטיטוט און אַזאַ פאָרם פון בעוואוסטזיין, וועלכע האָבען דעם צוועק צו רעגולירען די קאָנפליקטען צווישען מענשליכע אינטערעסען.

ב. די פאָרמען פון רעכט זיינען אָפּהענגיג פון די פאָרמען, אין וועלכע די מענשליכע אינטערעסען קאָנען זיך צוזאַמענשטויסען. די פאָרמען און אידעען פון רעכט ענדערען זיך און ענטוויקלען זיך צוזאַמען מיט דער ענטוויקלונג פון די מענשליכע אינטערעסען און פון די געזעלשאַפטס־פאָרמען.

ג. די פערווירקליכונג פון איטליכען רעכט הענגט אָפּ פון דער מאַכט, וועלכע ס׳בעזיצען די פעראינטערעסירטע צדדים.

ד. דאָס רעכט ווערט פערווירקליכט ניט דורך זיך אַליין, נאָר דורך אַ קאַמפּף פון אינטערעסען און פון געזעלשאַפטליכע כחות, דורך דעם קאַמפּף פאַר רעכט. און די מעטאָדען פונ׳ם קאַמפּף פאַר רעכט ענטוויקלען זיך צוזאַמען מיט דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאַפטליכע און פאָליטישע פאָרמען.

פאַראַן נאָך היינט צו טאָג אַזוינע לענדער, וואו ס׳עקזיסטירט בכלל ניט קיין בעגריף פון מענשען־רעכט, ד. ה. פון רעכט, וואָס געהערען דעם מענשען, אַלס אַזעלכען, און טאָרען ניט פערלעצט ווערען. אַזוינע לענדער און שטאַאַטען, וואָס ווערען געוועהנליך גערופען „באַרבאַריש“, ווערען רעגיערט פון אַ געטליכען רעכט, פון אַ רעליגיעזען רעכט, פון אַ געוואוינהייטס־רעכט אָדער פונ׳ם קאַפּריז פון די הערשער, נאָר קיין מענש פערמאָגט דאָרט ניט קיין שום געזעצליך־גאַראַנטירטע רעכט. אין אַזוינע לענדער עקזיסטירען, פערקעהרט, פּריווילעגיעס, בעזונדערע הנחות פאַר געוויסע קלאַסען פון דער בעפעלקערונג, נאָר ס׳איז ניטאָ קיין שום בעגריף פון גלייכהייט פאַר׳ן געזעץ. אַזוינע לענדער זיינען, צום ביישפּיעל, אַביסיניען און מאַראָקאָ.

דאָרט, אויב אַ מענש מעג זיך פריי בעוועגען און קאָן זיך פיהלען מעהר־ווייניגער זיכער מיט זיין לעבען און אייגענטום, ווערט דאָס בעטראַכט ניט פאַר זיין אונבעריהרליכעס רעכט, וואָס געהערט צו איהם. אַלס מענשען און אַלס בירגער, נאָר פאַר אַ פּריווילעגיע, וואָס די געטליכע אָדער קייזער־ליכע מאַכט האָט איהם געגעבען צום אונטערשיעד פון אַנדערע מענשען.

אין אַזוינע לענדער קאָן מען ניט רעדען וועגען רעכטס-בעשרענקונגען, נאָר בלויז וועגען פערפאָלגונגען און אויסנאַהמס-געזעצען. ס'קאָן לייכט טרעפען, אַז אין אַזאַ לאַנד זאָלען דוקא די אידען קריגען געוויסע פּריווילעגיעס אַקעגען אַנדערע גרופּען פון דער בעפעלקערונג. נאָר על פּי רוב ווערען דאָרט די אידען אונטערגעוואָרפען די ערגסטע פערפאָלגונגען און גזירות.

דאָס איז געווען דער יסוד פון דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען אין מיטעלאַלטער. פּיעלע פון די מענשליכע רעכט, וואָס מיר בעטראַכטען לעת עתה אַלס עפּעס זעלבסטפערשטענדליכעס, ווי צ. ב., דאָס רעכט אויף לעבען, איז אין מיטעלאַלטער בעטראַכט געוואָרען גאָר אַלס פּריווילעגיע, און ווער ס'האָט ניט געהאַט די פּריווילעגיע, יענעמס לעבען איז געווען הפקר לויט'ן דין. ווען די אידען פלעגען קומען אין אַ לאַנד, פלעגען זיי זיך אויסווירקען פון דעם קעניג אָדער פירסט אַ פּריווילעגיע, וואו ס'איז בפירוש געזאָגט געוואָרען, צווישען אַנדערע זאַכען, אַז פאַר דער ערמאָרדונג פון אַ אידען קומט אַ געוויסע מאָס שטראָף. די מענשען זיינען ניט געווען גלייך פאַר'ן געזעץ, און זייער לעבען פלעגט זיך אויך אָפּשאַצען ניט גלייך. פאַר ערמאָרדען אַ פראָסטען פּויער האָט געקומט אַ קליינע שטראָף, פאַר ערמאָרדען אַ פּריץ איז אָוועקגעלעגט געוואָרען אַ גרויזאַמע שטראָף. איז דאָס, פערשטעהט זיך, בעטראַכט געוואָרען פאַר אַ גרויסער פּריווילעגיע, ווען, צ. ב., די פּוילישע הערשער האָבען זיך פערפליכטעט פאַר די אידען, אַז דער מערדער פון אַ אידען וועט קריגען דיזעלבּיגע שטראָף, ווי דער מער־דער פון אַן אַדעליגען.

נאָר דאָס אַלגעמיינע בילד פונ'ם אידישען לעבען אין מיטעלאַלטער איז אַ בילד פון שטענדיגע פערפאָלגונגען און גזירות. על פּי רוב זיינען זיי געווען רעכטלאָז אין פולען זינען פון וואָרט, און די גאַנצע האָפנונג איז געווען אויף די פּריווילעגירטע הערשער פון די אומות העולם, טאָמער וועלען זיי געפינען פאַר נויטיג איינצושטעלען זיך פאַר'ן אידען. די אינטערעסען פון די אידען האָבען ניט עקזיסטירט פאַר'ן געזעץ, און זיי זיינען בעהאַנ־דעלט געוואָרען ווי דאָס אייגענטום פון דעם קעניג. די פינאַנציעלע אינ־טערעסען פונ'ם קעניג זיינען געווען יענע מאַכט, וואָס האָט דעם אידען געשיצט, דער וויכטיגסטער און אָפּטמאָל דער איינציגער קוואַל פון אידישע רעכט.

ווי געזאָגט, הערשט נאָך היינט־צו־טאָג אַזאַ צושטאַנד אין מאַראָקאָ און אין אַביסיניען. די דאָרטיגע אידען זיינען אַבסאָלוט רעכטלאָז. כמעט דאָסזעלבּיגע אויך אין אַראַביען און פּערזיען.

נאָר די פאָרמען פון די מענשליכע רעכט האָבען זיך ענטוויקעלט צו־

זאַמען מיט דער בירגערליכער געזעלשאַפט און דורך דעם האָט זיך אויך געמוזט ענדערען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. אין דער נייער צייט האָבען זיך נייע רעכט־פּרינציפּען דורכגעשלאָגען אַ וועג אין דער געזעצ־געבונג פון אייראָפּאַ און אַמעריקאַ, און צוזאַמען מיט זיי האָט געמוזט פריהער אָדער שפּעטער קומען אויך די ענדערונג אין דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען.

אויב דער רעכטליכער יסוד פונ׳ם מיטעלאַלטער איז בעשטאַנען אין פּריווילעגיעס און הנחות, האָט די מאָדערנע רעכטס־אָרדנונג פּראָקלאַמירט אַלס איהר יסוד די גלייכהייט פון אַלע מענשען און ספּעציעל פון אַלע בירגער פאַר דעם געזעץ פון לאַנד. זינט די אַמעריקאַנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינ־דעפּענדענס“ און די פראַנצויזישע „דעקלאַראַציע פון די רעכט פונ׳ם מענשען און בירגער“ האָבען אָנגעקינדיגט אָט דעם נייעם פּרינציפּ, איז די רעכטלאָזע לאַגע פון די אידען געקומען אין ווידערשפּרוך מיט די נייע בירגערליכע אינטערעסען און מאַכט־פערהעלטניסען אינ׳ם שטאַאַט, און ס׳איז דערפון ענטשטאַנען דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט.

אידען און ניט־אידען האָבען זיך בעטייליגט אין דעם קאַמפּף, און ניט נאָר זיינען געשטאַנען אידען, פאָדערענדיג זייער רעכט, געגען די אויסער־ליכע כחות פון דער רעאַקציע, נאָר שטענדיג איז אויך געווען אַ טייל ניט־אידען, וואָס האָבען געשטיצט דעם אידישען קאַמפּף, און אַ טייל אידען, פון דער אַנדער זייט, וואָס שטערען מיט אַלע כחות דעם אידישען קאַמפּף פאַר רעכט.

היות אַז רעכט ווערט פערווירקליכט דורך מאַכט, הייסט דאָס אַז רעכט־לאָזיגקייט בעדייט מאַכטלאָזיגקייט. אין מיטעלאַלטער זיינען די אידען געווען אַבסאָלוט מאַכטלאָז, האָבען ניט געהאַט קיין דירעקטען איינפלוס אויף די געזעלשאַפטליכע כחות, און אין זייער קאַמפּף פאַר די אָדער אַנדערע פּריווילעגיעס, געגען די אָדער אַנדערע גזירות, האָבען זיך די אידען ניט געקאָנט בענוצען מיט קיין שום אַנדער מיטעל, חוץ שתדלנות ביי די מעכטיגע פון דער ערד. אין דער נייער צייט האָבען זיך געמוזט ענדערען אויך די מעטאָדען פון אידישען קאַמפּף פאַר רעכט. דעם פּלאַץ פון שתדלנות האָט געמוזט פערנעהמען דער פּאָליטישער קאַמפּף, וועלכער בענוצט דעם דירעקטען איינפלוס פון די אידען אויף די אינטערעסען פון די פערשיעדענע קלאַסען אין דער געזעלשאַפט.

דער ערשטער און נאָהענטסטער צוועק פונ׳ם אידישען רעכטס־קאַמפּף איז געווען די בירגערליכע עמאַנציפּאַציע, ד. ה. די דער־גרייכונג פון גלייכע פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט. דער צוועק פונ׳ם

קאַמפּף איז אַלזאָ געווען, אז דער אַלגעמיינער גרויסער פּרינציפּ פון דעם היינטיגען רעכט, — די גלייכהייט פון אַלע בירגער פאַר דעם געזעץ, — זאָל אויך אָנגעווענדעט ווערען צו די אידען, עס זאָלען אָפּגעשאַפט ווערען אַלע רעשטען פון דער אַמאָליגער רעכטלאָזיגקייט, ד. ה. די אויסנאַהמס־געזעצען געגען אידען.

און נאָך דעם, ווי די אידען האָבען אין זייער שטרעבען צו ליכט און פרייהייט שוין גובר געווען די אויסערליכע און אינערליכע מניעות, ווען די אידען האָבען שוין געקראָגען צוגעזאָגט פולע רעכט, — ערשט דאַן הויבט זיך אָן אַ נייע סדרה פון קאַמפּף פאַר רעכט. שטיק נאָך שטיק קומט אויס אַרויסצורייסען ביי די הערשער די פערווירקליכונג פון דער צוגעזאָגטער גלייכבערעכטיגונג; און ווי אָפט טרעפט עס, אז דער צוזאָג ווערט בטול ומבוטל, און די אידען פערבלייבען פאַריער! און טאָמער זיינען שוין אַלע רעכטס־בעשרענקונגען אָפּגעשאַפט געוואָרען אין געזעץ, איז דערמיט נאָך אויך דער קאַמפּף ווייט־ווייט ניט פערענדיגט. דאָ דאַרף מען ערשט זאָרגען, אז דאָס געזעץ זאָל ווירקליך אָפּגעהיט ווערען, זאָל ניט אויסגעטייטשט ווערען געגען די אידישע רעכט, ס'זאָלען ניט אריינגעבראַכט ווערען נייע געפעהרליכע דריידלעך און אינטערפּרעטאַציעס.

לאָמיר זשע זיך בעקענען מיט דער ערשטער גרויסער סטאַדיע פון אָט דעם שווערען היסטאָרישען פּראָצעס — מיט דער געשיכטע פונ'ם קאַמפּף פאַר בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע.

.2

די געשיכטע פון אידישער עמאַנסיפּאַציע אין מערב־אייראָפּאַ.

די געשיכטע ווייסט ניט פון קיינע צופאַלען. עס איז ניט געווען אַ צופאַל, וואָס דוקא פונ'ם סוף 18טען יאָהרהונדערט האָט זיך פּלוצלונג פאַר דער וועלט און זאָגאר פאַר אידען זעלבסט אויפגעהויבען אָין עקשנות'דיג אוועקגעשטעלט די פראַגע וועגען אידישער עמאַנסיפּאַציע. צוויי טויזענד יאָהר כמעט זיינען אידען אין אַלע לענדער און מלוכות געווען רעכטלאָז, אומעטום און שטענדיג ג'רודפ'ט, און קיינמאַל ביז דער דאָזיגער צייט איז ניט געמאַכט געוואָרען קיין פערזוך צו בעפרייען די אידען און געבען זיי גלייכבערעכטיגונג.

דער געדאַנק פון בירגערליכער אידישער עמנאַסיפּאַציע איז אויסגע־וואַקסען צוזאַמען מיט דעם מאָדערנעם רעכטליכען שטאַאט און מיט דער

מאדערנער קאפיטאליסטישער ארדנונג. עס איז א נאטירליכע נויטיגע פערבינדונג צווישען דער אלגעמיינע רפאליטישער פרייהייט און דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין דער אלטער פעאדאל־מאנארכיסטישער ארדנונג, וואו איטליכעס רעכט האט באזירט אויף פריווילעגיעס, איז ניט געווען קיין פלאץ פאר דער אידעע פון גלייכבערעכטיגונג.

דאס אלטע טראדיציאנעלע יודענטום פון „געטא“ האט ניט געפיהלט קיין בעדערפניש אין בירגערליכער און פאליטישער עמאנסיפאציע, נאר בלויז אין פריווילעגיעס, הנחות, אין א פרייער זעלבסט־פערוואלטונג פון דער קהלה וכדומה. און דאס אלטע יודענטום איז אפילו נאך אין 19טען יאהרהונדערט ערטערווייז אליין ארויסגעטראטען *געגען* גלייכבערעכטיגונג, פאר וועלכער עס האט געדארפט בעצאהלען מיט אויפגעבען די טראדיציאנעלע יסודות פון זיין לעבען.

ביז'ן סוף 18טען יאהרהונדערט האבען אידען, אלס אן אייגענארטיגער סאציאל־עקאנאמישער און נאציאנאל־קולטורעלער קבוץ, געבילדעט א זעלבסטשטענדיגען געזעלשאפטליכען ארגאניזם. די נייע קאפיטאליסטישע ענטוויקלונג איז אריינגעדרונגען הינטער די ווענד פון „געטא“ און האט קודם כל בעריהרט די אינטערעסען פון די העכערע און טיילווייז מיטעלע קלאסען פון דער אידישער בעפעלקערונג. די דאזיגע עלעמענטען און דערנאך דער גאנצער אידישען קבוץ, אויף וויפיעל ער האט געמוזט זיך צופאסען צו די נייע סאציאלע אומשטענדען, האבען דערפיהלט א נייע שארפע בעדערפניש אין בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

דער מאדערנער בעפרייטער רעכטליכער שטאאט מיט רעכטלאזע, געבונדענע און גע'רודפ'טע אידען, איז געווען א לאגישער ווידערשפרוך, א סאציאלער אבסורד, אן עקאנאמישע שטערונג. און די, וועלכע טרעטען אין דער געשיכטע ארויס אלס קעמפער פאר דעם *בעפרייטען שטאאט*, טרעטען אויך ארויס, אויס פרינציפ, אלס קעמפער פאר *אידישער עמאנסיפאציע*. די בעסטע רעוואלוציאנערע און דעמאקראטישע כחות פון אייראפא האבען געפיהרט א קאמף פאר אידישע רעכט, ארויסגעהענדיג בלויז פון די אבסטראקטע פרייהייטס־פרינציפען און ניט פון א ספעציעלער סימפאטיע צו אידען אדער פון אינטערעס צו א פעסטען נארמאל'ען אידישען קיום. דער בעוואוסטער קעמפער פון דער גרויסער פראנצויזישער רעוואלוציע, *ראבעספיער*, האט די דאזיגע שטעלונג אויסגעדריקט אין דער פראנצויזישער „נאציאנאלער פערזאמלונג“: „איך רעכען, האט ער געזאגט, אז מען טאר ביי קיין אינדיווידו ניט אוועקנעהמען יענע הייליגע רעכט, וועלכע דער נאמען *מענש* גיט איהם. *די אידען*־

פראגע איז אן אלגעמיינע פראגע, מען דארף זי לעזען אין פרינציפ".

אידישע גלייכבערעכטיגונג אלס א פריוויטעטס־פרינציפ, אלס א דעמאקראטישער פאסטולאט, איז צום ערשטען מאל דורכגעפיהרט געווארען אין אמעריקא, אין די פעראייניגטע שטאאטען, וואו די „דעקלאראציע פון אונאבהענגיגקייט" פון יאהר 1776 האט פראקלאמירט, אז „קיין מענש קען ניט בערויבט ווערען פון זיינע בירגערליכע רעכט און טאר ניט ווערען אונטערדריקט פאר זיינע רעליגיעזע איבערצייגונגען". דאס איז געווען דער איינציגער פאל, ווען אידען זיינען עמאנסיפירט געווען גאר אויפ'ן סמך פונ'ם ריינעם דעמאקראטישען פרינציפ אהן קיין שום ספעציעלע אנשטרענגונג. אומעטום אבער אין אייראפא — אין דער פראנצויזישער „דעקלאראציע פון רעכט", ווי אויך אין די גרונד־בעשטימונגען פון אנדערע אייראפעאישע קאנסטיטוציעס — זיינען די דעמאקראטישע פרינציפען ערשט נאך א לאנגען און ביטערען קאמפף פערוואנדעלט געווארען פון אבסטראקטע שטומע דעקלאראציעס אין פראקטישע נארמען פון אידישער גלייכבערעכטיגט און דורכגעפיהרט געווארען אין לעבען.

די עמאנסיפאציע האט זיך ניט גלאט אראבגעגליטשט פון די הענד פון די רעגיערונגען אדער אפילו פון די רעוואלוציאנערע אינסטיטוציעס, אלס א מתנה פאר אידען. די רעאקציאנערע כחות אין דער מלוכה, וועלכע האבען בכלל געשטרעבט צו פערשטאפען דעם קוואל פון נייע געדאנקען און פאליטישע רעפארמען, זיינען בעזונדערס שארף און ענטשלאסען ארויסגעטראטען געגען דעם אפשאפען פון אידישע רעכטלאזיגקייט. די אידישע רעכטלאזיגקייט איז פאר זיי געווען דער סימבאל פון דער טייערער אלטער פעאדאלער אהדנונג. און די געגנער פון דער אלטער שטאאטס־ארדנונג, דאס הייסט די נייע פראגרעסיווע אייראפא, האבען געמוזט קעמפפען פאר דער אידישער עמאנסיפאציע.

אבער עס וואלט געווען א טעות צו מיינען, אז אידען האבען מיט צונויפגעלעגטע הענד שטיל געווארט אויף דער מתנה און האבען אליין גאר ניט געטהאן. ווי געזאגט, איז בלויז אין די פעראייניגטע שטאאטען פון אמעריקא די „מתנה" געקומען אהן קאמף. אין אלע אנדערע לענדער כמעט האבען אידען א טיכטיגען אנטייל גענומען אין דעם קאמף און זיינען ניט זעלטען געשטאנען הינטער יענע „חסידי אומות העולם", וועלכע האבען אין די פארלאמענטען און אין דער פרעסע געשטורעמט אויס דעמאקראטישע מאטיווען פאר אידישער עמאנסיפאציע.

די אידישע אנפיהרער פונ'ם קאמף פאר רעכט פלעגען די ערשטע צייט

אָנקומען צו די מיטעלאַלטערליכע מיטלען פון שתדלנות, אָדער זיי פלעגען זיך מיהען צו בעווייזען מיט פּאַטריאָטישע קרבנות, אַז זיי פערדיענען גלייכ־בערעכטיגונג. נאָר מיט דער צייט האָבען זיי געקראָגען מעהר מוט און האָבען אָנגעווענדט מאָדערנע פּאָליטישע מיטלען: פּאמפלעטען, פּעטיציעס, פּראָטעסט־פערזאמלונג און תביעות צו אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליטישע קאָנ־פערענצען.

אָבער חוץ די דאָזיגע דירעקטע פּאָליטישע מיטלען אויסציקעמפען רעכט און חוץ די אָפט בענוצטע מיטלען אויסצובעטען ביי די רעגיערונגען אייניגע קאַטעגאָריעס רעכט און הנהות, האָט די אידישע געזעלשאַפט אינדירעקט געשאַפען דעם שטאַרקסטען און ווירקזאמסטער ארגומענט פאַר אידישער גלייכבערעכטיגונג. אידען, וועלכע זיינען אין „געטאָ“ געווען פריי פון מיליטער־דינסט, האָבען יעצט אויף זיך גערן גענומען די מיליטער־פליכט. אידען, וועלכע האָבען אין דער גאנצער צייט פון גלות ניט געוואוסט פון אלטיוועןֹ אנטייל אין די אייראָפּעאישע מלחמות, זיינען יעצט פון דער פראנצויזישער רעוואָלוציע אָן אריינגעטראָטען אין די קריעגס־ארמעען, האָבען מיט נאַפּאָ־לעאָנען דורכגעמאַכט זיין ריעזיגען סטראַטעגישען מארש און פון דאַן אָן געוואָרען א טייל פון אַלע אייראָפּעאישע ארמעען. אידען, וועלכע זיינען צוויי טויזענד יאָהר געשטאנען וויט און פרעמד פון דעם אַלגעמיינעם פּאָליטישען לעבען פון אייראָפּא, האָבען יעצט גענומען א טיכטיגען אנטייל אין אַלע אייראָפּעאישע רעוואָלוציעס און פרייהייטס אגיטאַציע. אידען האָ־בען ניט נאָר זייער בלוט מקריב געווען, נאָר זיי זיינען פאַר עמאַנסיפּאַציע געווען גרייט צו צאָהלען מיט'ן גרעסטען פּרייז, וואָס א פאָלק קען צאָהלען — מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט, מיט אָפּ־ווישען די גייסטיגע פיזאָנאָמיע פון דעם עלטסטען היסטאָרישען פּאָלק. די אידעאָלאָגיע פון די אידישע עמאַנסיפּאַציאָנס־קעמפּפער האָט געטראָגען א שאַרף אויסגעשפּראָכענעם אוטיליטאַרישען כאראקטער, און זיי האָ־בען זיך פון גאַנצען הארצען געריסען צו בעצאָהלען מיט פּאָלקאָמער אַסימי־לאַציע פאַר די גלייכע רעכט. דאָס האָבען פון זיי געפאָדערט ניט נאָר די שונאים און די רעגיערונגען, נאָר נאָך מעהר די „חסידי אומות העולם“, די פריינד זייערע.

אויף דער היסטאָרישער זיצונג פון דער פראנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאמלונג“, אין דעצעמבער 1789, האָט איינער פון די אָנגעזעהענסטע רעוואָלוציאָנערע טהוער, דער אידען־פריינד קלערמאָן־טאָנער, וועל־כער האָט געפאָדערט עמאנסיפּאַציע פאַר אידען, אַזוי פאָרמולירט די פאָדע־רונג פון די אידען צו דער וועלט, אָבער אויך די פאָדערונג פון דער וועלט

צו די אידען: „אידען אַלס אַ נאַציע דאַרפען מיר אָפּזאָגען אין אַלצדינג, אידען אָבער אַלס מענשען דאַרפען מיר געבען אַלעס... ווייל עס קאָן ניט זיין קיין נאַציע אין אַ נאַציע". און אידען זיינען געווען העכסט צופֿרידען מיט דער דאָזיגער פאָרמולירונג. שפּעטער האָט אויך נאַפּאָלעאָן געפאָדערט אין יאָהר 1807 פונ'ם „סנהדרין", וואָס ער האָט געהייסען צונויפרופען, אַז די אידישע פאָרשטעהער זאָלען זיך אָפען אָפּזאָגען פון זייער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט און דערפאַר בעקומען זיי דאָס רעכט צו רעכענען זיך פאַר פראַנצויזישע בירגער — און די אידישע פאָרשטעהער האָבען מיט בעגייסטערונג געפאָלגט נאַפּאָלעאָן'ס וואונש. דאָס זעלבע איז געווען אין די פאַרלאַמענטען פון אַלע לענדער, ווען די אידעןפראַגע איז געשטעלט געוואָרען. די אידישע בורזשואַזיע האָט די גאַנצע אידישע עקזיסטענץ אָנגעהאַנגען אויסשליסליך אויפ'ן רעליגיעזען מאָמענט, און די אידישע רעליגיע האָט מען אויך רעפאָרמירט און פערשלייערט אין סינאַגאָגאַל-קירכישע שלייערן, אַרויסגענומען פון איהר די אַלטע צאַפּעלדיגע אידישע נשמה.

דאָס אייראָפּעאישע אידענטום האָט אונטער יעדען פּרייז געזוכט אַ פאָטערלאַנד צו בעקומען, און די עמאַנסיפּאַציע איז געווען דער אַריינטריטסבילעט אינ'ם פאָטערלאַנד. דער פּרייז פון דער איינטריטס-קאַרטע איז געווען: אַסימילאַציע. דער איד גבריאל ריססער, איינער פון די ענערגישסטע קעמפּפער פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע אין דייטשלאַנד, האָט אָפען געשריבען: „מיר ווילען געהערען צו דעם דייטשען פאָטערלאַנד"; „אַלעס וואָס קלינגט דייטשיש פילט אָן אונזער נשמה מיט בעגייסטערונג". דער בעוואוסטער בערנע האָט דעם געפיהל אויסגעדריקט אין פאָלגענדע כאַראַקטעריסטישע ווערטער: „דוקא ווייל איך אַלס אַ איד בין געבוירען געוואָרען אַ שקלאַף — קען איך די פרייהייט שעצען מעהר פון אייך. דוקא ווייל איך בין ניט געבוירען געוואָרען אין קיין פאָטערלאַנד — שטרעב איך צו אַ פאָטערלאַנד פייערדיגער פאַר אייך". ווען אין אָנהויב פון די 40ער יאָהרען האָט דער פּרייסישער קייזער געפּלאַנעוועט אָפּנעהמען ביי אידען דאָס רעכט צו דינען אין דער אַרמעע, האָט זיך צווישען די דייטשע אידען אויפגעהויבען אַ שטורם פון פּאַטריאָטישע פּראָטעסטען. לודוויג פיליפּזאָן, דער בעוואוסטער אידישער געלערנטער און כלל-טוער, האָט אָרגאַניזירט אַ פּעטיציע צום קייזער, אונטערגעשריבען פון 84 אידישע געמיינדעס, וועלכע לויטעט: „מיר וואָלטען אויפגעהערט צו זיין אמת'ע פּרייסען, אויב מען וואָלט אונז פערוועהרט צו ערפילען די הייליגסטע פליכט אַנטייל צו נעהמען אין דער אַרמעע". די איטאַליענישע אידען האָבען דעם

פאטריאטישען געפיהל, מיט וועלכען זיי האבען געצאהלט פאר עמאנסיפאציע, אויסגעדריקט נאך אפענער: אין יאהר 1870 האט די אידישע קהלה אין רוים בעגריסט דעם איטאליענישען קיניג וויקטאר־עמאנואל, בשעת דער לעצטער האט איינגענומען רוים און געגעבען די דארטיגע אידען גלייכבערעכטיגונג, מיט אן אדרעס, וואס פאנגט זיך אן בזה הלשון: „מיר זאגען ארויס יעצט צום לעצטען מאל דעם נאמען איד. אין דעם מאמענט, ווען מיר געהען אריבער צו דעם הייליגען צושטאנד פון בירגערליכער גלייכהייט — איז דאס דער חוב פון אונזער דאנקבארקייט צום פאטערלאנד“.

בעהאנדלענדיג די פראגע טאר מען דערביי ניט פערלירען די היסטארישע פערספעקטיווע און ניט מעסטען מיט אונזערע מאדערנע בעגריפען די געפיהלען און האנדלונגען פון יענער צייט. עמאנסיפאציע איז געווען דער נויטיגסטער אינטערעס פון דער אידישער עקזיסטענץ, און ביי יענע היסטארישע אומשטענדען האבען אפילו די בעסטע און שטאלצסטע פרייהייטסקעמפער ניט געקאנט רעדען קיין אנדער שפראך, ווי דער לשון פון יענער עפאכע.

אין פראנקרייך אין דער צייט פון דער רעוואלוציע האבען געארבייט פאר אידישער עמאנסיפאציע בער־יצחק־בער און סערף־בער, די אנגעזעהענסטע פארשטעהער פון די פראנצויזישע אידען; פריהער דורך שתדלנות, דורך „דיפלאמאטישע“ אונטערהאנדלונגען; נאכהער, מיט׳ן וואוקס פון דער רעוואלוציע — דורך פעטיציעס און דעפוטאציעס און דורך ארגאניזירען די ניט־אידישע געזעלשאפטליכע מיינונג. אין דייטשלאנד האט געארבייט פאר עמאנסיפאציע מיט פיעל שטילערע וועגען מענדעלסאהן׳ס תלמיד דוד פרידלענדער. שפעטער, ווען אין די 30ער און 40ער יאהרען איז דער רעוואלוציאנערער גייסט ווידער שטארקער געווארען אין אייראפא, איז אויפ׳ן ארט פון שטילע שתדלנים און אפאלאגעטען אויסגעוואקסען א טיפ פון אן ענערגישען קעמפפער פאר אידישע רעכט. די שעהנסטע פערטרעטער פון אט דעם טיפ זיינען: גבריאל ריססער, אין דייטשלאנד, וועלכער האט געגרינדעט צו דעם צוועק א ספעציעלע צייטונג, „דער יודע“; שפעטער איז ריססער געווארען דער וויצע־פרעזידענט פונ׳ם נאציאנאל־דייטשען פארלאמענט אין פראנקפורט (1848 יאהר); דער נעלערנטער און פובליציסט לודוויג פיליפזאן; דער רעוואלוציאנערער יאקאבי; דער עסטרייכישער רעוואלוציאנער איגנאץ קוראנדא, וועלכער האט אין עסטרייך געשפיעלט אן עהנליכע ראלע, ווי אלעקסאנדער הערצען אין רוסלאנד, און האט ארויסגעגעבען אין אויסלאנד

אַ ניט־לעגאַלע צייטשריפט „גרענצבאָטען“. אין ענגלאַנד האָט אונגעפעהר צו יענער צייט געפיהרט אַ קאַמף פאַר אידישע רעכט פ. ג אָ ל ד ס מ י ט אויף גאָר אַ נייעם — „ענגלישען“, פאַרלאַמענטאַרישען שטייגער.

די אידישע טוער פלעגען זיך ניט זעלטען ווענדען נאָך הילף צו א י נ ־ ט ע ר נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ד י פּ ל אָ מ אַ ט י ש ע א י נ ס ט י ט ו צ י ע ס, ווען היימישע שתדלנות פלעגט ניט העלפען. זיי האָבען אַנגעקלאַפּט אין די טהירען פון אייראָפּעאישע קאָנגרעסען און קאָנפערענצען. אויף דעם ראַשט־שטאַדטער קאָנגרעס אין 1798, אויף דער רעגענסבורגער קאָנפערענץ פון די דייטשע מלוכות אין יאָהר 1801 פּרובען אידען זוכען דורך פּעטיציעס אויפ־צוהויבען די פראַגע פון זייער עמאַנסיפּאַציע. אַ דאַנק דער אידישער בעמי־הונג איז די אידען־פראַגע בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם וויענער קאָנגרעס אין יאָהר 1815 און מיט פיעלע יאָהרען שפּעטער אין 1878 אויפ׳ן בערלינער קאָנגרעס.

אין זייער קאַמף האָבען די אידען פיעל שטיצע געקראָגען פון ניט־אידישע גדולים און פּאָליטיקער. אין פראַנקרייך, למשל, אין צייט פון דער רעוואָלוציע — דער „רויטער פּאַטער“ ג ר ע ג ו אַ ר, דער פּריוואַטיטס־קעמפּער ד אָ ם, דער בעוואוסטער מ י ר אַ ב אָ, טיילווייז ר אָ ב ע ס פּ י ע ר. אויפ׳ן וויענער קאָנגרעס האָט פאַר זיי זיך משתדל געווען וו י ל ה ע ל ם ה ו מ ־ ב אָ ל ט. אין ענגלאַנד אין די 30טע און 40טע יאָהרען — מ אַ ק אָ ל ע י, אָ ׳ ק אָ נ ע ל, שפּעטער ג ל אַ ד ס ט אָ ן.

די אידישע עמאַנסיפּאַציע האָט איבערגעלעבט צוזאַמען מיט דער איי־ראָפּעאישער געזעלשאַפט אַלע פּעריאָדען פון פּאָליטישער אויפלעבונג און רעאַקציע. די ענטוויקלונג פון דער בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע קען אין אַלגעמיין איינגעטיילט ווערען אין דריי פּעריאָדען.

פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע אָן (יאָהר 1789) ביז דעם וויענער קאָנגרעס (1815) ציהט זיך די ע ר ש ט ע עפּאָכע*). אידען האָבען דאַן בעקומען בירגעררעכט אין פראַנקרייך — אין יאָהר 1791, און אונטער דער ווירקונג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע זיינען אידען עמאַנסיפּירט געוואָרען אויך אין בעלגיען, האָלאַנד (1796), טיילווייז אין

*) מיר רעכענען דאָ, פערשטעהט זיך, ניט די עמאַנסיפּאַציאָנס־אַקטען פאַר די אידען אין די ענגלישע קאָלאָניעס פון אַמעריקאַ (1740 יאָהר) און אין די פעראייניגטע שטאַאַטען (1776 יאָהר), ווייל אמעריקא געהערט בכלל ניט צו אונזער ענין (הגם דער ערשטער פון די אַקטען איז אָנגענומען געוואָרען אינ׳ם ענגלישען פּאַרלאַמענט).

איטאַציען און דייטשלאַנד. אפילו נאַפּאָלעאָן, וועלכער איז ניט געוועזן קיין גרויסער אוהב ישראל, האָט אומעטום, וואו ער האָט דערגרייכט, פּראָקלאַמירט די אידישע עמאַנסיפּאַציע. אונטער דער ווירקונג פון די פראַנצויזישע אידען האָט אויך דייטשלאַנד (פּרייסען) אַרויסגעגעבען אין יאָהר 1812 איהר „יודענ־עדיקט", אַז אידען זיינען כמעט גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאַנד.

פון דעם וויענער קאָנגרעס אָן, וואָס האָט ליקווידירט די ירושות פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע און אריינגעטריבען אייראָפּאַ אין אַ לאַנגער און טיעפער רעאַקציע, ביז דעם רעוואָלוציאָנערען שטורמישען יאָהר 1848 איז די צווייטע עפּאָכע אין דער ענטוויקלונג פון אידישער עמאַנ־סיפּאַציע. די רעאַקציע האָט אין פיעלע ערטער — אין אַלע דייטשע מלוכות און אין איטאַליען — צוריק אָפּגענומען ביי אידען די רעכט, וועלכע דער פריגער פּעריאָד האָט זיי געשאָנקען. נאָר אין פראַנקרייך איז די עמאַנסיפּאַציע פערבליבען, און אין יאָהר 1834 זעהען מיר דעם ערשטען אידען אין אייראָפּאַ אין פראַנצויזישען פּאַרלאַמענט. אויך אין ענגלאַנד האָבען אידען אין דעם פּעריאָד פאַקטיש בעקומען גלייכע פּערזענליכע רעכט, הגם נאָך ניט קיין בירגערליך־פּאָליטישע.

פון די רעוואָלוציעס פון 1848 יאָהר פאַנגט זיך אָן די דריטע עפּאָכע פון עמאַנסיפּאַציאָן, ווען אינ'ם משך פון 20 יאָהר און אין איינִיגע ערטער נאָך לענגער האָבען אידען אומעטום אין מערב אייראָפּאַ בע־קומען פולע פּערזענליכע און בירגערליכע גלייכ־בערעכטיגונג. אָבער דאָס איז ניט מיט א מאָל און ניט גרינג אָנגע־קומען. די רעוואָלוציאָנערע פּאַרלאַמענטען פון יאָהר 1848 האָבען דעקלארירט די אידישע עמאַנסיפּאַציע אין אַלע מלוכות פון דייטשלאַנד. אין עסטרייך און איטאַליען, נאָר אומעטום, ווען זיי רעאַקציע איז צוריק אריין אין זאַטעל, האָט זי די אידישע רעכט גלייך אָפּגעשאַפט. אין ערשט נאָך פיעל מיה האָבען אידען בעקומען עמאַנסיפּאַציע — אין דייטשלאַנד אין יאָהר 1869 (אין איינִיגע דייטשע מלוכות ערשט אין יאָהר 1871); אין עסטרייך און אונגאַרן — אין 1867; אין איטאַליען נאָך דער בעפרייאונג פון לאַנד, אין 1860 ביז 1870 יאָהר; אין דענעמאַרק — פיעל פריהער — אין יאָהר 1849; אין נאָרוועגיען — 1851. אין ענגלאַנד איז 30 יאָהר אָנגעגאַנגען אַ קאַמפּף פאַר אידישע פּאָליטישע רעכט אין פּאַרלאַמענט ביז אין 1860 האָט דער פּאַרלאַמענט אָבגעשאַפט די אַלטע קריסטליכע פאָרמולע פון דעפּוטאַטס־שבועה און די עמאַנסיפּאַציע איז פאָלקאָם דורכגעפיהרט געוואָרען. אין דער שווייץ האָבען אידען נאָך אַ שווערען קאַמפּף בעקומען גלייכבערעכטיגונג מיט דער קאָנסטיטוציע פון 1874; אין שפּאַניע — מיט דער קאָנסטיטוציע פון 1876;

אין די באַלקאַנישע מלוכות — אין סערביע, בולגאַריע און מאָנטענעגראָ — לויט דעם בעשלום פונ'ם בערלינער קאָנגרעס אין 1878; אין גריכענלאַנד נאָך פריהער. אין פּאָרטוגאַל האָבען אידען בעקומען רעכט ערשט נאָך דער רעוואָלוציע פון יאָהר 1910. דאָס איינציגע לאַנד אין מערב אייראָפּא, וועלכע האָט ביז יעצט אָפּיציעל ניט פּראָקלאַמירט אידישע גלייכבערעכטיגונג, איז שוועדען. אידען זיינען דאָרט פאַקטיש גלייכבערעכטיגט אַלס בירגער, דאָך האָבען זיי קיין רעכט ניט ערוועהלט צו ווערען אין שטאַאטס-ראַט.

.3

דער קאַמפּף פאַר אידישע רעכט אין מזרח-אייראָפּא.

אויך אין די קלאַסישע לענדער פון אידישער רעכטלאָזיגקייט, אין רוסלאַנד (פּוילען און פינלאַנד איינגערעכענט) און רומעניען, ווערט געפיהרט אַ קאַמפּף פאַר אידישע רעכט, נאָר ביז'ן היינטיגען טאָג האָט דער קאַמפּף ניט געבראַכט צו קיין שום פּאָזיטיווע רעזולטאַטען.

א. פּוילען. ניט לאַנג פאַר דער צווייטער צוטיילונג פון פּוילען (אין 1793 יאָהר) האָט זיך דאָס פּוילישע פאָלק געהאַט אויפגעכאַפּט צו אַ ראַדיקאַלער ענדערונג און בענייאונג פון זיין פאַנאַנדערגעשאָקעלטען פּאָליטישען אָרגאַניזם. די בעסטע פּוילישע פּאַטריאָטען און הומאַניסטען, ווי טשאַצקי, בוטרימאָוויטש און אנד., האָבען זיך געמיהט צו פערשפּרייטען אַ גערעכטען קוק אויף דער אידען-פראַגע, כדי דער סיים זאָל זי בעטראַכטען און געבען איהר אַ ראַדיקאַלע לעזונג, אויפ'ן יסוד פון גלייכע בירגערליכע רעכט און אַסימילאַציע. זייער אגיטאַציע פאַר אידען-רעכט האָט געפיהרט דערצו, וואָס דער פּוילישער סיים האָט דעם 22 יולי 1790 בעשטימט אַ ספּעציעלע קאָמיסיע צו בעטראַכטען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. נאָר קיין וויי‌טערע רעזולטאַטען האָט דאָס ניט געהאַט, און די פייערליך-ליבעראַלע קאָנסטיטוציע פון 3 מאַי 1791 האָט מיט קיין איינציג וואָרט ניט אָנגעריהרט די אידישע רעכטלאָזיגקייט. די אידען, פון זייער זייט, האָבען זיך געמיהט צו פערדיענען די עמאַנסיפּאַציע דורך דעם, וואָס זיי האָבען גענומען אַן ענערגישען אַנטייל אין דעם לעצטען קאַמפּף פון אונאַבהענגיגען פּוילען: בערעק יאָסעלאָוויטש מיט זיין חיל און אַנדערע אידישע רעוואָלוציאָנס-העלדען. נאָר די טעג פון אונאָפּהענגיגען פּוילען זיינען שוין געווען גע-צעהלטע, און די קאָנסטיטוציע האָט קיין קיום ניט געהאַט. צוזאַמען מיט'ן

אונאָפּהענגיגען פּוילען זיינען הרוב געוואָרען די ערשטע האָפנונגען אויף דער אידישער עמאַנסיפּאַציע.

אין די קליינע רעשטען פון פּוילישען קעניגרייך, וואָס האָבען שפּעטער, בעת נאַפּאָלעאָן׳ס מלחמות און נאָך דעם וויענער קאָנגרעס, אויפגעלעבט אויף אַ קורצער צייט, ד. ה. אין׳ם וואַרשויער הערצאָגטום און אין׳ם „פּוילישען צאַרענרייך״ זיינען די אידען בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם ערגסטען אופן, נאָר דערביי האָט זיי אָבער די קאָנסטיטוציע פון 1815 פערשפּראָכען, אַז מיט דער צייט וועט זייער רעכטליכע לאַגע פער־בעסערט ווערען. די רעוואָלוציאָנערע רעגיערונג פון רוסיש־פּוילען פון 1864 יאָהר האָט פּראָקלאַמירט פולע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאַר אידען, נאָר קיין וויכטיגע רעזולטאַטען האָט דאָס ניט געקאָנט האָבען: די צאַרישע ארמעען האָבען אין גיכען צוטראָטען די צאַרטע בלום פון פּוילישער פרייהייט.

נאָך דעם איז פּוילען געוואָרען אַ פּראָווינץ פון רוסלאַנד און די רעכט־ליכע לאַגע פון די אידען איז געקומען אין ענגער פערבינדונג מיט דער פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגיערונג בנוגע צו די רוסישע אידען. פונדעסט־וועגען האָבען די אידען אין פּוילען פאַר דער וועלט־מלחמה געהאַט עפּעס מעהר רעכט, איידער זייערע ברידער פון די רוסישע גובערניעס.

ביי יענע רעוואָלוציאָנערע פּוילישע פּאַרטייען, וואָס קעמפּפען פאַר דער פולער פּאָליטישער אונאָפּהענגיגקייט פון פּוילען, פערנעהמט די אידען־פראַגע אַ זעהר השוב׳ען פּלאַץ אין זייער פּראָגראַם, און זיי האָבען שטענדיג געפאָ־דערט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאַר די אידען. נאָר דערביי איז שטענדיג פאָראויסגעזעצט געוואָרען, אַז די עמאַנסיפּאַציע דאַרף ברענגען צו פאָלשטענדיגער נאַציאָנאַלער עמאַנסיפּאַציע, און די אידען מוזען זיך איינ־גאַנצען אָבזאָגען פון זייערע נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייטען, אונטערגעהן אין דער פּוילישער נאַציאָן. די בירגערליך־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי אין פּוילען איז צוערשט אויך געשטאַנען אויף דעם שטאַנדפּונקט, נאָר די רוסישע רעוואָלוציע האָט איהר געגעבען אַ שטאַרקען שטויס צוריק, זי האָט זיך אָפען פערוואַנדעלט אין אַ רעאַקציאָנערער פּאַרטיי: מיר מיינען די זעהר איינ־פלוסרייכע אַזוי גערופענע „נאַראָדאָוואַ דעמאָקראַציאַ״, וועלכע איז מיט אַ צייט צוריק געווען זעהר ראַדיקאַל אין אַלע פראַגען, אויך אין דער אידישער, האָט אָבער פון 1905 יאָהר קאַפּיטולירט פאַר דעם רוסישען צאַריזם. די נאַראָדאָוואַ דעמאָקראַציאַ איז מגולגל געוואָרען אין אַ פערביסען רעאַקציאָ־נערער און אַנטיסעמיטישער פּאַרטיי, זי האָט זיך אַרויסגערופען און אָרגאַ־ניזירט דעם בעריהמטען באָיקאָט געגען אידען. פונדעסטוועגען האָט זי

נאָך ביז איצט אָפיציעל ניט אַרויסגעשטראָכען פון איהר פּראָגראַם דעם פּונקט וועגען אידישער גלייכבערעכטיגונג. נאָר זי שטעלט די אידען אַ פאָדערונג: קודם אַסימילאַציע, און דערנאָך גלייכע רעכט.

אזוי האָבען פאַר דער וועלט־מלחמה די גאַנצע פּוילישע געזעלשאַפט און אַלע פּאַרטייען געשטעלט אַ פערבינדונגס־צייכען צווישען אידישער עמאַנסיפּאַציע און אידישער אַסימילאַציע. דער אונטערשיעד צווישען די סאָציאַליסטישע און די בירגערליכע פּאַרטייען דערביי איז נאָר אין דעם, וואָס ביי די ערשטע קומט די עמאַנסיפּאַציע פריהער און די אַסימילאַציע אַלס אונבעדינגטער רעזולטאַט, ביי די צווייטע אָבער איז די אַסימילאַציע דער אולטימאַטיווער תנאי, און די גלייכע רעכט וועלען אפשר קומען דערנאָך (דאָס אויך ווייט ניט זיכער...) *)

די וועלט־מלחמה האָט אַריינגעבראַכט אַ שרעקליכען פּלאָנטער אין דער אזוי אויך קאָמפּליצירטער פראַגע וועגען דער אידישער עמאַנסיפּאַציע אין פּוילען. נאָר אויך צווישען די פּאָליאַקען שלאָגט זיך דורך ביסלעכוויז די איינזעהעניש, אַז צו דער קאָמפּליצירטער פראַגע קען מען ניט צוגעהן מיט די פריהערדיגע פעראיינפאַכטע מעטאָדען, און אַז ס'איז ניטאָ קיין רעכט־ליכע פערבינדונג צווישען אַסימילאַציע און עמאַנסיפּאַציע. אַ קלייגער טייל פון די פּויליש־בירגערליכע פּאָליטיקער הויבט אָן צו רעכענען זיך מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון דער אידישער בעפעלקערונג.

די אידישע מאַסען אין פּוילען, אָנגעפיהרט הויפּטזעכליך פון די אידיש־סאָציאַליסטישע פּאַרטייען („בונד" און „פּועלי ציון") פאָדערען שוין אין משך פון די לעצטע פופצעהן יאָהר פולע בירגערליכע און נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג. די ברייטע שיכטען פון אידישער בורזשואַזיע שטיצען אונטער די דאָזיגע פאָדערונגען. נאָר אַ קליינער טייל פון פּוילישען אידענטום, נעמליך די פערטרעטער פון גרויסען קאַפּיטאַל, די וואָס רופען זיך „פּאָליאַקען

---

*) די גערעכטיגקייט פערלאַנגט צו בעמערקען, אַז איינע פון די סאָציאַ־ליסטישע פּאַרטייען (פּויל. סאָצ. פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט") און איינע פון די בירגערליכע (די „פּראָגרעסיוו־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי") האָבען געפאָדערט גלייכע רעכט פאַר אידען אונטער אַלע אומשטענדען און קיין שום בעדינגונגען וועגען אַסימילאַציע ניט געשטעלט. זיי זיינען אפילו געניייגט געווען אָנצוערקענען די נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט פונ'ם אידישען פאָלק און דאָס רעכט פון די פּוילישע אידען צו ענטוויקלען זייער נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייט. נאָר ביידע פּאַרטייען זיינען געווען צו אומבעדייטענד אין צאָהל און ניט געהאַט קיין שום איינפלוס אויף די אידיש־פּוילישע בעציהונגען.

פון משה רבינו'ס גלויבען", פיהרען אָן אַ פערביסענעם קאַמף געגען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען פאָלק. אין זייער שנאה צו דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון יענעם פאָלק, וועמען זיי פערדאַנקען זייער אייגענעם אורשפּרונג, זיינען זיי פערגאַנגען אַזוי ווייט, צו מאַכען יד אחת מיט די אַנטיסעמיטען: די מנהיגים פון דער אידישער קהלה אין וואַרשאַ האָבען געקעמפּט אפילו געגען דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג. זיי האָבען געשיקט צו דער רוסישער מלוכה־דומע קיין פּעטערבורג ספּעציעלע שליחים צו פאָדערען ביי די רוסישע ליבעראַלען, אַז די לעצטע זאָלען איינגעהן אויף קיינע בעשרענקונגען פון די אידען אין דער שטאָדט־פערוואַלטונג פון פּוילען. וועלכע ענדערונגען די מלחמה וועט אריינברענגען אין זייער שטעלונג, איז נאָך שווער צו זאָגען.

ב. רוסלאַנד. די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון די דעקאַבריסטען (1825 יאָהר) ביז דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" (1878—1884 יאָהר) האָבען זיך זעהר ווייניג אָדער גאָר ניט אינטערעסירט מיט דער בעזונדערער לאַגע פון די אידען, נאָר זיי פלעגען זי פערענטפערען כלאחר יד דורך דער אַלגעמיינער פאָדערונג פון גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר דער גאַנצער בעפעלקערונג. מ'מוז דאָ בעמערקען, אַז אפילו נאָך דער בעפרייאונג פון די פויערים (אין 1861 יאָהר) איז רוסלאַנד פאַרט געבליבען ביי דער מיטעלאַלטערליכער אָרדנונג פון שטאַנד־פּריווילעגיעס. ביז דער רעוואָלוציע פון 1905 יאָהר זיינען די צעהנדליגער מיליאָנען רוסישע פויערים און פאַבריקס־ארבייטער אַליין געבליבען בירגער פון דריטער קלאַס אָהן די רעכט פון אַנדערע קלאַסען (פון די שטאָדט־בירגער „מיעשטשאַנעס" און פריצים „דוואָריאַנעס"). די רוסישע פויערים ווערען נאָך עד היום געהאַלטען אין רעכטלאָזיגקייט און געפינען זיך אונטער דער ברוטאַלער השגחה פון די פריצים. צוזעהענדיג די רעכטלאָזיגקייט פון זייער אייגענעם פאָלק, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען, נאַטירליך, ניט געקענט שענקען די געהעריגע אויפמערקזאַמקייט דער אידישער רעכטלאָזיגקייט, בפרט נאָך ווען די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּפער פון יענע צייטען זיינען אַליין נאָך געוועזען פול מיט טראַדיציאָנעלע פאָרורטיילען געגען אידען: געקוקט אויף די אידען, ווי אויף „עקספּלואַטאַטאָרען" און „פּאַראַזיטען". נאָך אין 1881 יאָהר האָט אַ גרופּע פון דער סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" ארויסגעלאָזט אַן אויפרוף צום רוסישען פאָלק, אַז ער זאָל מאַכען פּאָגראָמען אויף גלחים, פריצים און אידען, — און אָנהויבען זאָל זיך דער פּאָגראָם פון די אידען.

ביי אַזאַ בעציהונג מצד אפילו פון די בעסטע עלעמענטען אין לאַנד

פון די אינטעליגענטען און פריהייטס־מאַרטירער, האָבען די אידען, נאַטירליך,
ניט געקאָנט און ניט געוואַגט צו רעדען וועגען גלייכע רעכט. חוץ דעם איז
צווישען די אידען גופא נאָך אַ לאַנגע צייט ניט געווען קיין איינינגקייט אין
אָט דער פראַגע. אַזוי ווי די גלייכבערעכטיגונג איז פערבונדען געווען מיט
איירָאָפּעאיזאַציע און אויפקלעהרונג, מיט „אפּיקורסות“, פלעגען די רעלי־
גיעזע עלעמענטען, בעזונדערס די חסידישע רביים, האַרטנעקיג קעמפּפען געגען
דער אידעע פון גלייכע רעכט און פריהייט. און בעת די ערשטע רוסיש־
אידישע משכילים האָבען זיך אין צייט פון קייסער אַלעקסאַנדער דעם ערשטען
משתדל געווען וועגען דער פערבעסערונג פון דעם רעכטליכען מצב פון די
אידען, האָבען, פערקעהרט, די חסידישע קרייזען אַרום שניאור־זלמן ליאַדיער
אָנגעווענדט זייער שתדלנות ביי די רעגירונגס־אָרגאַנען, אַז קיין האָר זאָל
ניט געמינדערט ווערען פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט.

די ערשטע קעמפּפער פאַר אידישע רעכט זיינען געווען די ערשטע
משכילים, און זיי האָבען געגלויבט באמונה שלמה, אַז די אידישע רעכט־
לאָזיגקייט שטאַמט דערפון, וואָס די רעגיערונג פעראַכט די אידען פאַר
זייער אונוויסענהייט. קוים וועלען די אידען אַראָפּוואַרפען פון זיך די פער־
שימעלטע מיטעלאַלטערליכע מנהגים, די קאָמישע קליידונג, די „נאַרישע“
אָפּגעזונדערטקייט און וועלען ווערען „מלא דעה“ דורך דער „השכלה בת
שמים“, וועט די רעגירונג און די געזעלשאַפט פון די אַרומיגע פעלקער
באַלד איינזעהן, אַז די אידען זיינען געוואָרען צו מענשען גלייך, און ממילא
וועלען שוין אָפּגעשאַפט ווערען די בעשרענקונגען פון די אידישע רעכט.

די דאָזיגע אידעע פון ע מ א נ ס י פ א צ י ע ד ו ר ך ה ש כ ל ה
ציהט זיך אין דער געשיכטע פון די רוסישע אידען אין משך פון כמעט
אַכציג יאָהר, אָנהויבענדיג פון נעוואַכאָוויטש (דעם מחבר פון׳ם „וועה־
געשריי פון דער טאָכטער פון יהודה“ אין רוסיש, — דעם ערשטען אויפרוף
צו אידישער „אויפקלערונג“ און צו דער „פערבעסערונג פון׳ם אידישען מצב“)
און ווייטער דורך ריב״ל (יצחק־בער לעווינזאָן), מ. ליליענטאַל, ל. מאַנדעל־
שטאַם, א. אָרשאַנסקי, ביז די „משכילים“ פון די 70ער יאָהרען, ווי י. ל.
גאָרדאָן, ל. לעוואַנדאַ, ליליענבלום, פינסקער און אַנד. די איינצעלנע פּראָ־
גרעסיווע רוסען, וואָס האָבען געשענקט מעהר אויפמערקזאַמקייט דער אידען־
פראַגע, ווי אַלעקסאַנדער דעם ערשטענס בעל־יועץ ספעראַנסקי, גראַף אוואָ־
ראָוו, פּיראָגאָוו און אַנדערע זיינען אויך איינגאַנצען געשטאַנען אויף אָט דעם
שטאַנדפּונקט פון עמאַנסיפּאַציע דורך אויפקלעהרונג פון די אידען גופא.

די רעגיערונג האָט זיך פון צייט צו צייט אויך גענייגט צו אָט דעם
שטאַנדפּונקט, נאָר על פי רוב פלעגט זי נאָר אויסנוצען די נאַאיווע איבער־

געבענהייט פון די אידישע משכילים, כדי נאך פעסטער צו פערציהען דעם שטריק אויפ׳ן אידישען האלז. ענדליך האבען די משכילים פערשטאנען, אז די צארישע רעגירונג איז אן אייביגער שונא פון אידישען פאלק, און פון די זעכציגער יאהרען הויבט אן ארייננצודרינגען אין דער אידישער אינטעליגענץ די נייע אידעע, אז די גלייכבערעכטיגונג קאן קומען בלויז אלס רעזולטאט פון דער אלגעמיינער בעפרייטונג פון רוסלאנד.* פון אנהויב איינצעלנע מענשען, און וואס ווייטער אלץ מעהר האבען פערשטאנען, אז כדי צו דערגרייכען גלייכע רעכט, מוזען זיך די אידען בעטייליגען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג, העלפען אראפווארפען דעם צאריזם.

די רעגיערונג האט זיך אליין צוגעאיילט אט די אידעע צו בעשטעטיגען, ווען, נאך די פאגראמען פון די אכציגער יאהרען און די נייע גרושים און בעשרענקונגען פון וואוין־רעכט, האט זי נאך ארויסגעלאזט איהרע „צייט־ווייליגע רעגעלען" וועגען דער פראצענט־נארמע פאר אידען אין די לעהר־אנשטאלטען. פערוועהרענדיג דער אידישער יוגענד דעם צוטריט צו דער בילדונג, האט די רעגיערונג בפירוש בעוויזען, אז אויפקלעהרונג אליין איז גאר ניט קיין סגולה צו עמאנציפאציע, און אז פאר דעם אויפגעקלערטען אידען האט זי נאך מעהר מורא, ווי פאר דעם ניט־געבילדעטען.

בכלל האבען די פאגראמען און די רדיפות פון די אכציגער יאהרען אויף לאנג אפגעשטעלט דעם קאמפף פאר אידישע רעכט, און ערשט די ארבייטער־בעוועגונג פון די 90ער יאהרען נעהמט ווידער אויף דעם קאמף. דער אין 1897 יאהר געגרינדעטער „בונד" („אלגעמיינער אידישער ארבייטער־בונד אין ליטא, פוילען און רוסלאנד") האט דער ערשטער פראקלאמירט די פאדערונג פון גלייכע רעכט פאר אידען, — צוערשט בלויז פון בירגערליכע רעכט, שפעטער האט דער „בונד" צוגעגעבען אויף די פאדערונג פון נאציאנאלע רעכט. חוץ די אלע אנדערע היסטארישע פערדיענסטען, וואס דער „בונד" האט אין יענע יאהרען געהאט פאר דעם אידישען פאלק און פאר׳ן אידישען ארבייטער־קלאס, קומט דעם „בונד" נאך די אנערקענונג, וואס ער האט דער *ערשטער* אויסגערופען די *אידישע מאסען* אין קאמפף פאר *בירגערליכער און נאציאנאלער עמאנציפאציע*. עס מוז אבער אויך בעמערקט ווערען, אז דער „בונד" האט זעהר אונגערן אויפגענומען די פאדערונג פון *נאציאנאלע* רעכט און

*) דאס איז געווען די גרונד־אידעע פון א. ארשאנסקי, ווייטער ענטוויקעלט אין די זשורנאלען „ראזסוויעט" און „וואסכאד".

בכלל האָט ער זיך צו איהר קיינמאָל ניט בעציויגען מיט דעם גאנצען ערנסט און מיט דער נויטיגער קאָנסעקווענץ.

די רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט פון „בונד" האָט נאָך געהאט א צווייטע גינציגע ווירקונג אויף דעם אידישען קאמף פאַר רעכט אין רוסלאַנד: צוזעהענדיג דעם בררייטען שוואונג און דעם קאמפס־מוט פונ'ם אידישען פּראָלעטאריאט, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען און אפילו די בירגערליכע ליבעראַלען אליין געמוזט ענדערען זייער בעציהונג צום אידישען פאָלק. זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט בלייבען גלייכגילטיג צו דער אידען־פראגע, זיי האָבען גענומען א מעהר ענערגישע שטעלונג געגען דער אידישער רעכטלאָזאגקייט. די רעוואָלוציאָנערע ארויסטרעטונגען פון „בונד" האָבען געצוואונגען די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּער אוועקצושטעלען די אידען־פראגע אויף דער פּאָליטישער טאגעס־אָרדנונג. אָבער נאָך מעהר האָט אין דער ריכטונג געווירקט די רעגירונג גופא, וועלכע האָט מיט'ן גרויזאמען פּאָגראָם אין קישינעוו (אפּריל 1913) געעפענט א נייע פערבינדונג צווישען דער אידען־פראגע און דעם אַל־רוסישען פּרייהייטס־קאמף. פאַר די רדיפות פון די אכציגער יאָהרען האָט די רעגירונג געהאט אַן אויסרייד, אז די אידען זיינען „עקספּלואטאטאָרען", „בלוט־צאַפּערס פון דער איינגעוואָרצעלטער בעפעלקערונג". פון קישינעוו אָן בייט זי שוין איהרע תירוצים, זי זאָגט, אז די אידען זיינען א רעוואָלוציאָנערער עלעמענט, וועלכער שטערט די אָרדנונג אין דער מלוכה.

דורך דער סיסטעמאטישער און גוט־אָרגאניזירטער אידען־העצע מיהט זיך די רעגיערונג צו קאָמפּראָמיטירען די פּרייהייטס־בעוועגונג ביי די גרויסע מאסען פון רוסישען פאָלק, פאָרצושטעלען אַלע פרייהייטס־פאָדערונגען און בעוועגונגען, אַלס א „אידישען אויפטו". די אידען זוכען, הייסט דאָס, אראָפּצוואוארפען די היסטאָרישע מאכט פון צאַריזם, כדי צו פערכאַפּען אין זייערע אידישע הענט די „ממשלה איבער דעם רוסישען פאָלק". מיט אָט דער פּאָליטיק האָט די רעגירונג געצוואונגען אַלע פרייהייטליכע עלעמענטען אין רוסלאנד פאנאנדערצובינדען דעם קנויל פון רעאַקציע און אידען־האס, אויפצוקלערען דעם רוסישען פאָלק דעם „אמת וועגען די אידען" און מאכען די אידישע זאך פאר זייער אייגענער זאך.

פאַר דער רעוואָלוציע פון 1905—1906 יאָהר איז, אַלזאָ, די אידען־פראגע געוואָרען איינער פון די וויכטיגסטע שיידונגס־פּונקטען צווישען דער רעאַקציע און דער רעוואָלוציע. אַלע סאָציאַליסטישע פּארטייען פון אידישען ארבייטער־קלאס, „בונד", „פּועלי ציון", „ס. ס." און „סערפּ" האָבען גע־

קעמפּפט פאַר בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג פון אידישען פאָלק, און די קאַמף־מעטאָדע זייערע איז געווען: די פערבינדונג פון די אידישע פאָדערונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון ארבייטער־קלאַס פון גאַנץ רוסלאַנד. די „פּועלי ציון“, וועלכע זיינען ענטשטאַנען שפּעטער פאַר׳ן „בונד“, האָבען מיט מעהר ענטשלאָסענהייט פאַר איהם ענטוויקעלט די נאַציאָנאַלע זייט פון דער גלייכבערעכטיגונג. אָנשטאָט ענגער „קולטור־אויטאָנאָמיע“ פון „בונד“, האָבען זיי פערלאַנגט אַ ברייטע „נאַציאָנאַל־פּאָליטישע אויטאָנאָמיע“ אין אַלע נאַציאָנאַלע עניִנים, סיי קולטורעלע, סיי אויך פּאָליטישע און סאָציאַל־עקאָנאָמישע (ווי די רעגולירונג פון דער עמיגראַציע, פערזיכערונג געגען פּאָגראָמען א. ד. גל.), און, חוץ דעם, קהלה־אויטאָנאָמיע און פולע נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג.*) די בירגערליכע גרופּען פון אידישען פאָלק האָבען אין 1905 יאָהר געבילדעט אַ „פערבאַנד פאַר דער דערגרייכונג פון פולבערעכטיגונג“, וועלכער האָט זיך אין פּאָליטישע פראַגען געשטעלט אין פערבינדונג מיט דער רוסישער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און מיט אַנדערע נאָך ראַדיקאַלערע פּאַרטייען פון רוסישען פאָלק, נאָר ניט מיט די סאָציאַליסטען. דאָס פּראָגראַם פון׳ם „פערבאַנד פאַר פולבערעכטיגונג“ האָט ענטהאַלטען די פאָדערונגען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

די דאָזיגע פאָדערונגען זיינען אויך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, נאָר די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי האָט זיך נאָך ביז׳ן היינטיגען טאָג ניט ענטשלאָסען אָפען צו פאָרמולירען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען און ספּעציעל אָנצואווענדען זיי צו די אידען. די סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, פערקעהרט, האָט שטענדיג ענערגיש אונטערשטיצט די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען אַרבייטער־קלאַס.

נאָך אַ וויכטיגע ספּעציפיש־רוסישע זייט פון אידישען רעכטס־קאַמף מוז דאָ דערמאָנט ווערען: דאָס איז דער בעוואַפּענטער זעלבסטשוץ געגען פּאָגראָמען. אין די פּאָגראָמען פון די אַכציגער יאָהרען האָט זיך די רעגירונג לפנים געהאַלטען „אונפּאַרטייאיש“: זי פלעגט דעם פּאָגראָם בשתיקא אָרגאַניזירען, נאָר אליין בעהאַלטען זיך הינטער די פּאָגראָמשטשיקעס און דערנאָך אין אַ געוויסער צייט, פון איין ביז דריי טאָג,

*) די פּאַרטיי ס.־ט. אין רוסלאַנד האָט קיין נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען אין גלות ניט אַנערקענט. די אידעע פון נאַציאָנאַל־פּאָליטישער אויטאָנאָמיע האָט צום שטאַרקסטען בעטאָנט און פּראָפּאַגירט די פּאַרטיי „סערפּ“.

פלעגט זי ארויסשיקען מיליטער געגען די רויבער־באנדען און אפילו בעשטראָ־פען זיי. נאָכ'ן קישינעווער פאָגראָם האָט זי זיך שוין אפילו ניט געפּרובט צו פערבעהאלטען: ביים סאמע אָנהויב פאָגראָם פלעגט זי שיקען מיליטער צו בעוואכען און בעשיצען די רויבער. דאָס האָט געצוואונגען די אידישע רעוואָלוציאָנערען אליין איבערצונעהמען דעם שוץ פון דער אידישער בעפעל־קערונג. די ערשטע „סאמאָ־אבאָראָנע" פון דעם מין איז געגרינדעט גע־וואָרען בשעת דעם קליינעם פאָגראָם אין יעקאטערינאָסלאוו אין אפּריל 1901 פון דער דאָרטיגער סאָציאליסטישער אָרגאניזאציע פועלי־ציון, נאָר די גאנצע פּאָליטישע בעדייטונג פון אידישען זעלבסט־שוץ, אלס פאָרם פון רעוואָלוציאָנערען קאמף, איז קלאָר ארויסגעקומען ערשט אין סעפּט. 1903, בשעת די האָמעלער אָרגאניזאציאָן פון „בונד" האָט געשטעלט א ווידער־שטאנד געגען די רויבער־באנדען און סאָלדאטען.

בעת די קאָלאָסאלע פאָגראָמען פון אָקט. 1905 האָט די סאמאָאָבאָראָנע געשפּיעלט א גרויסע ראָלע אין א סך שטעט און שטעטלעך. חוץ די סאָ־ציאליסטי־אידישע פארטייען (בונד, פועלי־ציון, ס.־ט.) האָבען זיך אויך קריסטליכע רעוואָלוציאָנערען טיילווייז בעטייליגט אינ'ם שוץ פון די אידען.*)

דער מאניפעסט פון 17(30) אָקט. 1905 האָט, צווישען אנדערע קאָנ־סטיטוציאָנעלע פּריווילעגיעס, צוגעזאָגט אויך גלייכע רעכט פאר אלע פעלקער און רעליגיעזע פרייהייט. ניקאָלאי דער צווייטער האָט קיינמאָל ניט ערפילט זיין פערשפּרעכונג, נאָר די ערשטע צייט נאָך דעם האָבען די אידען גלייך דערפיהלט א סעריע דערלייכטערונגען: די גירושים האָבען אויפגעהערט, די אידען האָט מען געלאָזט וואוינען מחוץ דער „טשערטא", די פּראָצענט־נאָרמע פאר דער שטודירענדער יוגענד איז ניט אָפּגעהיט געוואָרען א. ד. גל. נאָר דער שטאאטס־שטרייך פון דער צארישער רעגירונג דעם 3 יוני 1907 האָט געמאכט א סוף צו אָט דער „פערנאכלעסיגונג פון געזעץ". נאָך א קורצער הפסקה איז ווידער אוועק א „הבה נתחכמה" געגען די אידען אין די רעגירונגס־ספערען אויף אלע שטופען פונ'ם ביוראָקראטישען לייטער,

---

*) מיר דערמאָהנען דאָ נאָר דעם טראגישען טויט פונ'ם רוסישען סטודענט בלינאָוו אין דער זשיטאָמירער סאמאָאָבאָראָנע, די גרוזינישע סטודענטען אין דער סאמאָאָבאָראָנע בעת'ן פאָגראָם אין אָדעס, די טעראָריסטישע אקטען פון איניגע רוסישע רעוואָלוציאָנערען געגען די הויכגעשטעלטע אָרגאניזאטאָרען פון אידישע פאָגראָמען. אין פּאָלטאווע האָט א וואכט פון סאָציאל־דעמאָקראטישע אייזענבאהן־ארבייטער צוזאמען מיט דעם זעלבסטשוץ פון די „פועלי־ציון" אינגאנצען פערהיט די שטאָדט פון א פאָגראָם אין אָקטאָבער 1905.

פון אויבען ביז די סאמע נידריגסטע בעאמטע. די אידישע לאגע איז וואס פון טאג געווארען אלץ מעהר אונערטרעגליך.

בעת דער רעוואלוציע האט מען פעסט געגלויבט, אז די קאנסטיטואירענדע פערזאמלונג פון דער גאנצער מלוכה וועט מיט א מאל אפשאפען די גאנצע אידישע רעכטלאזיגקייט. נאך דעם זיעג פון דער רעאקציע איז דאס געווארען אונמעגליך, און זינט יענער צייט בעמיהען זיך די אידישע דומא־דעפוטאטען, אונטערגעשטיצט פון די סאציאליסטען און קאנסטיטוציאנעלע דעמאקראטען, אפצושאפען לכל הפחות איינציגווייז די ערגסטע און וויכטיגסטע רעכטס־בעשרענקונגען. די אידישע דומא־דעפוטאטען (2 אין דער דריטער דומע און 3 אין דער פערטער) מאכען פון צייט־צו־צייט אינטערפעלאציעס צו דער רעגירונג מכח די בעזונדערס חוצפה׳דיגע רדיפות געגען אידען, און עטליכע מאל האבען זיי געפרובט אוועקצושטעלען אויף דער טאגעסארדנונג די פראגע וועגען אפשאפען די „טשערטא“ נאר אלע מאל האט די רעאקציאנערע דומא־מעהרהייט ברוטאל נידערגעשטימט די אידישע פראטעסטען און פאדערונגען.

די אידישע דומא־דעפוטאטען האבען ענטוויקעלט אן אינטענסיווע טהעטיגקייט, בעקעמפענדיג דעם בעקאנטען געזעץ־פראיעקט פון דער רעגירונג אריינצופיהרען שטאטישע זעלבסט־פערוואלטונג אין פוילען. די רעגירונג האט די אידען געגעבען א בעשרענקטע פערטרעטערשאפט אין די פוילישע מוניציפאליטעטען: אין יענע שטעט, וואו אידען בילדען א מעהרהייט פון 60 פראצענט פון דער בעפעלקערונג, זאלען זיי האבען אין דער פערוואלטונג בלויז 20 פראצ. פון די שטימען, און אין די איבעריגע שטעט בלויז 10 פראצענט פון די שטימען. ווייטער טארען די אידען ניט ווערען געוועהלט אויף פעראנטווארטליכע שטעלען. קיינע פראטעסטען האבען אבער ניט געהאלפען, די פוילישע „קאלא“ אין דומא איז געגאנגען האנט־אין־האנט מיט דער רעגירונג, און די שענדליכע בעשרענקונגען פאר די אידען זיינען אנגענומען געווארען פון דער דומא.

גאר אומגעריכטערהייט איז אין דער רוסישער דומע דורכגעגאנגען א געזעץ, וועלכעס איז דוקא גינציג אויך פאר די אידען און גראד פאר זייער נאציאנאלער ענטוויקלונג. דאס געזעץ ערלויבט אלע נאציאנאליטעטען צו גרינדען פאלקס־שולען, וואו כמעט אלע למודים קומען פאר אין דער מוטער־שפראך פון יעדער נאציע. אט דער שולען־געזעץ איז אריין אין קראפט סאמע ערב דער היינטיגער מלחמה, און פון איהם וועלען, צוגלייך מיט אלע פעלקער פון רוסלאנד, אויך די אידען עפעס פראפיטירען.

א נייע ווענדונג האט די בעוועגונג פאר אידישער עמאנציפאציע גע־

נומען ביים ביילים־פּראָצעס, וועלכער איז אויף אַזאַ מיטעלאַלטערישען און סקאַנדאַליעזען אופן אָרגאַניזירט געוואָרען פון דער רעגירונג. מיט דעם בלוט־בלבול זוכט די רעגירונג צו קרוינען איהר פּאָליטיק פון פערלוימדען און פערהעצען די אידען און דורך דעם צו פערלוימדען די פרייהייטס־בעוועגונג פון רוסישען פאָלק. נאָר דער עפעקט פון ביילים־פּראָצעס איז געווען פונקט דער היפוך דערפון, וואָס די רעגירונג האָט געציעלט. אַנשטאָט צו פערלוימדען די אידען פאַר'ן רוסישען פאָלק, האָבען די נידערטרעכטיגע און אומגעלומפּערטע מאַכינאַציעס פון דעם בעשולדיגונגס־צד ענטפּלעקט פאַר'ן רוסישען פאָלק די גאַנצע צופּוילטקייט און אויסגעלאַסענקייט פון דער רעגירונג. אַנשטאָט צו שאַפען בערוהיגונג ביי די ברייטע פאָלקס־שיכטען, האָט דער ביילים־פּראָצעס גראָב בעליידיגט דאָס געוויסען פון דעם רוסישען פאָלק און אַרויסגערופען די גרעסטע אויפרעגונג. די ליבעראַלע רוסישע פּרעסע האָט נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ פערגרעסערטע צירקו־לאַציע, ווי ביי דעם ביילים־פּראָצעס. דאָרפיגע דינסט־מיידלעך, דוואָרניקעס („דזשעניטאָרס") און מארק־הענדלער, פון פאַבריקס־ארבייטער שוין גאָר אָפּ־גערעדט, האָבען מיט אונגעהויערען אימפּעט פאַנאַנדערגעכאַפּט די „עקס־טראַס" און זייערע פּנים'ער האָבען געשיינט פאַר פרייד, ווען די עקסטראַס האָבען דערצעהלט, אַז ביילים איז פרייגעשפּראָכען.

און, ענדליך, אַנשטאָט ריינצוואַשען די רוסישע רעגירונג פאַר דער ציוויליזירטער עפענטליכקייט פון אייראָפּאַ און אַמעריקאַ, האָט דער ביילים־פּראָצעס אַראָפּגעריסען די לעצטע מאַסקע פון דער רוסישער הויף־קאַמאַריליע און געוויזען אַלע אַנשטענדיגע מענשען אין דער וועלט, וואָס פאַר אַ סכנה פאַר דער מענשליכער קולטור ס'שטעקט אין די רוסישע רעגירונגס־מעטאָדען. די גרעסטע ענטריסטונג האָט געהערשט אין אַלע עקען אַלע וועלט, און די אידען־פראַגע האָ בעקומען די בעדייטונג פון אַן א י נ ט ע ר נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ר אַ נ ג ע ל ע ג ע נ ה י י ט.*)

די צר־גוט בעקאַנטע אויסראָטונגס־פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגירונג נעגען די אידען האָט אָבער דערגרייכט די העכסטע מדרגה אין דער וועלט־מלחמה, און דערמיט נאָך פערגרעסערט די א י נ ט ע ר נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע

*) כאַראַקטעריסטיש איז די שטעלונג, וואָס די לאָנדאָנער „טאַימז" האָט פערנומען צום ביילים־פּראָצעס. די דאָזיגע רוסען־פריינדליכע צייטונג האָט אָפען געפּרעגט, אויב ענגלאַנד קאָן נאָך אָנהאַלטען דיפּלאָמאַטישע פריינדשאַפט מיט דער רוסישער רעגירונג, וואָס בלאַמירט זיך אויף אַזאַ מיטעלאַלטערליכען אופן.

בעדייטונג פון דער אידען־פראַגע אין רוסלאַנד. אויף דער רוסישער רעגירונג גופא איז ניטאָ און קען ניט זיין קיין שום האָפנונג. אזוי לאַנג, ווי דער צאַריזם בלייבט הערשען, וועט די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אויפהערען און וועט אפילו ניט געלינדערט ווערען אויף קיין האָר. דאָס זעהט מען אפילו פון דער מעטאָדע, מיט וועלכער די רעגירונג האָט מסכים געווען אויף דער כלומרשט'ער פערברייטערונג פון דער „טשערטאַ“, נאָך דעם ווי די דייטשע עראָבערונג האָט די טשערטאַ סיי־ווי פאַקטיש אָפּגעשאַפט. דאָס האָט אויך אָפען מודה געווען דער אינערן מיניסטער מאַקלאַקאָוו אין געשפּרעך מיט אַ אידישער דעפּוטאַציע. „איך ווייס, האָט ער געזאָגט, אַז די אידישע רעכטלאָזיגקייט איז אַ צופּוילטע וואנט, זי מוז פריהער אָדער שפּעטער איינפאַלען, — נאָר איך וויל זי ניט לאָזען פאַלען, ווייל זי וועט מיך בעגראָבען אונטער איהרע חורבות“. דאָס איז אַ ציניש־אָפענע בעשטעטיגונג, אַז דער צאַריזם שטיצט זיך אויף דער שרעקליכע טראַגעדיע פון די רוסישע אידען.

ג. אנדערע לענדער פון מזרח־איראָפּאַ. אַ זאָנדערבאַרען פאַל פון אידישער רעכטלאָזיגקייט שטעלען מיט זיך פאַר די מעהר־פריהייטליכע לענדער פינלאַנד און רומעניען. צום שפּאָט געגען איהר אייגענעם נאַציאָנאַלען אומגליק, אין שוידערליכען ווידערשפּרוך צו איהר פרייהייטליך־דעמאָקראַטישער קאָנסטיטוציע, האַלט פינלאַנד די אידען אין דער ביטערסטער פערשקלאַפונג. אין לאַנד, וואו עס הערשט דאָס אַלגעמיינע גלייכע און פּראָפּאָרציאָנעלע וואהלרעכט, מיט אַלע „לעצטע אימפּרואוומענטס“, מיט פרויען־שטימרעכט, מיט אַ גרויסער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, ווערען די אידען לויט'ן געזעץ בעהאַנדעלט ניט ווי בירגער, ניט ווי מענשען, נאָר ווי שעדליכע חיות. די קליינע צאָהל אידען, וואָס וואוינען דאָרט פון דורי דורות, טאָר זיך ניט בעוועגען איבער'ן לאַנד, זי איז פערשפּאַרט אין די געטאָס, קיין נייע אידען ווערען ניט צוגעלאָזען, און דאָס איינציגע מיטעל פון פרייהייטס־קאַמף, וואָס בלייבט דעם הייפעל פאַריער, זיינען פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט („לאַנדטאַג“). נאָר דער פּאַרלאַמענט מאַכט זיך סיסטעמאַטיש ניט וויסענדיג פון דער אידישער לאַגע. טרויעריג איז געווען דאָס בילד, ווען די רוסישע שוואַרצע מאה האָט אַריינגעלעגט די טומאה אין דער יראה און איינגעשטעלט זיך פאַר דער אידישער קריוודע אין פינלאַנד (אין 1909 יאָהר). אָבער אויך דער פּאַטש אין פּנים האָט ניט אויסגעניכטערט דאָס פינישע פאָלק.

אין רומעניען ווערען די אידען אויך בעטראַכט פאַר ניט קיין בירגער, נאָר אויסלענדער, און דערצו נאָך אויסלענדער אָהן פרעמדען שוץ. די אידען

אַליין זיינען צו אונמעכטיג צו קעמפּען געגען דער רעכטלאָזיגקייט. די אריינמישונג פון דער אינטערנאַציאָנאַלער עפענטליכקייט (דורך דעם בערלינער טראַקטאַט 1878 יאָהר) איז ניט געגאַנגען ווייטער פאַר פאַפּירענע רעזאָלוציעס. דאָס רומענישע פאָלק גופא איז כמעט איינשטימיג אין זיינע פיינדליכע געפיהלען צו די אידען. דיזעלביגע געוועזענע „סאָציאַליסטען“, ווי צ. ב. דער סאָציאַליסטען־פיהרער גאַדעזשדאַ, וואָס האָבען נאָך אַ געוויסע צייט אַגיטירט פאַר די אידען, זיינען שפּעטער אַליין געוואָרען די פערביסענסטע אַנטיסעמיטען. די „קאָנסערוואַטיווע“ פּאַרטיי פּרעטענדירט כלומרשט צו בעשיצען די אידען, נאָר קוים בעקומט זי די מאַכט, האַלט זי ניט איין איהרע פערשפּרעכונגען. די „ליבעראַלע“ פּאַרטיי „פון די דריי ברידער“ (ברעטינאַו) איז אויסגעשפּראָכען אידען־פיינדליך.

די אידען האָבען זיך אָרגאַניזירט אין אַ „פערבאַנד פון איינגעוואָרצעלטע אידען“ („אוניונע יעוורעילאָר פּאַמינטעני“), וואָס פיהרט אָן אַן אַגיטאַציע פאַר דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. זיין פאָדערונג איז, אַז אַ געזעץ זאָל ערקלעהרען אַלע אידען פאַר רומענישע בירגער. זיין אַגיטאַציע פיהרט דער פערבאַנד אָן דורך די קנאַפּע פּראָגרעסיוו־רומענישע בלעטער („אַדעווירול“), דורך דעמאָנסטראַציעס און פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט. זי ווערט אונטערשטיצט פון דער נייער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. — נאָך די גרעסטע שטערונג בעשטעהט אין דעם, וואָס די רומענישע עפענטליכקייט אינטערעסירט זיך ניט מיט די פראַגען פון אידישע רעכט. אַ געוויסען שטויס צו הויבען אַזאַ אינטערעס האָט אין 1913 יאָהר געגעבען דער סקאַנדאַל אַרום דעם אָנדענקען פון ראָנעטי־ראָמאַן*). בעת דער מאָביליזאַציע אין׳ם צווייטען באַלקאַן־קריעג געגען בולגאַריען האָט די רעגירונג געלאָזט דורך איהרע אָפיציעלע צייטונגען אַ ניט־אָפיציעלען קלאַנג, אַז די מאָביליזירטע אידישע סאָלדאַטען וועלען נאַטוראַליזירט ווערען און קריגען בירגער־רעכט. נאָר צום סוף פון דער מלחמה איז די לאַגע געבליבען ווי געוועזן, און אפילו די בולגארישע אידען, וואָס זיינען צוזאַמען מיט דער פּראָווינץ דאָברודזשאַ אריבער אונטער רומע־

*) ראָנעטי־ראָמאַן איז געווען אַ גרויסער רומענישער דיכטער, אַ איד. נאָך זיין טויט האָט מען ביי אַ יאָהר צייט אויפגעפיהרט זיין פּערטיידיגונגס־פּיעסע פאַר אידען „מנשה“, און געוואָלט שטעלען איהם אַ דענקמאָל אין בוקאַרעשט. געגען דעם האָבען די אַנטיסעמיטען אויפגעהויבען אַ סעריע סקאַנדאַליעזע דעמאָנסטראַציעס, און די אַנגעלעגענהייט האָט אויף אַ געוויסער צייט געהויבען דעם עפענטליכען אינטערעס צו דער אידען־פראַגע.

גיען'ס הערשאפט, האבען דורך דעם פערלארען זייערע פריהערדיגע בירגער־רעכט.

דער אידישער רעכטס־קאמפף אין גאליציען געהערט ניט צום פרק פון בירגערליכער עמאנציפאציע, ווייל בירגערליכע רעכט זיינען דארט פאר די אידען גאראנטירט דורך דער קאנסטיטוציע פון דער גאנצער עסט־רייכישער מלוכה. דער קאמף דארט שטעלט זיך דעם צוועק פון נאציא־נאלער עמאנציפאציע און וועט ארומגערעדט ווערען אין דעם שייכות'דיגען קאפיטעל.

אין דער טערקיי האבען די אידען בעקומען גלייכע רעכט, פער־זענליכע, מענשליכע און נאציאנאלע, כמעט פאלשטענדיגע גלייכ־בערעכטיגונגען נאך מיט הונדערטער יאהרען צוריק און אהן שום אנשטרענ־גונג אדער קאמף פון זייער זייט. דורך דער קאנסטיטוציאן האבען זיי געקראגען אויך פולע בירגערליך־פאליטישע רעכט. דעריבער געהערט די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין דער אטאמאנישער מלוכה אויך צו א בעזונדערען פרק.

* *
*

מיר זעהען, אז דער עמאנציפאציאנס־קאמף האט אנגענומען די פער־שיידענסטע פארמען אין פערשיידענע לענדער און געבראכט צו גאנץ פער־שיידענע רעזולטאטען. בכן דארפען מיר זיך איצט בעקענען מיט דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין איטליכען לאנד בעזונדער, מיר מיינען די רעכטליכע לאגע, אזוי ווי זי איז אצינדערט. אנהויבען וועלען מיר פון די קלאסישע לענדער פון אידישער רעכטלאזיגקייט, רוסלאנד און רומעניען, און אריבערגעהן צו יענע לענדער, וואו אידען האבען שוין בעקומען בירגער־ליכע גלייכבערעכטיגונג. שליסען וועלען מיר אבער מיט'ן קלאסישען לאנד פון פרייהייט און גלייכהייט פאר אונזער פיעל־געפרובטען ליידענדען פאלק: מיט דער טערקיי.

.4

די אידישע רעכטלאזיגקייט אין רוסלאנד.

געוועהנליך שטעלט זיך די וועלט פאר די רעכטלאזיגקייט פון אידען אין רוסלאנד אלס א פערפאלגונג פון א קליין מענשען־קבוץ. וואס באמת זיינען 6 מיליאן אידען געגען דעם אונגעהויערען פעלקער־ים פון רוסלאנד — בלויז 4 פראצענט פון דער אלגעמיינער בעפעלקערונג! מען דארף אבער נעהמען אין אנבעטראכט, אז אידען האט מען צוזאמענגעטריבען אויס־

שליסליך אין די שטעדט, און דאָ בילדען זיי שוין ניט 4, נאָר 24 פּראָצענט, דאָס הייסט כמעט אַ פערטעל פון דער בעפעלקערונג. און נעהמט מען ווייטער אין אַנבעטראַכט, אַז אייגענטליך האָבען אידען אַ קנאַפּע שייכות צו דער ברייטער צענטראַלער רוסלאַנד, ווי אויך צום מזרח רוסלאַנד אין אייראָפּאַ און אַזיען, אַז אידען זיינען צוזאַמענגעפּרעסט אין דער „טשערטאַ אָסיעדלאָסטי“, ס'הייסט אין די שטעט פון 15 וועסטליכע גובערניעס און אין פּוילען, דאַן זעהט מען, אַז אין די שטעט און מיעסטעטשקעס פון דער אידען־געגענד בילדען זיי שוין ניט 24, נאָר גאַנצע 38—40 פּראָצענט. אין דער צפון־מערב'דיגער געגענד, אין ליטאַ, למשל, בילדען די אידען זאַגאַר 52 פּראָצענט פון דער שטאָטישער בעפעלקערונג און אין אייניגע ערטער — אין מינסקער גובערניע — גאַנצע 59.4 פּראָצענט. אָס איז שוין אם כן ניט קיין אונבעדייטענדע הייפעל, נאָר באַלד אַ העלפט פון דער בעפעלקערונג, און אָפּטמאָל אַ מעהרהייט פון איהר.

היינט שטעלט זיך אויף איין מינוט פאָר, אַז אין שטאָט — אין דעם הויפּט־נערוו פונ'ם גאַנצען ווירטשאַפטליכען לעבען פון אַ מדינה, אין דער דאָזיגער ריעזיגערי סאָציאַלער לאַבאָראַטאָריע, וואָס בעזאָרגט מיט פיזישע און גייסטיגע מאַטעריאַלען דאָס לאַנד אַרום, איז האַלב פון די איינוואוינער — דאָס הייסט פון יעדע צוויי מענשען איינער — געבונדען, פּשוט געבונדען הענד און פיס, געפלאָנטערט מיט טויזענדער קנופּען, וואָס לאָזען איהם קיין מינדסטע פרייע בעוועגונג. און שטעלט זיך ווייטער פאָר, אַז דערביי, נישט וויט, שטעהען מענשען מיט פערגלאָצטע אויגען און האַלטען הויכע, שעהנע און קלינגענדע דרשות וועגען דער גרויס פון דער מאָדערנער קולטור און אינדיווידועלער פרייהייט, וועגען פּראָגרעס פון אידעען, וועגען דער אָרדנונג און געזעצליכקייט — וואָס פאַר אַ שענדליך אוננאַטירליך בילד עס וואָלט געוועזען, ווי טייוואָליש וואָלט דער דאָזיגער שפּאַס געקלונגען!

און דאָס אויסגעמאָלטע בילד איז, אָהן קיין שום איבערטרייבונג, דאָס אַלטעגליכע לעבען פון די 6 מיליאָן אידען אין רוסלאַנד.

לאָמיר זיך צום בילד נעהענטער צוקוקען.

לויט דעם רוסלענדישען געזעץ־קאָדעקס („סוואָד זאַקאָנאָוו“) געהערען אידען אין רוסלאַנד ניט צום קלאַס „איינגעוואָרצעלטע בירגער“ (קאָרעניע גראַזשדאַניע“), ווי אַלע איבעריגע, הגם אויך ניט צו „אויסלענדער“, ווי אין רומעניען, למשל, נאָר צום קלאַס „אינאָראָדצי“ — פרעמד־שטאַמיגע. צום זעלבען קלאַס אין רוסלאַנד געהערען אויך די קליינע עטנאָגראַפישע גרופּען: סאַמאָיעדען, קירגיזען, קאַלמיקען, אייניגע שטאַמען פון די אוראַלער סטעפּעס און פון מיטעל־אַזיאַטישען געגענד, מאַנכע פון וועלכע זיינען נאָך ביז יעצט

געצענדיענער. בלויז דאָס אידישע פאָלק און אָט די אויביגע „פעלקער“ ווערען ניט פערעכענט פאר „איינגעוואָרצעלטע בירגער“. אָבער עס איז דאָ א גרויסער חלוק צווישען אונז און זיי: די דאָזיגע „פעלקער“, די אַלע „סאמאָיעדען“ און „בוריאַטען“ זיינען אין זייערע פערזענליכע און בירגער־ליכע רעכט ניט בעגרענצט, בעגרענצט זיינען בלויז מיר אידען.

די הויפט רעכטס־בעשטימונג וועגען אידען איז אויסגעדריקט אינ'ם פונקט 767 פון דעם „סוואָד זאַקאָנאָוו אַ סאָסטאָיאַניאַך“, לויט וועלכען „די אידען ווערען רעגיערט נאָך די אַלגעמיינע געזעצען אין די אַלע פעלען, ווען עס עקזיסטירען ניט קיינע ספּעציעלע געזעצען וועגען אידען“. עס איז אייגענטליך דאָס זעלבע, ווען מען זאָל זאָגען וועגען א מענשען אין געפענגניש, אז ער איז אין אלעס פריי צו טהאָן און האנדלען ווי איהם גלוסט זיך, חוץ אַלע יענע פאלען, ווען מ'פערוועהרט עס איהם...

די דאָזיגע יורידישע אומגעלומפּערטע דעפיניציע האָט בנוגע צו אידען אָנגענומען אזא אויסטייטשונג: אידען קענען געניסען פון אַלגעמיינע רעכט און פריווילעגיעס ניט דאן, ווען אין געזעץ איז ניט פערוועהרט, נאָר ווען עס איז בפירוש ערלויבט. אין געזעץ, למשל, איז ניטאָ קיין פונקט, וואָס זאָל פערבאָטען אידען צו פערנעהמען אָן אָפיציעלען אמט, צו זיין אָן אָפיציער און דאָס גלייכען, עס איז אָבער אויך ניטאָ קיין פונקט, וואָס זאָל ספּעציעל זיי ערלויבען — דעריבער וואַרפט מען זיי פון דאָרט אַרויס. נאָך מעהר: אפילו דאן ווען א געוויסעס רעכט אָדער הנחה איז ספּעציעל אויסגעטייטשט לטובת די אידען טעאָרעטיש, אין געזעץ, קומט די הערשענדע פּראַקטיק און מיט איהרע פרושים אין סברות, אָדער פשוט מיט'ן איגנאָרירען דעם געזעץ מאכט זי די הנחה צו נישט. און אַז זי וויל גאָר, ווערט פון דער הנחה א גזירה. אזעלכע פאלען זיינען ניט זעלטען, למשל אין דער פראגע פון וואוינרעכט.

בדרך כלל האָבען נייע געזעצען אפילו אין רוסלאנד ניט קיין „צוריק־קערענדע מאכט“; בנוגע אָבער צו אידען איז אַנדערש: א נייער געזעץ וועגען אידען, אויב ער בעשרענקט זייערע רעכט, האָט א שליטה אויך אויף פריהערדיגע צייטען. למשל: עס ערשיינט א געזעץ, אַז אידישע בעלי־מלאָכות טאָרען זיך ניט בעזעצען אין מאָסקווע — טרייבט מען גלייך אַרויס די אַלע יעניגע בעלי־מלאָכות, וואָס וואוינען שוין דאָרט זינט צעהנדליגער יאָהרען.

אין קיין הינזיכט איז אין רוסלאנד ניט ערשינען אזא צאָהל געזעצען ווי וועגען אידען. די אידען געזעצען, געזאַמעלט אינאיינעם, בילדען א דיקעס בוך כמעט פון 200 זייטען, מיט העכער 500 פּאַראַגראַפען, און יעדער

פּאַראַגראַף, יעדער פּונקט בערויבט די אידען אין עפּעס, נעהמט אָפּ עפּעס א הנחה, א רעכט. טראָץ דער גרויסער צאָהל געזעצען און דער פּינקטליכקייט אינ'ם בעגרעניצען, איז אין קיין הינזיכט ניטאָ אזא מורא'דיגער פּלאָנטער, ווי אין דער אידישער רעכטליכער לאַגע. פאַר דעם פּלאָנטער, נאַטירליך, בעצאָהלט ניט קיין אַנדערער, ווי די אידען אַליין — מיט זייערע טרערען און צובראָכענע לעבענס.

די געזעצען וועגען אידען זיינען אויסגעשטוקעוועט געוואָרען ניט מיט א מאָל, נאָר אין פערשיידענע עפּאָכען, אַרויסגערופען געוואָרען דורך פערשיידענסטע, אָפּט געגענגעזעצטע מאָטיווען. אויסער דעם פונדאמענטאלען „געזעץ קאָדעקס“, רעגולירען דאָס אידישע לעבען פיעל מעהר דעם צאַר'ס בעפעהלען, אוקאַזען פון מיניסטאָרען ראַט, די שאלות ותשובות און פירושים פונ'ם סענאַט, די „מיינונגען“ פון גאָסודארסטווענעם סאָוועט. און נאָך דעם אַלעמען און פיליכט פיינליכער פון דעם אַלעמען זיינען די קליינליכע אָפענע און געהיימע צירקוליארען און אָרדערס פון מיניסטאָרען און גובערנאַטאָרען, און ועל כולם די וועלט־בעריהמטע מערדערישע פּאָליציייאישע פּראַקטיק, אינ'ם דורכפיהרען דאָס געזעץ.

די דאָזיגע געזעצען כאַפּען אַרום ווי מיט אייזערנע רינגען דאָס גאַנצע פיזישע און גייסטיגע לעבען פונ'ם אידען. די אידען זיינען בעשרענקט אין פּערזענליכע, בירגערליכע און נאַציאָנאַלע רעכט אויף אַלע געביטען.

אידען זיינען בעשרענקט אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאַנד, זיינען בעשרענקט אין קויפען ערד און אונבעוועגליכעס פערמעגען, זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט פריי צו בעשעפטיגען זיך מיט האַנדעל און איינעגע צווייגען פון פּראָדוקציאָן, מיט דער יורידישער און אייניגע אַנדערע פּראָפעסיעס; זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט אויף בילדונג; זיינען אויסגעשלאָסען פון שטאַאַטס און שטאָט־שטעלעס, פון אנטייל נעהמען אין דער זעמסקער און שטאָטישער זעלבסט־פערוואַלטונג.

דאָס זיינען בלויז די הויפּט־גזירות, די „ראשי פרקים“ פון דער גרויסער אידישער רעכטלאָזיגקייט. יעדע גזרה האָט „תלי תלין של הלכות“, טויזענדער רינגען פון דער שרעקליכער קייט.

די שווערסטע, פּיינליכסטע און אונזוירדיגסטע גזרה איז די בעשרענקונג אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאַנד. לויט'ן געזעץ זיינען בלויז אידען און פערברעכער בעשרענקט אין אָט דעם מין רעכט; אידען, אויסער אייניגע קליינע קאַטעגאָריעס, טאָרען ניט וואוינען אין גאַנץ רוסלאַנד, נאָר בלויז אין די שטעט פון די 15 גובערניעס אין צפון־מערב'דיגען

און דרום־מערב׳דיגען געגענד — אין דער בעוואוסטער „טשערטא יעווריי־סקאי אָסיעלאָסטי“, און אויך אין פּוילען *). עס זיינען פאראַן גאַנצע געגענדען, אונגעהויערע, ווי סיביר, פינלאַנד און טיילווייז קאַווקאַז, וואוהין קיין אידישע פוס טאָר ניט אריינטרעטען אפילו אויף אַ רגע און קיין אידיש אויג טאָר זיי ניט אַנקוקען.

די גזרה וועגען אידישען וואוינרעכט אין רוסלאנד איז אַן אַלטע היסטאָ־רישע טראַדיציע פון דער רוסישער מלוכה. נאָך אין 17טען יאָהרהונדערט האָט מען אי איין אידען ניט ערלויבט אפילו צייטווייליג אַריבערטרעטען דעם שוועל פון לאַנד. אינ׳ם 18טען יאָהרהונדערט, אין יאָהר 1742, האָט די קייזערין עליזאבעטא ארויסגעגעבען אַ בעפעהל מען זאָל ארויסטרייבען פון רוסלאַנד אַלע אידען, וואָס האָבען זיך דאָ בעזעצט. אָפיציעל איז רוס־לאַנד געבליבען אָהן אידען, אין אמת׳ען אָבער זיינען אידען נישט נעלם געוואָרען, ווייל אַליין די פּאָמעשציקעס האָבען זיך אין זיי זעהר גענויטיגט. אין 30—50 יאָהר ארום, נאָך די דריי צוטיילונגען פון פוילישען קעניגרייך, האָט רוסלאַנד בעקומען בירושה עטליכע הונדערט טויזענד פרישע אידען, אַ פעסטען און ברייטען אידישען ישוב — אין פּוילען, ליטא, ביעלאָרוסיע און אוקראַינע. און דאַן האָט די רוסישע קייזערין יעקאַטערינאַ די צווייטע געשטעלט די ערשטע אייזערנע וואַנד פאַר אַ אידישען אריינדרינגען אין דער „הייליגער מוטער ראָסיא“; דעם 23טען דעצעמבער יאָהר 1791 האָט זי בעשטימט די „טשערטא אָסיעדלאָסטי“, און פון דאַן אָן, פונקט 125 יאָהר, ווי אידען קענען זיך ניט אַרויסרייסען פון הינטער דער וואַנד. נאָך מעהר: פאַר די לעצטע 30—35 יאָהר איז דער אייזערנער רינג אַרום דער „טשערטאַ“ געוואָרען אַלץ שמעלער און שמעלער — און די צאָהל אידען איז געוואַקסען און געוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער, און דאָס שטיקעניש און די שרעק אַלץ שארפער און מורא׳דיגער.

מיט 35 יאָהר צוריק, אין אָנהויב די 80טע יאָהרען, ווען אין אַ רייהע שטעדט אין זיד־רוסלאַנד האָט פּלוצלונג ארויסגעבראָכען דער בלוטיגער שטורם פון פּאָגראָמען, וואָס האָט פערכאַפּט 150 פונקטען, האָט די רוסישע רעגירונג, דער נייער צאַר אַלעקסאַנדער דער דריטער, בעשלאָסען צו בעשטראָפען די אידען — פאַר וואָס מען שלאָגט זיי. דעם 3טען מאי יאָהר 1882 זיינען ערשיענען די בעוואוסטע „ווערעמענע פּראַווילעס“ — די „צייטווייליגע“

*) מיר רעדען דאָ, נאַטירליך, ווי די לאַגע איז געווען ביז דער מלחמה: רעכטליך האָט זיך די דאָזיגע לאַגע אין רוסלאַנד איצט אויך קיין האָר ניט געענדערט.

געזעצען, וואס שטעהען פעסט ווי אייזען זינט 34 יאהר. לויט די פּראווילעס איז אידען שטרענג פערבאטען: צו בעזעצען זיך אין דערפער אפילו אין „טשערטא“ (וואס זיי האבען פריהער יא געמעגט) און צו קויפען און זאגאר ארענדירען דארט „ניעדוויזשימאסט“ — ערד און בכלל אונבעוועג־ליכעס פערמעגען. פערענטפערט האט מען עס מיט׳ן מאטיוו, אז מען וויל א טובה טהאן די אידען: „אום צו בעשיצען אידען פון די גרויזאמע געוואלד־טהאטען פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג אין די דערפער“, ווי עס ווערט אפיציעל ערקלערט.

אפילו לויט דעם געזעץ, האבען יענע אידען, וואס האבען שוין פון לאנגע יאהרען זיך בעזעצט אין די דערפער, געמעגט דארט פערבלייבען. איז אין יאהר 1887 ארויס א נייער געזעץ, וועלכער האט אזעלכע אידען צוגע־בונדען צו די דערפער: א איד, וואס האט זיך דארט בעזעצט ביז׳ן יאהר 1882, האט קיין רעכט ניט געהאט ריהרען זיך פון דארף און אריבערפאהרען, זאגאר אריינטרעטען אין אן אנדער דארף, וואס שטעהט אפילו עטליכע טריט נעבען דעם. עס זיינען געווען פאלען, ווען א איד איז געשטארבען אין א דארף, וואו קיין בית הקברות איז ניט געווען, און מען האט דעם מת ניט געקענט פיהרען מקבר זיין אין א בית הקברות דערביי, ווייל דאס לעצטע האט שוין געהערט צו אן אנדער דארף, וואו די אידישע בעגלייטער און קרובים און אפשר אליין דער מת האבען קיין רעכט ניט געהאט אריינ־צוטרעטען. *)

---

*) דא איז כדאי צו בעמערקען, אז דער אייגענטליכער „תחום המושב“ („טשערטא אסיעדלאסטי“) נעמט ארום די פופצעהן גובערניעס פון מערב־רוסלאנד: וויטעבסקער, מאהילעווער, קאוונער, ווילנער, גראדנער, מינסקער, קיעווער, וואלינער, פאדאליער, טשערניגאווער, פאלטאווער, יעקאטערינאסלאווער, כערסאנער, קרים און בעסאראביען. דערביי זיינען אבער אויסגעשלאסען די שטעדט קיעוו און סעוואס־טאפאל, וואו אידען האבען ניט קיין וואוינרעכט, און ניקאלאיעוו, וואו אידען וואוינען אונטער דער שטענדיגער סכנה פלוצלונג ארויסגעשיקט צו ווערען. אין אט די 15 גובערניעס זיינען די דערפער פערשלאסען פאר די אידען. — די צעהן גובערניעס פון „פּוילישען קעניגרייד“ געהערען ניט צו דער „טשערטא“, די אידען האבען אין פּוילען נאך לויט די אלטע געזעצען פאלשטענ־דיגעס וואוינרעכט, אויך אין די דערפער. פונדעסטוועגען האט די אדמיניסטראציע אנגעהויבען פאר די לעצטע יאהרען ארויסשיקען די אידען אויך פון פּוילישע דערפער, אויף דעם סמך, וואס די פּויערים „פערלאנגען פטור צו ווערען פון די אידען“.

פונ'ם כלל אידען, וואָס זיינען בעגרענצט אין „פּראַוואָזשיטעלסטווע", אין פרייער בעוועגונג און אין פרייען האַנדעל, זיינען אויסגעקומען איינינע קאַטעגאָריעס, וואָס זיינען נאָך אין דער צייט פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטען, מיט א יאָהר 50 און איינינע ביי 40 צוריק, בעגנעדיגט געוואָרען מיט די פּריווילעגיעס. די „גליקליכע אויסנאַהמען" זיינען: ערשטע גילדיע סוחרים; „ניקאָלאַיעווער סאָלדאַטען", „קאַנטאָניסטען", וואָס זיינען שוין אַלע כמעט אויסגעשטאָרבען פון עלטער; די וואָס האָבען געענדיגט הויך-שולעס — יוריסטען, דאָקטוירים, אינזשענירען; טיילווייז אויך די וועלכע פערנעמען זיך מיט דער מעדיצינישער פּראָפעסיע — אַקושערינס, דענטיסטען א. ד. גל., און אויך בעלי-מלאָכות, וועלכע זיינען עקזאַמענירט, רעגיסטרירט און בע-שטעטיגט אין צעך.

אין גאַנצען געפינען זיך עטליכע צעהנדליג טויזענד אידען, וואָס האָבען די זכיה צו געהערען צו די דאָזיגע „פּריווילעגירטע" קאַטעגאָריעס. לויט דעם געזעץ פון 1865 יאָהר האָבען, ווי געזאָגט, אויך איינינע סאָרטען בעלי-מלאָכות דאָס וואוינרעכט אויסער דער „טשערטאַ". אין אמת'ען אָבער האָט בלויז א קליינע צאָהל, דער אונבעדייטענדסטער פּראָצענט, זיך געקאָנט בענוצען מיט דעם רעכט. איידער א איד א בעל-מלאָכה בעקומט די קאַזיאָנע בעשטעטיגונג אויף זיין רעכט, דאַרף ער דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם פון „אודאָסטאָווערעניעס", פון עקזאַמענעס און פּאָליציייאישע צוטשעפּענישען. און פאַקטיש ווערט דאָס רעכט אַנולירט און בטל פאַר דער גרעסטער מעהר-הייט פון אידישע האַנדווערקער.

בכלל דער גאַנצער געזעץ פון יאָהר 1865 וועגען דעם, ו ו ע ל כ ע אידישע בעלי-מלאָכות פון צעך מעגען און וועלכע טאָרען ניט וואוינען אויסער דעם „תחום", איז א מאָדנע שטיק געהיימניס, וואָס כאַראַקטעריזירט דעם קאַזיאָנעם שכל הישר. פאַר וואָס, צום בייספּיעל, מעגען וואוינען „האַנד-ווערקער" פון טינט און וואַקסע, פון סורגוטש (זיגעל-לאַק), פון „ראָגאָזשע", פון קאָרק, פון זעק, ווי עס איז בפירוש אינ'ם געזעץ אויסגערעכענט, און פאַר וואָס זיינען שטרענג אויסגעשלאָסען אַזעלכע פּראָפעסיעס, ווי טאַבאַק-אַרבייטער, זעצער און בכלל דרוקעריי אַרבייט, מאָליאַרעס (צימער-האַנדווער-קעריי), שטוקאַטור-אַרבייט, זייף אַרבייט, שוועבעל אַרבייט א. אז. וו. נישט גערעדט שוין פון דעם, אַז עס זיינען אין אַלגעמיין אויסגעשלאָסען פּשוט א ר ב י י ט ע ר פונ'ם כלל בעלי מלאָכות.

טאָמער איז א איד א בעל-מלאָכה פון די גליקליכע פאַכען, וואָס האָבען דעם זכות אויף „פּראַוואָזשיטעלסטוואָ", דורכגעקומען פאָרט די שבעה מדורי גיהנם און האָט זיך בעזעצט אויסער דער „טשערטאַ", מעג ער לויט'ן געזעץ

נאָר דאָן דאָרט וואוינען, אויב ער פערנעהמט זיך אויסשליסליך מיט זיין מלאָכה און טאָר דערצו ניט צוהאַנדלען מיט פרעמדע האנד־ארבייט און אָפטמאָל אפילו מיט זיינע אייגענע פּראָדוקטען. טאָמער כאַפּט איהם די פּאָליציי ביי אזא האנדעל, ווערט ער בעשטראָפט פאר אזא פערברעכען פּערזענליך אָפטמאָל מיט תפיסה, ווערט ארויסגעשיקט צוריק אין „תחום“ און זיין גאַנצער האנדעלס־פערמעגען ווערט קאָנפיסקירט. דאָס איז דער בעוואוסטער „1171 פונקט“ פונ'ם געזעץ, דער שרעקליכער בייטש געגען אידען, וועלכען די פּאָליציי בענוצט זעהר אָפט און וועלכער האָט שוין אָבגעקאָסט ניט וועניג אידישע טרערען. אזוי, למשל, איז בעשטראָפט געוואָרען לויט אָט דעם פונקט א איד א בעקער, וואָס האָט געהאנדעלט אויך מיט מעהל; א זייגער־מאַכער, וואָס האָט געהאנדעלט מיט זייגערס, ווייל צונויפשטעלען דעם זייגער איז אויסער זיין „מלאָכה“.

אָבער פיעל שרעקליכער פון דעם געשריבענעם געזעץ איז דאָס אַנווענדען דעם געזעץ, דער געזעץ דורכגעפיהרט אין לעבען. ניט די טעאָריע, נאָר די פּאָליצייאישע פּראַקטיק. רוסישע פּאָליציי, וועלט־בעריהמט מיט איהר „פיינער“ לאָגיק, האָט עס די מאכט צו פּסק'נען אַלע שווערע שאלות פון אידישע רעכט. אין יאָהר 1892 האָט אַלעקסאנדער דער דריטער בעשטעטיגט די פּליכט פון דער פּאָליציי בודק צו זיין די אידישע וואוינרעכט אין די דערפער. שפּעטער איז די פּאָליציי ניט איין מאָל אויפגעפאָדערט געוואָרען אויף אזא בדיקה, ביז די לעצטע יאָהרען איז עס געוואָרען איינע פון איהרע הויפּט־פונקציעס, וואָס ברענגט איהר אריין א גאָלדענע פרנסה — סיי פון די אידען, וואָס טאָרען ניט וואוינען, סיי פון די וואָס מעגען. געפינט די פּאָליציי אין דעם אידען'ס „פּראוואָזשיטעלסטוואָ“ עפּעס א פּגימה, שטעלט זי דעם שרעקליכען „רויטען שטאַמפּ“ אויפ'ן פּאַספּאָרט — און אין 24 שעה מוז דער איד ליקווידירען אַלע זיינע געשעפטען און ארויספאָהרען. ווען ניט — שיקט מען איהם אַוועק מיט'ן „עטאַפּ“, צוזאַמען מיט זשוליקעס און פערד־גנבים. כדי אויסצוגעפינען די יעניגע פערברעכערישע אידען, וואָס האָבען עובר געווען אויף דער גזרה פון פּראוואָזשיטעלסטוואָ און האָבען זיך אריינגעכאַפּט אויסער'ען „תחום“, אָדער דא וועלכע האָבען עפּעס א פּגימה אין זייערע רעכט, האָט די פּאָליציי דעם בעסטען מיטעל — די „אָבלאַוועס“: געהיים, אין מיטען דער פינסטערער נאכט, פאַנגט זי אָן א יאַגד אויף רעכטלאָזע אידען און אידישע קינדער, וואָס ליגען פערזונקען אין זייער שווערען נערוועזען שלאָף.

דער ערשטער פאַל פון מאַסען־גירושים און „אָבלאַוועס“ איז געווען

דער גירוש מאָסקווא אין יאָהר 1891. ווי נאָר דער גרויספירכט סערגעי אַלעקסאנדראָוויטש, דעם צאַר'ס פעטער, איז געוואָרען דער מאָסקווער „וויצע קעניג", האָט ער תיכף בעפוילען, אז מען זאָל כמעט אַלע אידען ארויסטרייבען פון דער „הייליגער שטאָדט". און באלד טאקע איז ארויס א געזעץ, וואָס האָט אָ ב ג ע נ ו מ ע ן ביי אידישע בעלי־מלאָכות דאָס רעכט צו־וואוינען אין מאָסקווא און מאָסקווער גובערניע, שפּעטער האָט מען עס אָפּגענומען ביי די „ניקאָלאיעווער סאָלדאטען", נאָך שפּעטער — ביי פעלדשערען, פאר־כאַצעווטען א. ד. גל. און אין אַ משך פון נאָר אַ קורצער צייט האָט מען ארויסגעטריבען פון מאָסקווא און רואינירט ביי 20 טויזענד אידען.

די שוידערליכע פאקטען פונ'ם גירוש האָבען דאַן אויפגערודערט גאנץ אייראָפּא. די צייטונגען האָבען געבראכט פאקטען, ווען אידען האָבען גע־בלאָנזשעט איבער די גאסען פון מאָסקווע אין אַ פראָסט־נאכט פון „ראָ־זשדעסטווא" און אין קיין האָטעל האָט מען זיי ניט ארייננעלאָזען אויף נאכטלעגער, האָבען זיי געמוזט הינטער שטאָדט אויפ'ן אידישען בית־עלמין נעכטיגען.

פאר די לעצטע צעהן יאָהר האָבען די גירושים און „אָבלאָוועס" אויפגעהערט צו זיין אַ זעלטענהייט און אָנגענומען דעם שרעקליכען כאראקטער פון אַ טאָג־טעגליכער סכנה. בעת דעם יאפאנישען קריעג האָט מען ארויסגע־שיקט פון די צענטראַל־רוסישע שטעדט אייניגע פאמיליעס פון אידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבען זיך אויפ'ן קריעגס־פעלד געפונען, ווייל די פאמיליעס האָבען ניט קיין „ז ע ל ב ס ט ש ט ע נ ד י ג ע פראוואָזשיטעל־סטוואָ", און מיט'ן אָפּפאָהרען פון זייערע שפּייזער, פערלירען זיי דאָס וואוינרעכט. אין אָקטאָבער 1911 האָט די מאָסקווער פּאָליציי געפאָדערט פון דער אקושערין האוזנער, אז זי זאָל אין משך פון 7 טעג לאָזען ארויס־פאָהרען פון מאָסקווע איהר זוהן, אַ ק י נ ד פ ו ן פ י ע ר י אָ ה ר, ווייל האוזנער האָט ניט געוואוינט מיט איהר מאַן און אין אזא פאַל האָט איהר קינד ניט געהאט קיין „זעלבסטשטענדיגע פראוואָזשיטעלסטוואָ".

חוץ די בעשרענקונגען אין וואוינרעכט, איז איינע פון די הויפּט־גזירות אויף די בעשרענקונג אין פרייער ב י ל ד ו נ ג. פערציג יאָהר נאָכאנאנד האָט די רוסישע רעגירונג געשלעפּט מיט אַלע מיטלען די אידישע יוגענד אין די אַלגעמיינע שולעס, כדי צו מאכען פון זיי „בירגער פון נוצליכע פראָ־פעסיעס", און די אידען האָבען זיך געלאָזט פיהרען. און פּלוצלונג, אין יאָהר 1887, האָט מען זיי אָבגעשטויסען צוריק, גראָב און ברוטאל: עס איז דאַן איינגעפיהרט געוואָרען אַ „טשערטא" אין בילדונג — אַ פּראָצענט־נאָרמע אין מיטעל־און הויך־שולעס. שפּעטער, אין די לעצטע יאָהרען, האָט

מען פיעלע בילדונגס-אנשטאלטען פ אָ ל ק אָ ם פערשלאָסען פאַר אידען — אייניגע גימנאַזיעס, אַלע לעהרער-סעמינאַריומס, עלעקטראָטעכנישען אינ-סטיטוט, דעם „אינסטיטוט פוטעי סאָאָבשטשעניא“ און פיעלע אנדערע. אין יאָהר 1889 האָט מען פאקטיש אויסגעשלאָסען אידען פון דער יורידישער פּראָפעסיע, ווייל מ'האָט בעמערקט, אז אידען זיינען זעהר געניגט צו דער פּראָפעסיע. פון די פּאָליטישע בעשרענקונגען דאַרף מען אָנווייזען, אַז אין יאָהר 1890 זיינען אידען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער „זעמסקער זעלבסט-פערוואלטונג“ און אין 1892 אויך פון שטאָדט-פערוואלטונג, אין וועל-כער זיי האָבען ביז דאַן יאָ אַנטייל גענומען.

בעזונדערס אונערטרעגליך איז געוואָרען די אידישע לאַגע אין רוסלאַנד פאַר די לעצטע דרייצעהן יאָהר, זינט דעם פּאָגראָם אין קישינעוו. אין קיין שום אַקט פון דער רוסישער רעגירונג האָט די רעכטלאָזיגקייט פון די אידען ניט בעקומען אַזאַ שרייענדיגע אילוסטראציע, ווי אין די פּאָגראָמען, און נאָך מעהר איידער אין די פּאָגראָמען גופא — אינ'ם שטענדיגען פּחד פאַר פּאָגראָמען. זינט דער ערשטער קישינעווער בלוטבאָד הענגט איבער'ן האַלז פון זעקס מיליאָן אידען דער אָנגעשאַרפטער חלף פון בלוטיגע פער-פאָלגונגען, פערבונדען מיט די גרויזאמסטע פּייניגונגען, מיט פערגעוואַלטי-גונג פון אידישע פרויען, באַרבאַרישער ערמאָרדונג פון זויג-קינדער. די פּאָגראָמען זאָגען עדות, אַז די רוסישע הערשער זיינען נאָך נידערטרעכטיגער און ברוטאַלער, איידער דער רוסישער געזעץ. אפילו אין רוסלאַנד איז דער געזעץ אזוי ווייט „הומאַן“, וואָס ער ערלויבט ניט קיינעם צו מאָרדען, צו רויבען און פערגעוואַלטיגען. מיט די פּאָגראָמען וויל אָבער די רעגיערונג בעשטעטיגען, אז פאַר די אידען זיינען אפילו די עלעמענטאַרסטע געזעצען ניט געשריבען, אַז דער איד איז אבסאָלוט אויסערהאַלב דער מאָראַל.

דער געזעץ ערלויבט בפירוש אלעמען אָנצוקומען צו „גערעכטען זעלבסט-שוץ“ געגען אַן אָנפאַל. נאָר די אידען טאָרען זיך ניט שיצען געגען די איבערפאַלער. בשעת די רעגירונג שיקט מיליטער צו בעשיצען די רויבער און מערדער, אַרעסטירט זי יענע אידען, וואָס פּרובען בעשיצען זייער לעבען און די עהרע פון זייערע שוועסטער, און פער'משפט זיי צו די שארפסטע שטראָפען. אזוי האָט די רעגירונג אינסצענירט אין 1904 יאָהר אַ גראַנד-יאָזען פּראָצעס געגען די מיטגליעדער פון דעם אידישען זעלבסט-שוץ אין האָמעל און זיי פּעראורטיילט נאָך אַ לאַנגער ציניזשער פּראָצעדור.

פון 1903 ביז 1907 האָט די רעגירונג אָרגאַניזירט אידען-שחיטות אין העכער ווי 600 (זעקס הונדערט) שטעדט און קלענערע פּונקטען. **די דאָזיגע** בלוט-בעדער האָבען געהאַט אָפיציעל דעם ציעל נוקם זיין זיך אין די אידען

פאַר זייער אַנטיילנעהמען אין דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג; אין דער ווירקליכקייט אָבער האָט דאָ די רעגירונג פערפאָלגט אַ בעשטימטען פּאָליטישען צוועק — צו מאכען די אידען פאַר דער „ליניע פונ׳ם קלענסטען ווידערשטאַנד“ אין דער געפעהרליכער אויפוואַכונג פונ׳ם גרויסען רוסישען פאָלק, און בעזונדערס פון די פינסטערע פויערים־מאַסען. מען רוקט אונטער די אידען כדי אָבצואווענדען די געפאהר פון די אמת׳ע אינערליכע שונאים פון רוסישען פאָלק.

נאָך דער רעוואָלוציע האָט מען אַרויסגעגעבען אַ רייהע נייע בעשרענקונגס־געזעצען: אין יאָהר 1907 האָט מען אין גאנצען פערהאקט די טיהר פון סיביר פאַר די וואָס האָבען געענדיגט די הויך־שולען; מ׳האָט נאָך מעהר פערקלענערט די „פּראָצענט נאָרמע“ אין די שולעס; איינגעפיהרט דעם „גורל“ אויף אַריינצוטרעטען אין דער נאָרמע; מ׳האָט כמעט פערוועהרט אידען צו האלטען עקזאמען אַלס „עקסטערנעס“ (15% נאָרמע), אין גאַנצען פערשלאָסען פאַר אידען אַ רייהע שולעס — מיט איין וואָרט, מ׳האָט מיט אַלע מיטלען געשטרעבט צו שטעלען די אידישע יוגענד לחלוטין מצד דעם געזעץ און אַרויסצורייסען דאָס בוך פון איהרע הענט. מ׳האָט אויך (אין יאָהר 1912) צוגעמאכט פאַר אידען די פּראָפעס־ע פון געהילפס־אַדוואָקאַטען. מ׳האָט געציעלט צו טרעפען אויך דעם פערמעגליכען אידען: ארויסגעגעבען אַ צירקולאַר וועגען „נאַציאָנאַליזירען“ דעם רוסישען האנדעל און קרעדיט, איינגעפיהרט אַ שטרענגע „פּראָצענט־נאָרמע“ פאַר אידען אין אַקציאָנערע געזעלשאפטען און געשטרעבט אין גאנצען זיי פון דאָרט אויסראָטען (שפּעטער, אין צייט פון קריעג, איז די גזירה בטל געוואָרען).

נאָר, ווי געזאָגט, וויכטיגער פונ׳ם שלעכטען געזעץ איז דאָס דורכפיהרען איהם אין לעבען, דער גאנצער פּאָליציייאישער אַפּאַראַט פון אידען־פערפאָלגונגען און זיין אַרבייט. מע האָט פון יאָהר 1908 ווידער מיט אַן אונערהערטער מערדעריי גענומען טרייבען אידען פון רוסישע שטעט און דערפער, בעזונדערס אין קיעווער, קורסקער, טאַמבאָווער, ניזשעגאָראָדסקער, וואָלינער גוב., מ׳האָט ברייט אויסגענוצט דעם בעוואוסטען „1171טען פונקט“ אום צו קאָנפיסקירען אידיש פערמעגען. „אָבלאַוועס“ זיינען געוואָרען אַ טעגליכע ערשיינונג. אַ בעליעבטען אָביעקט פון ראַפינירטע פּאָליציייאישע המצאות שטעלט מיט זיך פאָר יענע אַלטע גזירה, וועלכע בעשטראָפט דעם אידען מיט דריי הונדערט רובעל שטראָף פאר דעם, וואָס זיינער אַ קרוב האָט זיך ניט געשטעלט צו מיליטער־דיענסט. די דאָזיגע גזירה פאַלט מיט איהר גאַנצער לאַסט אויף די אָרימסטע אידישע עלטערען, וועמעס קינדער האָבען עמיגרירט פונ׳ם צאַרישען גיהנום. דאָ איז די פּאָליציייאישע פּראַקטיק

פול מיט די ווילדסטע קוריאָזען: מ'נעהמט צו, צ. ב., דאָס לעצטע שטיקעל ברויט ביי אַ זקן; ווען ס'איז געשטאָרבען אייניקעל איז געשטאָרבען נאָך פאַר דעם מיליטער־פליכטיגען עלטער, אָדער מ'בעשטראָפט אַ פאָטער מיט 300 רובעל פאַר דעם איינציגען פערברעכען, וואָס זיין זוהן איז געפאַלען אין שלאַכט אלס פריי־ווילינער, איידער ער האָט זיך געדארפט שטעלען צום רעגולערען מיליטער־דיענסט...

מיר רעדען שוין ניט פון די בלוט־בלבולים („ריטועלע בעשולדיגונגען", ווי מ'רופט זיי אויפ'ן קאַזיאָנעם לשון), וואָס די רעגירונג אָרגאַניזירט מיט אַלע מיטלען. מיט איין וואָרט, דער איד אין רוסלאַנד איז געוואָרען הפקר, די ראַפינירטע הפקרות, מיט וועלכער מ'בעהאַנדעלט דעם אידען, פער'סמ'ט די אידישע נשמה און דעמאָראַליזירט דעם גאַנצען פּאָליטישען אָרגאַניזם פונ'ם קאָלאָסאַלען לאַנד.

ס'איז אַ פערשפּרייטער טעות צו מיינען, אַז מיט די אַלע גרויזאַמע פערפאָלגונגען שטראָפט די רוסישע רעגירונג די אידען פאַר זייער „נאַציאָנאַלער אָפּגעזונדערטקייט", אַז זי וויל די אידען אַסימילירען, רוסיפיצירען. ניין, דער אמת איז גראָד דער היפוך דערפון: בעת די רעגירונג שטרעבט אַלע אַנדערע פעלקער צו רוסיפיצירען, וויל זי די אידען איינפאַך פערניכטען, עוקר מן השורש זיין. די פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער לערען־יוגענד זאָגט עדות מיט די גרויזאַמסטע צייכענס, אַז די רעגירונג וויל פאַר די אידען פערהאַקען די טירען צו דער רוסישער קולטור און צו אַסימילאַציע. און דערפון שטאַמט דאָס משונה'דיגסטע, וואָס דוקא אין זינען פון נ אַ צ י אָ־נ אַ ל ע ר ע כ ט געניסען די אידען אַ טרויעריגע „פּריווילעגיע" אין פערגלייך מיט אַלע אַנדערע נאַציאָנען פון רוסלאַנד.

די רעגירונג פאָלגט פערבאָטען דעם געברויך פון דער ליטווישער, פון דער אוקראַינישער שפּראַך, פערמאַכען פּוילישע שולען, קאָנפיסקירען דעם נאַציאָנאַלען פערמעגען פון די אַרמענער, נאָר דוקא די אידישע שפּראַך און קולטור לאָזט זי צו־רוה. זי ערלויבט חדרים און פ ע ר װ ע ה ר ט צו לערנען אין די חדרים. זי האָט ערלויבט צייטונגען אין אידיש, ווייל עס איז אין די אינטערעסען פון דער רעגירונג, אַז די אידען זאָלען בלייבען ביי זייער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט. זי וויל די אידען אויסראָטען, נאָר אַזוי לאַנג ווי אידען מוזען לעבען זיי בלייבען אָפּגעזונדערט.*)

*) דאָס איז טאַקע דער צוועק, צוליעב וואָס די רעגירונג האָט איינגעפיהרט פאַר די אידען אַ בעזונדערע וואַהל־קוריע (אין איניגע געגענדען צו דער מלוכה־דומע און אין פּוילען צו די מוניציפּאַליטעטען). ס'וואָלט געווען לעכערליך צו זעהן אין דעם כאָטש אַ רמז אויף „נאַציאָנאַלע רעכט".

אָדער נאָך ריכטיגער: די רוסישע הערשער ווילען גאָר ניט פערניכטען דאָס אידישע פאָלק. אדרבא, זיי נויטיגען זיך אין דעם, אז שטענדיג זאָל זיין אין זייער גרויסער געפייניגטער מדינה א פאָלק, וואָס איז רעכטלאָז און אָפּגעזונדערט, און דיזעס פאָלק זאָל אייביג דיענען אלס שעיר לעזאזל פאר דער אונצופרידענהייט פון די רוסישע מאסען. דעם בעסטען בעוויז ברענגט אונז דער פאקט, אז ווען צווישען דער אידישער יוגענד האָט זיך אָנגעהויבען א שמד־עפּידעמיע, האָט די רעגירונג באלד גענומען שריט, כדי די גע'שמד'טע זאָלען ניט קריגען קיין גלייכע רעכט.

די רוסישע רעגירונג נויטיגט זיך אין די אידען, כדי זיי צו פּייניגען. *)

.5

די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען

רומעניען איז ניט דאָס איינציגע לאנד, וואו אידען ווערען בעראובט פון זייערע מענשליכע רעכט, געטריבען, פערפאָלגט און געפייניגט. אין ערגעץ אָבער איז די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אזוי ציניש און פער־רעטעריש, פון י ו ר י ד י ש ע ן ש ט א נ ד פ ו נ ק ט. בשעת רומעניע איז אַנערקענט געוואָרען אלס א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, אין בערלינער קאָנגרעס פון 1878, האָבען די אייראָפּעאישע גרויסמעכטען, וואָס האָבען אונטערגעשריבען דעם בערלינער טראקטאט, פערפליכטעט די רומענישע רעגירונג אָבצושאפען אלע עקזיסטירענדע בעשרענקונגען און אויסנאהם־

---

*) אַ שיינבאַרע און צופעליגע אויסנאַהם שטעלט מיט זיך פאָר דער בער־באָט פון אידישען טעאטער, ארויסגעגעבען אין 1883 יאָהר; נאָך דער רעוואָ־לוציע איז די גזירה פאקטיש בטל געוואָרען. — די אידישע קהלה־אָרדנונג אין רוסלאנד איז ביז'ן העכסטען גראַד פערפלאָנטערט און פערנאַכלעסיגט, זינט די רעגירונג האָט אין 1844 יאָהר אָפּגעשאַפט דעם „קאַהאַל" און פון דער אַנדער זייט בעזאָרגט זיך דערמיט, אַז די רעגירונגס־הכנסות דורך דעם זעלביגען „קאַהאַל" זאָלען אויף קיין האָר ניט געמינדערט ווערען. אין רוסיש־פּוילען איז די אידישע קהלה, לויט דעם אַלטען, נאָך פאַר־רוסישען געזעץ, געשטעלט אויף פעסטע יסודות פון זעלבסט־פערוואלטונג און אָבליגאַטאָרישען שטייער־סיסטעם. לויט דעם סיסטעם האָבען דאָס וואַהל־רעכט צו דער קהלה בלויז אַזוינע פערמעגליכע אידען, וואָס צאָהלען ניט ווייניגער ווי 15 רובעל יעהרליכען שטייער פאַר דער קהלה.

געזעצען געגען וועלכער ניט איז נאַציאָנאַליטעט און גלויבען און אויסגלייכען אַלע בירגער אין זייערע רעכט. דאָס איז געשטעלט געוואָרען אַלס בפירוש'ער תנאי, פון וועלכען ס'איז אָבהענגיג די אנערקענונג פון דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט. טראָץ דעם אַלעם האָט די רומענישע רעגירונג ניט נאָר איבערגעלאָזט אַלע פריהערדיגע אויסנאהמס־געזעצען, נאָר מיט פער־שיעדענע יעזואיטישע דריידלעך איינגעפיהרט נייע גזירות און בעגרענצונגען און האָט דעם גרעסטען טייל פון דער אידישער בעפעלקערונג געשטעלט אין גאנצען אויסער דעם געזעץ, אין בוכשטעבליכען זין פון וואָרט — זי האָט איינפאַך ערקלעהרט די אידען פאַר „פרעמדע“, „אויסלענדער“, וואָס האָבען נאָך דערצו ניט קיין אויסלענדישען שוץ.

די גאנצע געשיכטע פון די אידען אין רומעניע (זינט דעם 15 יאָהר־הונדערט), ד. ה. אין די צוויי פירשטענטימער מאָלדאַוויע און וואַלאַכיע, איז איין בלוטיגע סעריע פון גזרות, גירושים, רויבערייען, פּאָגראָמען, עלילות־דם, שחיטות און רעליגיעזע פערגוואַלטונגען. דעם אידען פלעגט מען בע־האנדלען ווי אַ מצורע. מ'האָט זיך צו איהם ניט געטאָרט דערנעהנטערען, זיצען מיט איהם ביי איין טיש, אָנריהרען די זאכען צו וועלכע ער האָט זיך צוגעריהרט. אַ איד איז געווען פּסול לעדות. אַ אידישער רופא איז געווען פערבאָטען.

אַ סך צרות האָבען די אידען געליטען פון די אָפטע רוסיש־טערקישע מלחמות, ווען די רוסישע אַרמעען האָבען אָקופּירט די רומענישע פּראָווינצען. די קאָזאַקען פלעגען אויסקוילען גאַנצע אידישע קהלות. אין דער זעלבער צייט פלעגען די רומעניער ראַבעווען דאָס אידישע גוטס. דערביי זיינען פאָרגעקומען שרעקליכע גרויזאַמקייטען. צ. ב. אין 1876 יאָהר, ווען אַ מחנה קאָזאַקען זיינען דורכגעגאַנגען די אידישע גאַסען אין בוקאַרעשט. די משחיתים האָבען אויפגעשטאָכען אידישע קינד'ער אויף זייערע שפּיזען, זיי אָבגעבראָטען און אויפגעגעסען. און די אידען זיינען געווען געצוואונגען צו געבען כאַבאַר די רוסישע גענעראַלען, זיי זאָלען אַרויספיהרען די מאָנ־סטערס פון שטאָדט.

טראָץ די אַלע פערפאָלגונגען, האָבען אידען אין 1848, ווען די רעוואָלוציע האָט זיך פערשפּרייט איבער גאַנץ אייראָפּאַ, געקעמפּפט פאַר רומענישער פרייהייט, און נאָך דער קרימער מלחמה, אז ס'האָט זיך אָנגעהויבען אין רומעניען אַ בעוועגונג צו פעראייניגען ביידע פירשטענטומער, האָבען די אידען דערינען גענומען אַ שטאַרקען אַנטייל, און ווי געוועהנליך זיינען זיי געווען דער שעיר לעזאזל אין קאַמפּף פון די צוויי פּאַרטייען, די אוניאָ־ניסטען און אַנטי־אוניאָניסטען (ד. ה. פאַר און געגען פעראייניגונג).

אין די צייטען פון אלעקסאנדער קוזא, דעם ערשטען פרינץ פון די פערייניגטע פירשטענטומער, איז די אידישע לאגע עטוואס פערבעסערט געווארען, אבער אויך דאן האבען ניט אויפגעהערט די אונטערדריקונגען, פאגראמען און עלילות־דם. ווען די אידען האבען ניט נעגעבען דעם פרינץ קוזא די סומע געלד, וואס ער האט ביי זיי געפאדערט, האט ער אין קאנסטיטוציאנעלען געזעץ־פראיעקט אריינגעשטעלט א פונקט, וואס שליסט אויס פון וואהל־רעכט אלע ניט־קריסטען.

ווען דער דייטשער פרינץ קארל פאן האהענצאלערן (דער גרינדער פון דער יעצטיגער רומענישער דינאסטיע) האט אין יאהר 1866 פערנומען קוזא'ס פלאץ — איז דאס ערשטע בילד, וואס ער האט געזעהן אין זיין אריינפאהר אין בוקארעשט, געווען א אידישער פאגראם. די רעגיערונג האט דאן כלומר'שט צוגעגרייט א קאנסטיטוציאנס געזעץ־פראיעקט, מיט א פונקט (פאראגראף 6) אז „רעליגיע איז ניט קיין מניעה פאר נאטוראליזאציע". און מ'האט צוגעלעגט: „וואס אנבעלאנגט אידען וועט אויסגעארבייט ווערען א בעזונדער געזעץ, וואס זאל רעגולירען זייער רעכט אויף נאטוראליזאציע און אויך די בירגערליכע רעכט". גלייכצייטיג אבער האבען רעגיערונגס־אגענטען פראוואצירט דעמאנסטראציעס געגען דעם פונקט און ארגאניזירט באנדעס, וואס האבען געמאכט א פאגראם און בעפאלען די בוקארעשטער שול און מחלל געווען די ספרי תורות (30 יוני 1866). דער רעזולטאט איז געווען, אז מ'האט דעם פאראגראף 6 אפגעשאפט און אנשטאט דעם האט מען איינגעפיהרט פאראגראף זיבען (7), וואס לויטעט: „נאר אזעלכע פרעמדע קאנען נאטוראליזירט ווערען, וואס זיינען פון קריסטליכען גלויבען".

פאר דעם בערלינער קאנגרעס פון 1878 יאהר, וואו אלע באלקאנישע פראגען האבען געדארפט ארומגערעדט ווערען, האבען די אידישע ארגאניזאציעס אין פראנקרייך און ענגלאנד אויסגעאיבט א שטארקען איינפלוס אויף זייערע רעגירונגען, אז מ'זאל ביי די פערהאנדלונגען ניט פערגעסען אויך די לאגע פון די פערפאלגטע אידען. זייער השתדלות איז געקרוינט געווארען מיט ערפאלג. אויף דער זיצונג פון קאנגרעס דעם 24טען יוני האט דער פראנצויזישער דעלעגאט וואדינגטאן ערקלעהרט, אז די פראנצויזישע רעגיערונג שטעלט צווישען אנדערעס אלס בעדינג פאר דער סערבישער זעלבסטשטענדיגקייט — אויך די רעליגיעזע פרייהייט און גלייכבערעכטיגונג פון אלע בירגער אהן אונטער־שיעד פון רעליגיאן. ביסמארק האט דעם פארשלאג אונטערגעשטיצט. די ענגלישע דעלעגאטען, לארד ביקאנספילד און סאלסבורי, האבען אויפ־מערקזאם געמאכט אויף די נויטיגקייט צו פערברייטערען דעם פרינציפ אויף

אַלע אָטאָמאַנישע פּראָווינצען, וואָס נויטיגען זיך אין דער שטיצע פון די גרויסמעכטען. דער רוסישער דעלעגאַט, פּרינץ גאָרטשאַקאָף, האָט אַפילו געפּרואווט זיך אנטקעגענשטעלען און דערווייזען אַז רעליגיאָנס־פרייהייט האָט ניט צו טהאָן מיט גלייכע רעכט, און אַז אַזעלכע טאָר מען די אידען ניט געבען. אָבער נאָך דעם ווי ביסמאַרק האָט קאַטעגאָריש ערקלעהרט, אַז דייטשלאַנד שטעהט פאַר גלייכע רעכט לויט דעם פאָרשלאַג פון וואַדינג־טאָן, און די פאָרשטעהער פון ענגלאַנד, עסטרייך, איטאַליען האָבען צו דעם צוגעשטימט — איז דער פּאַראַגראַף, אַז סערביע זאָל אַנערקענט ווערען זעלבסטשטענדיג מיט דער בעדינגונג פון רעליגיאָנס־פרייהייט און בירגער־ליכער גלייכבערעכטיגונג אָנגענומען געוואָרען איינשטימיג. שפּעטער האָט וואַדינגטאָן איבערגע'חזר'ט זיין פאָרשלאַג בנוגע רומעניען. דאָס מאָל איז שוין קיינער ניט געווען דאַגעגען. די שליחים פון דער רומענישער רעגיע־רונג האָבען די גאַנצע צייט אינטריגירט געגען די אידען. זעהענדיג, אַז זיי וועלען זיך ניט אַרויסדרעהען, האָבען זיי פאָרגעשלאָגען אַ ניט קלאָרע, כמעט גאָר ניט זאָגענדע פאָרמולע פון רעליגיעזער פרייהייט. דער איטאַ־ליענישער דעלעגאַט גראַף לאָנעי האָט געוואָלט מאַכען אַן ענדע צו די רומענישע אינטריגעס און פאָרגעשלאָגען, אַז מ'זאָל בפירוש און קלאָר בעשליסען, אַז די אידען אין רומעניען, וואָס זיינען ניט קיין אונטערטאַנער פון אַ פרעמדער מלוכה, זאָלען ווערען געזעצליכע רומענישע בירגער (ביז דאַן זיינען אידען געווען פערעכענט פאַר „פרעמדע“). צום אומגליק אָבער האָט דער פראַנצויזישער פאָרשטעהער, וואָס איז גראַדע געווען דער ראש־המדברים אין דער פראַגע, געדענקט אַז ס'איז ניט נויטיג ספּעציעל צו דערמאָנען די אידען אין פונקט פון גלייכבערעכטיגונג, און האָט פאָרגע־שלאָגען אַן אַנדער נוסח, וואָס איז אַריין אין בערלינער טראַקטאַט אַלס פּאַראַגראַף 44: „דער אונטערשיעד פון רעליגיע און רעליגיעזע איבער־צייגונגען טאָר ניט דיענען אין רומעניע אַלס מאָטיוו אויסצושליסען אָדער ניט צו דערלאָזען געניסען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט, פערנעהמען רעגיערונגס און געזעלשאַפטליכע עמטער אָדער עהרען־פּאָסטען, פון פראַק־טיצירן פערשיעדענע פּראָפעסיעס און מלאָכות אין אַלע טהיילען פון דער מלוכה. אַלע רומענער, ווי אויך פרעמדע, ווערט גאַראַנטירט פולע רעלי־גיעזע פרייהייט און אַ היעראַרכישע אָרגאַניזאַציע פון די פערשיעדענע אמונות, אַזוי אויך זאָל ניט געמאַכט ווערען קיינע אונטערשיעדען אין די בעציהונגען צו די רעליגיעזע הויפּט־פאָרשטעהער. אונטערטאַנען פון פרעמדע מלוכות — סוחרים און אַנדערע, אָהן אונטערשיעד — וועלען געניסען אין רומעניען פולע גלייכהייט אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע.“

דער פּונקט איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען. לויט דעם פאָר־שלאָג פון סאַליסבורי האָט דיעזער פּונקט געדאַרפט איינגעשריבען ווערען אין דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

די אידען און זייערע פריינד זיינען געווען אויסער זיך פון פרייד — די אידען־פראַגע אין רומעניען איז געלעזט, ענדליך, מיט מזל... באלד אָבער האָבען זיי איינגעזעהן, אז זיי האָבען געהאט א ביטערען טעות.

די יעזואיטישע רומענישע שטאַטסלייט האָבען שוין געפונען אן אויס־וועג ווי אזוי ארויסצודרעהען זיך פון 44טען ארטיקעל. קודם כל האָבען זיי פּראָוואָצירט אין רומעניע מאַניפעסטאַציעס און דעמאָנסטראַציעס געגען אידען און געגען די החלטות פון בערלינער קאָנגרעס. מ'האָט געסטראַשעט אויסצוקוילען מיט אמאָל אַלע אידען. מ'האָט געשריבען אז דער גאַנצער קאָנגרעס איז נאָר א אידישע אינטריגע. און אין דער צייט, וואָס בולגאַריע, סערביע און מאָנטענעגראָ האָבען זיך אונטערגעוואָרפען די בעשלוסען פון קאָנגרעס, האָט רומעניען געשיקט שתדלנים אין אייראָפּא אויסצו'פּועל'ן ביי די קאַבינעטען מ'זאָל אַנערקענען די רומענישע אונאבהענגיגקייט אָהן דעם ארטיקעל 44 — מיט דעם אויסרעד, אז ס'פאָלק איז געגען. אַנשטאָט דעם פּונקט 44 האָבען זיי געוואָלט יוצא זיין מיט'ן מאָדיפיצירטער פּאַראַ־גראַף 7 פון דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

דער תוך פון דיעזען פּונקט איז, אז אידען קאָנען ביי געוויסע בעדינ־גונגען ווערען רומענישע בירגער. דער פּאַרלאַמענט דאַרף אָבער שטימען וועגען יעדען פאַל בעזונדער. רוסלאַנד האָט דערצו גלייך צוגעשטימט. עסטרייך האָט בלויז געפאָדערט רעכט פאַר עסטרייכישע אידען וואָס וואוינען אין רומעניע. דאָס זעלבע האָט געטהאָן איטאַליען. ענדליך האָבען אויך דייטשלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד אין א נאָטע פון 20 פעברואר 1880 צוגעשטימט צו דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט מיט דעם תנאי זי זאָל אָבהיטען דעם דערמאָנטען 7טען פּונקט פון דער קאָנסטיטוציע.

אום צו שיטען זאמד אין די אויגען האָט די רומענישע רעגיערונג צוזאַ־מענגעשטעלט א ליסטע פון 883 אידען, וואָס האָבען זיך בעטהייליגט אין דער מלחמה אין 1877 יאָהר, און מ'האָט זיי נאַטוראַליזירט מיט אמאָל. אויסער דעם האָט מען נאַטוראַליזירט 57 איינצעלנע אידען. מיט דעם האָט זיך געענדיגט די טראַגי־קאָמעדיע פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין פערלויף פון 21 יאָהר, ביז 1900, האָבען זיך נאַטוראַליזירט און בעקומען בירגער־רעכט בסך הכל 85 אידען.

אַנשטאָט צו היטען דעם בערלינער אָבמאַך און געבען אידען רעכט האָט די רעגירונג אָנגעהויבען סיסטעמאַטיש צו פערפאָלגען און בענרענצען

די אידען, אז ס'זאָל פאר זיי זיין אונמעגליך צו פערבלייבען אין לאנד. אום צו דערגרייכען דעם ציעל האָבען זיך אָנגעהויבען שיטען נייע גזרות. יעדער מיניסטער, סענאַטאָר, דעפּוטאַט, זשורנאַליסט האָט אויסגעטראַכט נייע פּלענער ווי אזוי צו פערביטערען דאָס אידישע לעבען.

פון איין זייט האָט מען טאַקע אָנגענומען א געזעץ, אז רעליגיע קאָן ניט זיין קיין שטערונג צו בירגערליכער און פּאָליטישער גלייכהייט, אָבער „פרעמדע" (און די אידען ווערען גערעכענט פאר „פרעמדע", כאָטש זיי וואוינען שוין אין לאנד הונדערטער און אפשר טויזענטער יאָהרען) קאָנען ווערען בירגער נאָר דורך א ספּעציעלען געזעץ, ד. ה. מיט דער צושטימונג פון פּאַרלאַמענט פאר יעדען אידען בעזונדער, ווי ס'איז אויבען דערמאָנט געוואָרען. אזוי ארום הייסט דאָס איז אי די פאָדערונג פון בערלינער טראַקטאַט כלומר'שט נאָכגעגעבען, אי די אידען בלייבען רעכטלאָז ווי פריהער. און אום איינצופיהרען די נייע בעגרענצונגען געגען אידען — ווערען ביסלעכווייז אַלע אידישע מלאָכות און בעשעפטיגונגען ערקלעהרט אַלס „פּאָליטישע רעכט", וואָס נאָר רומענישע בירגער קאָנען זיי פּראַקטיצירען.

איינס נאָכ'ן צווייטען ווערען געפּאַסט געזעצען, אז באַנק-בעאַמטע און אָנגעשטעלטע מוזען זיין רומענישע בירגער (1880), דאָסזעלבע מעקלער און חלפנים (1881), אידען טאָרען ניט פערקויפען קיין שטאַרקע משקאות אין דאָרפישע דיסטריקטען, אויך ניט אין די שטעט און שטעטלעך, „פרעמדע" טאָרען זיך ניט פריי בעוועגען פון איין אָרט אין צווייטען אָהן בעזונדערער ערלויבניש (1881), „פרעמדע" טאָרען זיך ניט בעטייליגען אין קאָמערץ-קאַמערען, האַנדעלס-ביכער מוזען געפיהרט ווערען אין רומעניש אָדער אין אַן אַנדער מאָדערנער אייראָפּעאישער שפּראַך (כדי אויסצושליסען העברעאיש און אידיש) (1866), די מעהרהייט אָנגעשטעלטע אין פּריוואַטע געזעלשאַפטען מוזען זיין רומענער, צוויי-דריטעל פון די ארבייטער אין יעדער פאַבריק מוזען זיין רומענער (1887), „פרעמדע" קינדער ווערען ניט אָנגענומען אין שולען, אפילו עלעמענטאַרע, סיידען ס'בלייבט פרייער פּלאַץ נאָך די רומענישע, און דאן ערשט מוזען זיי צאָהלען א ספּעציעלע טאַקסע (1887—93). (אין יאָהר 1898 האָט מען 11,200 — עלף טויזענד צוויי הונדערט — אידישע קינדער אויסגעשלאָסען פון שול-בילדונג). נאָר „רומענער" האָבען א רעכט צו ארבייטען ביי די באַהנען. אין יאָהר 1902 ווערט אַרויסגעגעבען א יעזואיטיש-דראַקאָנישער געזעץ, וואָס נעהמט צו ביי אַלע אידישע בעלי-מלאָכות זייער ברויט; דער געזעץ לויטעט: אום צו בעשעפטיגען זיך מיט וואָסער ס'איז מלאָכה דאַרף מען האָבען א בעזונדער ערלויב-

ניש. „פרעמדע“ בעקומען ערלויבניש נאָר דאן ווען זיי האָבען א פּאספּאָרט און קאָנען דערווייזען אז אין זייער לאנד האָבען רומענער די זעלבע רעכט. און אזוי ווי אידען זיינען „פרעמדע“, און דערצו נאָך אָהן פּאספּאָרט, און קאָנען ניט דערווייזען אז רומענער האָבען דיזעלבע רעכט אין „זייער“ לאנד — ווערען זיי מיט איין מאָל בערויבט פון זייער רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אירגענד װעלכען פּראָפעסיע.

אין 1900 ווערט בעשטימט א נאָרמע פאר אידישע קינדער אין די שולען: פאר עלעמענטארע שולען 5½%, פאר מיטעלע 7½%. גלייכצייטיג שטערט מען אידען צו עפענען אייגענע שולען. א פעראָרדנונג פון מיניסטער פאָדערט, אז אידישע פּריוואטע שולען זאָלען זיין אָפען אין שבת, און ביים שטודיום פון אידישער רעליגיע זאָלען די לעהרער און די קינדער זיצען אָהן היטלען.

די רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די גזעצען, וואָס זאָלען צווינגען די אידען אויסצואוואנדערען פון לאנד. אין יאָהר 1881 איז גע־פאסט געוואָרען א ספּעציעלער געזעץ, וואָס אָטאָריזירט די רעגירונג ארויס־צוטרייבען יעדען „פרעמדען“, וועלכער איז ניט בעקוועם אין עפענטליכען לעבען. א ליאדע חשד, מסירה איז גענוג מ׳זאָל אין איין מעת לעת ארויס־טרייבען א אידען פון זיין היים און ארויסשיקען איהם פון לאנד. כלל־טוער, זשורנאליסטען, ארבייטער — אידען פון אלע שיכטען זיינען געפאלען א קרבן פון דעם געזעץ. און יעדער איד לעבט אין שטענדיגען שרעק אינ־גאנצען ארויסגעטריבען צו ווערען פון לאנד.

אין דער זעלבער צייט וואָס אידען אלס „פרעמדע“ ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע און בירגערליכע רעכט, זיינען זיי אָבער אונטער־וואָרפען אלע בירגערליכע פּליכטען; און ניט זייענדיג אָפיציעל און געזעצליך גערעכענט פאר רומענישע אונטערטאנען, זיינען זיי דאָך פער־פליכטעט צו מיליטער־דינסט. פאר׳ן בערלינער טראקטאט האָבען די רומענישע אידען געדינט צוזאמען מיט רומענער. אויסלענדער, ווי אומע־טום, זיינען פון מיליטער דינסט געוועזן פריי. נאָכ׳ן בערלינער טראקטאט האָט מען ניט געוואוסט וואָס צו טון. פעררעכענען אידען פאר בירגער — מוזען זיי דאָך בעקומען בירגערליכע רעכט. רעכענען זיי פאר אויסלענדער — דארפען זיי דאָך זיין פריי פון מיליטער־דינסט. ביז מ׳איז געפאלען אויף אן אָריגינעלע רומענישע המצאה: „אויסלענדער וואָס געניסען ניט קיין אויסלענדישע פּראָטעקציאָן“. אין 1882 איז ארויס א געזעץ, אז אלע וואָס זיינען געבוירען אין רומעניען און קאָנען ניט דערווייזען אז זיי זיינען פער־פליכטעט צו דיענען אין אן אנדער לאנד — מוזען ערפילען זייער מיליטער־

דינסט אין רומעניען. מיט אַזאַ צינישער המצאה האָט מען געצוואונגען די אידען צו פערגיסען זייער בלוט פאַר דעם לאַנד וואָס ערקלעהרט זיי פאַר אויסלענדער.

דערפאַר אָבער האָט דער איד מעהר ווי זיין אַ פּראָסטער סאָלדאַט קיין רעכט ניט. און „אויסלענדער“ מוז טאָקע דינען, אָבער דערהויבען ווערען צו אַ העכערען גראַד טאָר ער ניט. אום די באַרבאַרישע געזעצען זאָלען וואָס שטרענגער אָבגעהיט ווערען — מאַכט מען אין פּאַרלאַמענט אָפטע אינטערפּעלאַציעס, די מיניסטאָרען שיקען אַרויס דראַקאָנישע ערלעדרונגען און צירקוליאַרען, אַז מ'זאָל מיט די אידען מחמיר זיין בכחוט השערה — און די פּאָליציע פערשטעהט שוין וואָס זי האָט צו טאָן, און פיהרט זיך אויף געגען אידען ברוטאַל, מיסברויכט איהר מאַכט, ענטזאָגט אידען פון געזעצליכער שוץ, פיהרט איין ווילקירליכע פעראָרדנונגען; מ'צושטערט אידישע הייזער מיט היגיענישע אויסרעדען, מ'נעהמט צו זייערע שולען, האָספּיטעלער און אַנדערע געזעלשאַפטליכע געביידען, ניט צאָהלענדיג די געזעצליכע בעלוינונג — מיט'ן אויסרעד, אַז די אידישע קהלה איז ניט קיין יורידישע פּערזאָן.

און ווען מ'האָט זיך אַמאָל געקלאָגט אויף דער ברוטאַליטעט פון דער פּאָליציע צום פּרעפעקט פון בוקאַרעשט, האָט ער געענטפערט:

„פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט איז פאַר אונז, רומענער, ניט פאַר די אידען“.

.6

די אידישע רעכט־לאַגע אין עסטרייך

אין עסטרייך זיינען זינט 1867 יאָהר אַלע בירגער גלייכבערעכטיגט און קיין שום בעשרענקונגען פאַר אידען, אַלס אַזעלכע, עקזיסטירען ניט אינ'ם געזעץ. אידען געניסען פולע פערזענליכע פרייהייטען און בירגערליך־פּאָליטישע רעכט צוגלייך מיט אַלע אַנדערע בירגער פון לאַנד.

פּ אַ ק ט י ש האָט דער אַנטיסעמיטיזם בעוויזען צוריק צו בעשרענקען די אידישע רעכט אין געוויסע פּרטים, בעזונדערס אין דער שטאַט וויען און אין דער פּראָווינץ גאַליציען; פּ אַ ק ט י ש האָט די אידען־פיינדליכע פּראַקטיק פון דער גאַליצישער אַדמיניסטראַציע אין די לעצטע צעהן־פופצעהן יאָהר געבראַכט די אידען אָהן אַ שיער שאָדען און זיי אָפטמאָל עקאָנאָמיש רואינירט, קולטורעל דערנידריגט און פּאָליטיש בעשרענקט, נאָר

אינ'ם געזעץ אלס אזעלכען בלייבען די אידען, ווי פריהער, גלייכבערעכטיגט. בלויז איין מאָל איז געמאכט געוואָרען א פערזוך אויף אָפּען־יורידיש צו בעגרעניצען די אידישע רעכט: סך הכל מיט אכט יאָהר צוריק האָט דער אַנטיסעמיטישער־דעפּוטאַט פון רייכסראַט (רייכס־פּאַרלאַ־מענט) שמידט אַריינגעבראַכט דעם פּאָרשלאַג איינצופיהרען א פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער שול־יוגענד. דער פּאָרשלאַג איז שיער ניט אָנגענומען געוואָרען. נאָר איין קלייניגקייט האָט געפעהלט, אז עסטרייך זאָל מאכען אַן אָנהויב און נאָכמאַכען די רוסישע „פּאָריאַדקעס“: בלויז מיט א פּאָר שטימען מעהרהייט איז געראַטעט געוואָרען דער פּרינציפּ פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. דערווייל געניסען די אידען, אלזאָ, גלייכע בירגערליכע רעכט.

דערפאַר אָבער ליידען אידען אין עסטרייך פון נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. אין אָט דעם לאַנד, וועמעס פּאָליטיק שטעלט פאַר א קלאַסישען ביישפּיעל פון נאַציאָנאַלע קאָנפליקטען, — וואו ניין פערשידענע פעלקער האַלטען אין איין רייסען זיך, שוין באַלד זיבעציג יאָהר, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, נאַציאָנאַלע פּריווילעגיעס און איינפלוס, איז דאָס אידישע פאָלק, צום אונטערשייד פון אַלע אַנדערע ניט פעררעכענט פאַר קיין פאָלק און טאָר ניט פּרעטענדירען אויף דער בעפרידיגונג פון זיינע אינטערעסען. נאָר לאָמיר קודם זעהן, ווי אזוי די נאַציאָנאַלע פראַגע ווערט בכלל פערענטפערט אינ'ם עסטרייכישען געזעץ.

אין דער „אָקטראָאירטער“ קאָנסטיטוציע פון 7 מערץ 1849, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען די גרונדלאַגע פון דער עסטרייכישער מלוכה, ווערט, אגב, פּראָקלאַמירט: „אַלע פאָלקסשטאַמען זיינען גלייכבערעכטיגט און יעדער פאָלקסשטאַם האָט אַן אונפערלעצליכעס רעכט אויפצוהאַלטען און צו ענט־וויקלען זיין נאַציאָנאַליטעט און שפּראַך“. אָטאָ די ווערטער זיינען אריין אין דער היינטיגער קאָנסטיטוציע, אין פּאַראַגראַף 19 פונ'ם „שטאַטס־גרונד־געזעץ איבער די רעכט פון די שטאַטס־בירגער“. אינטערעסאַנט איז אָבער, וואָס ביז איצט איז נאָך ניט געלונגען אָט דעם שעהנעם פּאַראַגראַף 19 צו פערוואַנדלען אין א ווירקליכעס סיסטעם פון נאַציאָנאַלע בעציהונגען. פאַקטיש איז נאָך אין עסטרייך אַלץ ניטאָ קיין פולע נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג, אַלע פעלקער ווערען דאָרט מעהר אָדער וועניגער בעשרענקט, און דאָס אידישע פאָלק איז, אין שרייענדיגען ווידערשפּרוך צו דער קאָנ־סטיטוציע, אינגאַנצען בערויבט פון זיינע נאַציאָנאַלע רעכט.

עסטרייך איז צוטיילט אין אויטאָנאָמע פּראָווינצען („קרוינלענדער“), יעדע פּראָווינץ געניסט ברייטע זעלבסטפערוואַלטונג אין די ענינים פון

פאָלקס־בילדונג און קולטור, פון לאָקאלער ווירטשאַפט, ווי צ. ב. די בענוצונג פון וועלדער און בערג, די דורכפיהרונג פון וועגען און אייזענבאַהנען, פון קאנאלען א. אז. וו. אָן דער שפּיץ פון יעדער פּראָווינציעלער פער־וואַלטונג שטעהט א געזעצגעבערישער לאַנדטאג, גלייך ווי די לעדזשיסלייטשורס פון יעדען שטאַט אין אמעריקא, און אַ שטאַטהאַלטער מיט זיינע אונטערבעאַמטע. דער לאַנדטאַג ווערט געקליבען פון דער בעפעלקערונג דורך אַ פערפּלאָנטערטען און העכסט אַנטי־דעמאָקראַטישען וואהל־סיסטעם, און דער שטאַטהאַלטער ווערט פונ'ם קייסער בעשטימט. בכלל איז נאָך דער פּאַרלאַמענטאַריזם אין עסטרייך זעהר שוואַך ענטוויקעלט, און דאָס אַלגעמיינע וואהלרעכט איז דערווייל דורכגעפיהרט געוואָרען בלויז אינ'ם צענטראַלען פּאַרלאַמענט, דעם „רייכסראַט“. די עסטרייכישע דעמאָקראַטיע געפינט זיך נאָך אין די וויקעלעך, און די פּראָווינציעלע אויטאָנאָמיע האָט דאָרט מיט דער דעמאָקראַטיע נאָך גאָר ניט צו טאָן. אין אַלע פּראָווינצען געהערט די הויפּט־מאַכט צו די פּריצים (לאַנדבעזיצער) און צו די העכערע גלחים, זיי בילדען די מעהרהייט אין די לאַנדטאַגען, און די שטאַטהאַלטערס ווערען אויך שטענדיג בעשטימט פון זייער מיט.

ס'פערשטעהט זיך ממילא, אז אָט די פערעלטערטע אָרדנונג גיט די מעגליכקייט דער נאַציאָנאַלער מעהרהייט פון איטליכער פּראָווינץ צו אונ־טערדריקען די נאַציאָנאַלע מינדערהייט, און ס'בעקומט זיך אַ שרעקליכער פּלאָנטער פון נאַציאָנאַלע תביעות און סכסוכים, יעדער גראָד אַ פאָלק, וואָס האָט די מאַכט אין איין פּראָווינץ, איז צופעליג אַ מינדערהייט אין דער צווייטער פּראָווינץ. אזוי ווערען די דייטשען אונטערגעדריקט אין טשעכיען, און די טשעכען, צוריק, פון די דייטשען אין נידער־עסטרייך; די פּאָליאַקען הערשען אין גאַליציען און ווערען בע'עול'ט אין שלעזיען; די איטאַליענער הערשען אין דאַלמאַציען (דוקא איבער אַ פּויערשער מעהרהייט פון סלאָווענער) און ליידען צרות פון די דייטשען אין טיראָל. און דער גאַנצער מיש־מאַש פון די פּראָווינציעלע פּאַרלאַמענטען טראָגט זיך אריבער אינ'ם צענטראַלען פּאַרלאַמענט. דאָס שאַפט אונאויפהערליכע שטערונגען פאַר דעם גאַנצען לעבען פון דער מלוכה און פּאַראַליזירט אָפטמאָל דאָס צענטראַלע נערווען־סיסטעם פון דער פּאָליטיק אין עסטרייך. כדי צו בע־רוהיגען די נאַציאָנאַלע אַפּעטיטען וואַרפט צו די צענטראַל־רעגירונג פון צייט צו צייט אַ הנחה דער אָדער יענער נאַציאָנאַלער גרופּע. איין נאַציע קריגט אַן אוניווערסיטעט, אָדער זי קומט אָפּ בלויז מיט אַ צוזאָג פון אַן אוניווערסיטעט אויף לעתיד לבוא, אַ צווייטע נאַציע קריגט איהרען אַ מיניס־טער אין קאַבינעט, איהרען אַ שטאַטהאַלטער אין דער פּראָווינץ א. ד. גל.

דאָס דעמאָראַליזירט נאָך מעהר די פּאָליטישע מדות פון לאַנד, ווייל דאָס פיהרט צו אַ שטענדיגען שאַכער־מאַכער צווישען דער רעגירונג און די בירגערליך־נאַציאָנאַלע פּאַרטייען.

אַזוי איז דאָס, פערשטעהט זיך, אויך אין די „אידישע" פּראָווינצען, ווי גאַליציען און בוקאָווינאַ: צוזאַמען מיט די ברייטע שיכטען פון דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג זיינען אויך די אידישע מאַסען בערויבט פון וואהלרעכט און האָבען ניט קיין ברעקעל איינפלוס אויף דער לאַנד־פערוואַלטונג. די קליינע הייפעל אידישע קאַפּיטאַליסטען און גרונדבעזיצער, וועלכע איז אויסגעקנעפּעלט מיט די קריסטליכע פּריצים, געניסט אויך איהר חלק פון די פּריצישע און קאַפּיטאַליסטישע פּריווילעגיעס און קאָן אַזוי אָדער אַנדערש פערטיידיגען איהרע אינטערעסען.

מיט איין וואָרט, אויב די אידישע מאַסען אין עסטרייך זיינען פּאַקטיש בערויבט פון פּאָליטישע רעכט, איז דאָס בלויז אַ רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער פּאָליטישער רעכטלאָזיגקייט פון די גרויסע פּאָלקס־מאַסען, און דאָס האָט ניט צו טאָן מיט קיין שום ספּעציעלער אידישער לאַגע.

אין עסטרייך איז אָבער נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג ניטאָ קיין פ ו ל־ ש ט ע נ ד י ג ע רעליגיאָנס־פרייהייט. ס'זיינען נאָך עד היום פערבאָטען געמישטע חתונות פאַר מיטגליעדער פון פערשיעדענע רעליגיעזע גרופּען: עס איז פערבאָטען אַ געמישטע הייראַט צווישען קריסטען און אידען, קריסטען און מוסולמאַנער א. אז. וו. דערפאַר אָבער איז אַנערקענט דאָס רעכט אַרויסצוטרעטען פון איטליכער רעליגיעזער געמיינשאַפט און צו ערקלערען זיך פאַר „קאָנפעסיאָנסלאָז", ד. ה. ניט־רעליגיעז. אַ סך וויכטיגער איז אָבער, וואָס די קאַטוילישע קירך האָט אַ גאַנצע סעריע פּאָליטישע פּריווי־לעגיעס אין פערגלייך מיט אַנדערע רעליגיעס: די קאַטוילישע בישאָפען און ערצבישאָפען קריעגען אַ בעזונדערע פערטרעטונג אין דער אויבער־שטער געזעצגעבונגס־קערפּערשאַפט פון דער אימפּעריע (אינ'ם „הערען־הויז") און אין די פּראָווינציעלע לאַנדטאַגען. די אידישע רעליגיע געניסט ניט פון דער פּריווילעגיע. אין די אוניווערסיטעטען זיינען פאַראַן ספּע־ציעלע קאַטויליש־טעאָלאָגישע פאַקולטעטען, אויסגעהאַלטען פון דער רע־גירונג, בעת די אידיש־טעאָלאָגישע לעהר־אַנשטאַלט ווערט בלויז אין אַ קליינער מאָס סובסידירט פון דער רעגירונג.

נאָר דאָס וואָלט שוין גֿעווען פון די קלייניגקייטען, ווען די אידישע נ אַ צ י אָ ן וואָלט אַנערקענט געוואָרען, אַלס אַזעלכע, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער. דער בעגריף „אידישעס פאָלק", „אידישע שפּראַך", „אידישע קולטור" עקזיסטירט ניט פאַר'ן עסטרייכישען געזעץ, וועלכעס

רעכענט זיך דאָך מעהר אָדער וועניגער מיט אלע אנדערע שפּראכען און קולטורען. די אידען ווערען מיט געוואלט צוגערעכענט צו אנדערע נאציאָנען, און ספּעציעל צו יענע, וואָס האָבען די מאכט אין דער אָדער יענער פּראָווינץ. פאר יעדער פּראָווינץ ווערען אנערקענט צו צוויי אָדער דריי „לאנדעס־איבליכע שפּראכען". די מייסטע אידען וואוינען אין גאליציען, בוקאָווינא און וויען. אין גאליציען זיינען „לנאדעס־איבליך" די פּוילישע און די אוקראאינישע (רוטענישע) שפּראך, אין בוקאָווינא די דייטשע, די רומענישע, די פּוילישע און די אוקראאינישע, אין וויען בלויז די דייטשע. אידיש ווערט אין ערגעץ ניט אנערקענט פאר „לאנדעס־איבליך", ד. ה. אָנגענומען אינ'ם געברויך פון דער פּראָווינץ.

צווישען אלע זיין פעלקער פון עסטרייך פערנעהמען די אידען לויט זייער צאָהל (א מיליאָן מיט א פערטעל) דעם פינפטען פּלאץ, א סך א גרעסערען פּלאץ ווי די איטאליענער, רומענער און סלאָווענען, נאָר קיינער רעכענט זיך ניט דערמיט. יעדער „לאנדעס־איבליכע" שפּראך האָט גרעסערע אָדער קלענערע רעכט אין דער פאָלקס־שול, אין עפענטליכער פערוואלטונג, אין געריכט. די אידישע שפּראך איז רעכטלאָז. דאָקומענטען אין אידיש (און העברעאיש) האָבען ניט קיין שום יורידישע קראפט, א וועקסעל, געשריבען אין אידיש, ווערט אבסאָלוט ניט אנערקענט. אלע שטאאטס־פעראָרדנונגען אין גאליציען, צ. ב., ווערען פערעפענטליכט אין פּויליש און אוקראאיניש, אין א איד, וועלכער קאָן ניט לעזען קיין אנדער שפּראך, חוץ אידיש, קאָן די פעראָרדנונגען ניט פערשטעהן. יעדע נאציע דארף לויט'ן געזעץ קריגען א געוויסע פּראָפּאָרציע צווישען די בעאמטע פון לאנד: עס מוזען זיין פּוילישע און אוקראאינישע בעאמטע, נאָר ניט קיין אידישע, ווייל די אידען זיינען דאָך קיין נאציאָן ניט. ווען א איד ווערט געשטעלט צו געריכט, מוז ער אָפּגעבען זיין פערטיידיגונג אין א פרעמדער שפּראך, ניט אין אידיש, בעת אן אוקראאינער, א רומענער, א סלאָווענער קאָנען זיך פערטיידיגען אין זייער מוטער־שפּראך. ס'איז לייכט זיך פאָרצושטעלען, ווי שעדליך דאָס רופט זיך אָפּ אויף די אינטערעסען פון א אידישען אָנגעקלאָגטען, ווען ער מוז זיך פערשטענדיגען מיט די ריכטער אין א פרעמדער, אונגעוואוינטער און ניט־היימישער שפּראך, בשעת זיין געגנער אין דעמזעלבען געריכט קאָן פריי אויסדריקען זיינע געדאנקען אין דער היימישער שפּראך.

א דאנק דער נאציאָנאלער פערשיעדענארטיגקייט פון דער בעפעלקערונג שפּיעלט אין עסטרייך א גרויסע ראָלע די רובריק פון „אומגאנגס־שפּראך" ביי דער פאָלקס־צעהלונג. אלגעמיינע פאָלקס־צעהלונגען ווערען

געמאכט אַלע צעהן יאָהר, און שטענדיג זיינען די אידען געצוואונגען אָנ־צוגעבען אַ פרעמדע שפּראַך, — פערשטעהט זיך, די שפּראַך פון דער הערשענדיגער מעהרהייט. די אכט הונדערט טויזענד אידען פון גאַליציען ווערען מיט אַ מאָל „פּאָליאקען“, און דערמיט ווערט געפעלשט דער גאַנצער פאַקטישער צושטאַנד פון דער פּראָווינץ. באמת׳ען וואוינען אין גאַליציען אוקראַאינער כמעט אַזוי פיעל, וויפיעל פּאָליאקען. נאָר אז מ׳רעכענט צו אַלע אידען צו די פּאָליאקען, קומט דעמאָלט אויס, אז די פּאָליאקען זיינען די מעהרהייט, און זיי קומען גרעסערע פּריווילעגיעס, קריגען די פּאָליאקען שוין „על פּי יושר“ די מעהרהייט שטימען אין דער רעגירונג. אזוי ווערען די אידישע מאַסען בענוצט פון די שטאַרקע און פּריווילעגירטע, כדי נאָך מעהר צו אונטערדריקען די שוואַכערע פעלקער. אין מעהרען ווערען די אידען צוגערעכענט צו די דייטשען, כדי צו בעשרענקען די רעכט פון די טשעכען. און דאָס גיט צו נייעם שטאָף פאַר אַנטיסעמיטישע העצעס.

ניט האָבענדיג קיין אייגענעם זעלבשטענדיגען נאַציאָנאַלען ווערט, פערוואַנדלען זיך די אידען ממילא אין אַן אַנטינאַציאָנאַלען מיטעל פאַר אונטערדריקונג. און דורך דעם ווערט פערשאַרפט די בעציהונג צווישען אידען און ניט־אידען, דער אַנטיסעמיטיזם שעפּט נייע שפּייז פון אַט דער אונגעזונטער לאַגע. די אידען ווערען אַן אָביעקט פון אַלגעמיינער שנאה און פּעראַכטונג.

אין אַ לאַנד, וואו די לופט איז אָנגעזאַפּט מיט נאַציאָנאַלע געפיהלען און מיט נאַציאָנאַלע טענות, האָט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אַליין בלויז אַ בעשרענקטען ווערט. אַ בירגער קאָן ניט האָבען די אמת׳ע ווערדע פון אַ בירגער, ווען ער געהערט צו אַ פאָלק, וואָס האָט ניט קיין פולע ווערדע פון אַ פאָלק. אויב זיינע פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט זיינען ניט בעשרענקט טעאָרעטיש אויפ׳ן פּאַפּיר, ווערען זיי בעשרענקט פּראַקטיש אין לעבען. און דער טרויעריגער אמת איז, אז די אידען אין עסטרייך ווערען, ניט קוקענדיג אויף בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע, דאָך אַלץ פערפאָלגט סיי פון דער רעגירונג, סיי נאָך אַ סך מעהר פון דער אָרטיגער אדמיניסטראַציע און פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג.

די אַנטיסעמיטישע אדמיניסטראַציע פון ניעדער־עסטרייך האָט אין לויף פון יאָהרען דורך דראַסטישע צירקולאַרען געמאַכט אַ תל פון אַ גאַנצער סעריע אידישע פּרנסות, דאָס לעבען פון טויזענטער אידישע פאַקענטרעגער („הויזירער“) איז פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַן אונענדליכען גיהנום; די אידישע שטאָדט־בעאַמטע זיינען אַלע אָפּגעזאָגט געוואָרען פון זייערע שטעלעס, די פּראָסטע אידישע ארבייטער ביי די אייזענבאַהנען, און ביי

די עלעקטרישע שטאָדט־טראַמוואַיען זיינען אַלע ארויסגעוואָרפען געוואָרען אויפ'ן גאַס; נייע שטרענגע געזעצען וועגען אָבליגאַטאָרישע פאַך־געגנאָסען־שאַפטען („צעכען") ווערען בענוצט, כדי צו שטערען די אידען דאָס רעכט צו פערנעהמען זיך מיט האנדעל און מלאָכה. אידען ווערען ניט צוגעלאָזט צום מאָנאָפּאָליזירטען טאַבאַק־האַנדעל א. אַז. וו.

אין גאַליציען אונטערשטיצט דער סעים (לאַנדטאַג) מיט פינאַנציעלע מיטלען (וואָס ווערען גענומען אויך פון די אידישע שטייער־צאָהלער) א גאַנצע סעריע אַנטיסעמיטישע קאָאָפּעראַטיווען, וועלכע שטרעבען ארויסצושטופּען דעם אידען פונ'ם האַנדעל. דער קרעדיט אין דער רעגירונגס־באַנק איז ברייט אָפען פאַר יעדער אַנטיסעמיטישער אונטערנעהמונג און פערשלאָסען פאַר די אידען. דער סעים האָט אין 1910 יאָהר פלוצלונג צוגענומען ביי טויזענטער אידען די „פּראָפּינאַציע", ד. ה. די פאַטענטען צו האנדלען מיט בראַמפען און אָפּגעגעבען עס צו זייערע קריסטליכע קאָנקורענטען. אין 1913 יאָהר האָט דער סעים פלוצלונג קאָנפיסצירט ביי די הענדלער (ד. ה. בעיקר ביי די אידען) דעם גאַנצען פּאָרראַט שוועבעלאַך, אויף דעם ווערט פון עטליכע מיליאָן קראָנען: דער אויסרייד איז געווען, אַז די דאָזיגע שוועבעלעך זיינען שעדליך פאַר'ן געזונט. די שטרענגע געזעצען וועגען זונטאָג־רוה ווערען בענוצט, כדי צו שעדיגען די אידישע הענדלער און בעלי־מלאכות. — מיט איין וואָרט, ניט האָבענדיג קיין מאכט צו בעשרענקען על פי געזעץ די פערזענליכע און בירגערליכע רעכט פון די אידען, מיהען זיך די פּוילישע הערשער פון גאַליציען דורך פּאָליציייאישער פראַקטיק צו רואינירען די אידען עקאָנאָמיש, און צו דערנידריגען זיי מאָראַליש.

דאָס לאַנד־מיניסטעריום פון פאָלקס־בילדונג (לאַנדעס־אויסשוס) אין גאַליציען פערשפּרייטען אין די שולען אַזוינע לערנביכער, וואָס ענטהאַלטען אַנטיסעמיטישע העצעס און אָנצוהערענישען, שטעלט אָן אַנטיסעמיטען פאַר לעהרער אין די שולען. קאַטוילישע מאָנאַכען גנב'ען צו אידישע קינדער, פערשפּאַרען זיי אין די קלויסטערס און שמד'ען זיי דאָרט אָפּ. אַזוינע פאַלען טרעפען כמעט יעדע וואָך, און לית דין ולית דיין. ס'העלפט ניט קיין קלאָגען זיך פון די עלטערען, אַבי די גלחים ערקלעהרען, אַז דאָס קינד האָט זיך גע'שמד'ט מיט זיין גוטען ווילען... גערי‍כטליכע פּראָצעסען מיט עלילת דם זיינען אויך ניט אומבעקאַנט אין עסטרייך: גענוג נאָר צו דערמאָהנען דעם שענדליכען פּראָעס אין פּאָלנאַ, וואו דער איד הילזנער איז צוויי מאָל פעראורטיילט געוואָרען צו טויט־שטראָף.

און קיינער איז ניטאָ אין לאַנדטאַג און אין צענטראַלען פּאַרלאַמענט, ווער ס'זאָל זיך פאַר די אידען איינשטעלען. די אַסימילאַטאָרישע אידען

האָבען אַפילו שוין פון לאַנג אַ פערבאַנד פאַר רעכט־שוץ, „די עסטרייכיש־איזראַעליטישע אוניאָן“, נאָר די לעצטע האָט ניט דערגרייכט קיין שום וויכטיגע רעזולטאַטען, ווייל זי האָט מורא צו בעטאָנען די נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע זייט פון דער אידען־פראַגע. אַזוי ווי די אידען ווערען פעררעכענט צו די אַנדערע פעלקער, וואָלטען על פּי יושר געדאַרפט אָט די פעלקער זיך איינשטעלען פאַר זייערע אידען. איז אָבער די צרה, וואָס סיי דער פּוילישער קלוב, סיי דער דייטש־נאַציאָנאַלער פערבאַנד אין פּאַרלאַמענט זיינען איינער דעם צווייטען ווערט מיט זייער אַנטיסעמיטיזם. די רעגירונג, צוריק, רעכענט זיך ניט מיט קיין שום אָנפראַגע און פאָדערונג, וואָס ווערט ניט אונטערשטיצט פון אַ בעדייטענדער פּאַרטיי אין פּאַרלאַמענט. בלייבט, אַלזאָ, די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי. די לעצטע איז ניט אַנטיסעמיטיש, חלילה, זי איז נאָר אַזוי זיך אָנגעהויבט פון אידען־פּראַבלעמען. זי ערקלעהרט, אַז זי וויל ניט ווערען קיין „שוץ־טרופּע פאַר אידען“... אינ׳ם געזעץ־פּראָיעקט, וואָס איז אַריינגעבראַכט געוואָרען פון דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרלאַמענטס־פראַקציע צו געבען רעגירונגס־שטיצע פאַר די מינאָריטעטס־שולען (אין 1912 יאָהר), זיינען אויסגערעכענט געוואָרען ביים נאָמען אַלע פעלקער, נאָר בכיון ניט די אידען. די אָפיציעלע פיהרער פון דער עסטרייכישער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האַלטען ניט די אידען פאַר קיין נאַציע.

קיין חדוש ניט, וואָס אידען ווערען ניט אַנערקענט ביי די פּראָווינציעלע וואַהל־רעפאָרמען, וואָס ווערען געמאַכט אין משך פון די לעצטע צעהן יאָהר. אין 1907 יאָהר האָט מען אין מעהרען געבילדעט צוויי וואַהל־קוריעס, אַ דייטשע און אַ טשעכישע, וואו יעדע נאַציע מוז בעזונדער אויסוועהלען איהרע דעפּוטאַטען אין לאַנדטאַג. די ציוניסטען האָבען פערלאַנגט אַ אידישע קוריע, נאָר מ׳האָט זיי ענטזאַגט, און די אידען מוזען שטימען אין דער דייטשער קוריע.

אין בוקאָווינאַ וואוינען פינף נאַציאָנען, און פון זיי זיינען די אידען די דריטע לויט דער צאָהל, אַ סך מעהר, איידער דייטשען און פּאָליאַקען. ביי דער וואַהל־רעפאָרם צום בוקאָווינישען סעים אין 1909 יאָהר האָט דער סעים אַליין בעשלאָסען, אַז צווישען די נאַציאָנאַלע קוריעס זאָל אויך זיין אַ אידישע. נאָר די אידישע אַסימילאַטאָרען האָבען זיך משתדל געווען אין ווין ביי דער צענטראַל־רעגירונג, אַז די לעצטע זאָל ניט צולאָזען קיין אידישע קוריע, און די רעגירונג האָט זיי געפאָלגט: די אידען ווערען אין דער בוקאָווינאַ צוגערעכענט צו די דייטשען. דאָס איז אַפילו שעדליך פאַר די דייטשען גופא, ווייל זיי ווערען אין דער „דייטשער“ קוריע איינפאַך בטל בששים צווישען די אידען, און כמעט אַלע דעפּוטאַטען ווערען גע־

וועהלט פון די אידען. נאָר אַפילו די דייטשע פּראָטעסטען העלפען ניט: וויען וויל ניט אַנערקענען קיין אידישע נאַציע.

די ערשטע, וואָס האָבען פערשטאַנען דעם צוזאַמענהאַנג צווישען דער נאַציאָנאַלער און דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג, זיינען געוועזן אין עסטרייך די פּועלי־ציון („די אידישע סאָציאַליסטישע ארבייטער־פּארטיי פּועלי־ציון"). מיט צוועלף יאָהר צוריק האָבען זיי די ערשטע פאָרמולירט די פאָדערונגען פון נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָ־נאָמיע. ערשט שפּעטער זיינען די פאָדערונגען אויפגענומען געוואָרען אָפּיציעל פון די אַלגעמיינע ציוניסטען און נאָך אַלץ ניט אָפּיציעל און ניט קאָנסעקווענט פון דער „איד. סאָצ.־דעמ. פּאַרטיי" (דעם גאַליצישען „בונד"). בשעת דער וואהל־רעפאָרם צום פּאַרלאַמענט אין 1905 און 1906 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען אַ ברייטע פאָלקס־בעוועגונג אין גאַליציען צו פערלענגען פּראָפּאָרציאָנעלעס וואהל־רעכט פאר די אידען. ווען דער אסימילאַטאָרישער פיהרער ע. ביק האָט אַראַנזשירט אין לעמבערג אַ צוזאַמענ־פאָהר צו בעקעמפען די אידישע פאָדערונגען, זיינען די פּועלי־ציון בעפאַלען דעם פערזאַמלונגס־זאַל און געצוואונגען שליסען דעם צוזאַמענפאָהר. באַלד נאָך דעם האָבען זיי אין פערבינדונג מיט די ציוניסטען צונויפגערופען אין איין אָוענד 250 פאָלקס־פערזאַמלונגען איבער גאַנץ גאַליציען, און 250 פּעטיציעס זיינען געשיקט געוואָרען קיין וויען צו פאָדערען אַ אידישע פער־טרעטערשאַפט אין פּאַרלאַמענט.

אַ געוויסען ערפאָלג האָט די בעוועגונג דאָך געהאט: די רעגירונג איז געצוואונגען געווען אויסצוטיילען אין גאַליציען זעקס וואהל־קרייזען מיט אַ אידישער מעהרהייט, און ביי די נעכסטע וואהלען זיינען אויסגעקליבען געוואָרען דריי ציוניסטען. צוזאַמען מיט'ן דעפּוטאַט פון טשערנאָוויץ, בענאָ שטרויכער, האָבען זיי געבילדעט דעם ערשטען „נאַציאָנאַלען אידישען קלוב" אין פּאַרלאַמענט. ביי די צווייטע וואהלען אין פיער יאָהר אַרום האָט די רעגירונג געשלאָסען אַ געהיימען אָפּמאַך מיט די פוילישע סאָציאַל־דעמאָ־קראַטען צום צוועק צו פערניכטען די אידיש־נאַציאָנאַלע קאַנדידאַטען. דאָס האָט געבראַכט דערצו, אַז אַלע ציוניסטען זיינען דורכגעפאַלען ביי די וואהלען, אַ דאַנק דעם אונערהערטען טעראָריזם פון דער אדמיניסטראַציע און די וואהל־פעלשונגען, און דער שפּיץ פון טעראָריזם איז דערגרייכט געוואָרען ביי דעם בעקאַנטען בלוטבאָד אין דראָהאָביטש.

ביי דער לעצטער פאָלקס־צעהלונג פון 1910 יאָהר האָבען די פּועלי־ציון אויפגעהויבען אַ גרויסע פאָלקס־בעוועגונג, צו פערשרייבען אין די סטאַ־טיסטישע בויגענס די אידישע „אומגאַנגס־שפּראַך". צו די פּועלי־ציון זיינען

אין דעם פרט צוגעשטאנען אויף די בונדיסטען און די ציוניסטען, און הונדערטער טויזענטער אידען האבען געפאלגט דעם רוף. נאר די גאליצישע רעגירונג האט אנגענומען די שארפסטע מיטלען צו צווינגען די אידען, זיי זאלען זאגען א ליגען און אנגעבען פויליש אלס זייער שפראך. יעדען אידען, וואס האט אנגעגעבען „אידיש“, האט מען בעשטראפט מיט 40 קראנען אדער מיט 4 טאג ארעסט, און די רעגירונגס־בעאמטע האבען סיסטעמאטיש מיט די אייגענע הענט אויסגעשטראכען „אידיש“ פון די ליסטען און פערביטען אויף „פויליש“.

ביי דער וואהל־רעפארם צום גאליצישען סעים אין די לעצטע פאר יאהר פאר דער מלחמה האבען די פועלי־ציון און די ציוניסטען ארויסגעשטעלט די פאדערונג פון א בעזונדערער אידישער קוריע, ווייל די רעפארם האט אורשפרינגליך געזאלט שאפען בלויז צוויי קוריעס, די פוילישע און די אוקראאינישע און די אידען צורעכענען צו די פאליאקען. געגען דער פאדערונג פון א אידישער קוריע זיינען ארויס די אסימילאטארען און די בונדיסטען. אבער דער פראיעקט פון קוריעס בכלל איז אין גיכען פערווארפען געווארען, און די אידישע בעוועגונג האט אנגעווארען איהר לאזונג און איהר קראפט ביי אט דעם פונקט. דער רעזולטאט איז, וואס מ׳האט אויסגעטיילט צוויי סארטען נאציאנאלע וואהלקרייזען: פוילישע וואהלקרייזען מיט א פוילישער מעהרהייט און רוטענישע וואהלקרייזען מיט א רוטענישער מעהרהייט. פאר די אידען איז מען יוצא געווען דערמיט, וואס מ׳האט אויסגעטיילט זעקס אידישע שטעדט, און אויף דארט געמאכט דאס וואהל־סיסטעם אזוי, אז די אסימילאטארישע קאפיטאליסטישע „משה רבינו׳ס פאליאקען“ זאלען פערווארענט ווערען מיט זייערע ביז־איצטיגע פריווילעגיעס.

ס׳איז נאך נויטיג צו געבען אן אלגעמיינע שילדערונג פון דער אידישער קהלה־ארדנונג אין עסטרייך.

אלע רעליגיעס ווערען געזעצליך קאנסטיטואירט אויפ׳ן יסוד פון קהלה־אויטאנאמיע. יעדע קהלה („קולטוס־געמיינדע“) האט דאס רעכט אויסצוארבייטען פאר זיך איהרע אייגענע ארדנונגען, און די לעצטע דארפען בעשטעטיגט ווערען פון דער רעגירונג. די קהלות געניסען פולע רעכט פון צוואנג בנוגע צו זייערע מיטגליעדער. ביסט דו א איד, מוזסט דו געהערען צו דער אידישער קהלה פון דיין שטאדט, און די קהלה לעגט אויף דיר ארויף שטייערן, וועלכע ווערען אויפגעמאהנט דורך די רעגירונגס־ארגאנען. די אידישע קהלה ווערט פערוואלטעט פון א געוועהלטען קאמיטעט („קולטוס־פארשטאנד“), און די קהלה קאן ביי זיך איינפיהרען אפילו אלגעמיינעס וואהלרעכט, דעמאקראטישע ארדנונגען און פראגרעסיווע שטייער אויף

די הכנסות. די קהלה באַזירט אויף ריין רעליגיעזע יסודות, נאָר, אויב זי וויל, מעג זי אויף זיך נעהמען דעם פולען קאָנטראָל איבער גרויסע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע בעדערפנישען. זי קאָן איבערנעהמען די צדקה־אנשטאַלטען פאַר איהרע מיטגליעדער, די קולטורעלע און דערציהונגס־אַרבייט, די רעגו־לירונג פון ז׳ער עמיגראַציע, די גרינדונג פון „עמפּלאָימענט־אָפיסעס" (צו זוכען ארבייט פאַר אַרבייטסלאָזע), די פערמיטלונג אין קאָנפליקטען צווישען קאַפּיטאַליסטען און אַרבייטער, די גרינדונג פון קאָאָפּעראַטיווע געזעל־שאַפטען, סטאַטיסטישע פאָרשונגען א. אַז. וו. נאָך מעהר, די קהלות פון אַלע שטעדט האָבען דאָס רעכט צו פעראייניגען זיך אין איין פערבאַנד פאַר דער גאַנצער עסטרייכישער אימפּעריע. הקיצור, דאָס געזעץ גיט די אידען די מעגליכקייט צו שאַפען זיך פריי מיט אַלע זייערע נאַציאָנאַלע ענינים, עס דאַרף בלויז טראָגען דעם נ אָ מ ע ן פון רעליגיעזע ענינים. ווען די מנהיגים פון עסטרייכישען אידענטום וואָלטען נאָר געוואָלט, האָבען זיי די פולע מעגליכקייט צו שאַפען אַ נאַציאָנאַל־אויטאָנאָמען פערבאַנד פון אַלע אידען אין לאַנד, אויף סאָציאַלע, נאַציאָנאַלע און דעמאָקראַטישע יסודות. די רעגירונג וואָלט דאָס, אפשר, ניט ערלויבט, דערוויל אָבער פלעגט זי נאָך ניט שטעלען קיינע מניעות פאַר דער ענטוויקלונג פון אידישען קהלה־לעבען.

אזוי איז דאָס געזעץ. פּאַקטיש אָבער איז די לאַגע פונקט דער היפּוך. די אַסימילאַטאָרישע און קאַפּיטאַליסטישע „פיהרער" פון עסטרייכישען אידענטום זיינען אויף פּאַקטיש די גאַנצע דעה־זאָגער פון דער קהלה־פער־וואַלטונג. זיי האָבען אין אַלע קהלות איינגעפיהרט וואהל־פּריווילעגיעס פאַר די רייכע און האָבען צוגענומען דאָס וואהל־רעכט ביי דיברייטע פאָלקס־מאַסען. קיין שום נאַציאָנאַלע טעטיגקייט לאָזען זיי ניט צו, זייער גאַנצע אַרבייט טראָגט אַ קאַזיאָנעם, ביוראָקראַטישען כאַראַקטער, און בעשרענקט זיך מיט „רעליגיאָן" און „פילאַנטראָפּיע". די נאַציאָנאַלע בעוועגונג צווי־שען די אידען אין עסטרייך האָט אין זינען אויך צו רעפאָרמירען די קהלה: דאָס עסטרייכישע געזעץ גיט די מעגליכקייט דאָס צו טאָן, נאָר די פיהרער פון דער קהלה האַלטען די מאַכט זעהר פעסט און לאָזען ניט אויסנוצען דאָס געזעץ לטובת די נאַציאָנאַל־אידישע בעדערפנישען. די אידישע סאָציאַ־ליסטען פון אַסימילאַטאָרישער און בונדיסטישער שאַטירונג געהען אויך אין דעם פּרט האַנד־ביי־האַנד מיט די קאַפּיטאַליסטישע אַסימילאַטאָרען און שטערען יעדען פערזוך צו דעמאָקראַטיזירען די אידישע קהלה.

אינ׳ם פּראָגראַם און קאַמפּף פון די פּועלי־ציון און ציוניסטען אין עסטרייך פערנעהמט די רעפאָרם פון דער קהלה אַ חשוב׳ען פּלאַץ, און ווען זייערע פאָדערונגען זאָלען פערווירקליכט ווערען, וואָלט די קהלה געוואָרען

דער גרונד־שטיין, אויף וועלכען עס זאָל אויסוואַקסען די געבײדע פון נאַציאָנאַל־אידישער אויטאָנאָמיע, די פרייע אונגעשטערטע און ווירדיגע נאַציאָנאַלע ענטוויקלונג פון די אידישע מאַסען.

* * *

אין באָסניען־הערצעגאָווינא ווערען געזעצליך בכלל קיינע נאַציעס ניט אָנערקענט, דערפאַר אָבער געניסען די פיער רעליגיעז־גרופּען פון דער בעפעלקערונג, די מוסעלמאַנען, די גריכיש־אָרטאָדאָקסען, די אידען און די קאַטאָליקען, פּאָליטישע גלייכבערעכטיגונג און זיי בילדען בעזונדערע „רעליגיעזע קוריעס“ ביי די וואהלען צום לאַנדטאַג. באָסניען־הערצעגאָווינא איז, בזה האופן, דאָס איינציגע לאַנד אין דער וועלט, וואו דער פּרינציפּ פון אַ אידישע וואהל־קוריע איז דורכגעפיהרט געוואָרען אין געזעץ. חוץ דעם זיינען די אידען בכלל גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאַנד. די אַלע רעכט און פּריווילעגיעס שטאַמען נאָך פון דער טערקישער עפּאָכע, ווען באָסניען און הערצעגאָווינא האָבען געהערט צו דער טערקיי (ביז 878. יאָהר).

וועגען אונגאַרן מיט איהר גרויסער אידישער בעפעלקערונג (אַ מיליאָן אידען, וואָס בילדען אַזאַ גרויסען פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג, ווי אין עסטרייך און אין רוסלאַנד) איז כמעט ניטאָ וואָס צו זאָגען. פּער־זענליכע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג האָבען דאָרט די אידען זינט 1868 יאָהר, אַ רעגירונגס־אַנטיסעמיטיזם לאָזט זיך דערווייל וועניג־וואָס פיהלען, קיין נאַציאָנאַלע רעכט פערלאַנגען די אידען ניט, דאָס אינערליכע לעבען איז ביי זיי פּרימיטיוו, און רעליגיעזע אויטאָנאָמיע האָבען זיי אין פולען מאָס. נאָר אַ סך סמנים בעווייזען, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועט פאָרקומען אַן ענדערונג, אַז די לאַגע אין אונגאַרן וועט ווערען עהנליך צו דער לאַגע אין עסטרייך (אונגאַרן איז אויך אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, מיט אַלע וואַקסענדע סמנים פון נאַציאָנאַלען קאַמף), און די לאַגע אין די געדיכט־אידישע פּראָווינצען, מאַראַמאַראָש, טראַנסילוואַניען, וועט עהנליך ווערען צו דער לאַגע אין גאַליציען.

7.

די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין דער טערקיי.

טערקיי איז דאָס איינציגע לאַנד אין דער אַלטער וועלט, וואו אידען האָבען ניט געליטען פון בעזונדערע פערפאָלגונגען, גזרות און בעגרענצונגען. אָפטמאָל האָבען זיי אָפּילו דאָרט פערנומען אַ פּריווילעגירטע אויסנאַמס־לאַגע.

שוין דער צווייטער אָטאָמאַנישער סולטאַן, אורחאַן גאַזי (1359—1326) האָט איינגעלאַדען דמשק'ער און ביזאַנטיער אידען צו קומען בעזעצען זיך אין ברוסא, די דאַמאָלסדיגע טערקישע הויפּט־שטאָדט. אין אַ ספּעציעלען פירמאַן האָט ער זיי ערלויבט צו גרינדען אַ שול און האָט זיי געשאָנקען אַ בעזונדערען קוואַרטאַל אויף צו בעזעצען זיך. די אידען האָבען פון די ערשטע סולטאַנען געקראָגען די רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אַלערליי געשעפטען און מלאָכות, צו בעזיצען אונבעוועגליכע אייגענטום און צו וואוינען איבעראַל, אָהן שום בעגרענצונג. און דערפאַר האָבען די סולטאַנען כמעט אין די אַלע שטעדט, וואו זייערע זיעגרייכע אַרמעען זיינען אריין, געטראָפען אידישע קהלות וואָס האָבען זיי אויפגענומען מיט פרייד און פריינדשאַפט: אומעדום איז די טערקישע אַרמעע געווען דער מלאך הגואל פאַר די ליידענדע אידען.

בשעת סוליימאַן דער ערשטער האָט איינגענומען בודאפּעשט, האָט איהם אַ איד, אין דער שפּיצע פון אַ שטאָדטישער דעפּוטאַציע, איבער־געגעבען די שליסלען פון שטאָדט.

נאָך דעם ווי מעכמער פאַטיך (דער עראָבערער) האָט איינגענומען קאָנסטאַנטינאָפּאָל (1453), האָט ער איינגעלאַדען די אידישע געמיינדעס אין אַזיען זיי זאָלען קומען בעזעצען זיך אין דער נייער טערקישער הויפּט־שטאָדט. די אידען האָבען דאָן בעקומען אַלע פּריווילעגיעס פון די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אויף נאַציאָנאַל־רעליגיעזער זעלבסט־פערוואַל־טונג; דער אידישער חכם־באַשי, משה גאַפּסאַלי, האָט בעקומען אַ זיץ אין דעם קייזערליכען דיוואַן צוזאַמען מיט דעם גריכישען פּאַטריאַרך. דער איד משה המון איז בעשטימט געוואָרען אַלס פינאַנס־מיניסטער און דער בעריהמטער כאַקים יעקב אַלס דער סולטאַנישער לייב־מעדיקער.

די גינסטיגע און פרייע לעבענס־בעדינגונגען פון די אידען אין טערקיי האָבען צוגעצויגען אידען פון אַנדערע לענדער; פון דייטשלאַנד האָבען אידען אין די יאָהרען 1450—1500 עמיגרירט מאַסענווייז אין דער טערקיי. ווען פערדינאַנד און איזאַבעלאַ האָבען ארויסגעטריבען איבער 200,000 אידען פון שפּאַניען, האָט דער סולטאַן באַיאַזיד דער צווייטער ארויסגעגעבען אַ בעפעהל צו אַלע זיינע בעאַמטע אויפצונעהמען די פערטריבענע אידען פריינדליך און הארציג, און טויט־שטראָף האָט געדראָהט יעדען איינעם, וואָס וועט זיי שלעכט בעהאַנדלען. מאַסען ספרד'ישע אידען האָבען זיך בעזעצט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אַדריאַנאָפּאָל, סאַלאָניק, ברוסה א. אַז. וו. און האָבען פערנומען אַ פּראָמינענטען פּלאַץ אין עקאָנאָמישען און פּאָליטישען לעבען פון טערקיי. דאָן יוסף הנשיא, פון די ספרד'ישע אנוסים, איז געוועזען דער

נאָהענטסטער פריינד פון סולטאַן סולייטאַן און פון זיין זוהן סולטאַן סעלים (דער צווייטער), וואָס האָט איהם געמאכט פאַר הערצאָג פון נאקסאס א. ן איהם געגעבען אַ טשארטער צו קאָלאָניזירען טבריה און איהר געגענד און בילדען דאָרט אַ אידישען ישוב. אַן אַנדער איד, שלמה אשכנזי, איז געוועזען טערקישער אַמבאַסאַדאָר אין ווענעציע. דער גרויס־האַנדעל אויף דער יבשה און אויפ'ן ים, די אָבצאָהלונגען צו דער מלוכה האָבען זיך געפונען גענצליך אין אידישע הענד.

די טערקישע רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די פריינדליכע בעציהונגען צו די אידען אין טערקיי — נאָר זי האָט אויך אָפטמאָל געשטיצט די אידען אין אויסלאַנד.

ווען דער פויפסט פויל דער פערטער האָט אין יאָהר 1555 בעפוילען אריינצוואַרפען אין תפיסה די אידען פון אַנקאָנאַ און צו קאָנפיסקירען זייער פערמעגען האָט דער סולטאַן סולייטאַן קאַנוני (דער געזעצגעבער) איהם געדראָהט צו פערטיליגען די קריסטליכע אונטערטאַנער, אויב די אידען וואָס געפינען זיך אונטער זיין שוץ וועלען ניט בעפרייט ווערען. ווען די פראַנצויזישע רעגירונג האָט ניט געוואָלט בעצאָהלען אַ חוב פון 150,000 דוקאַטען וואָס זי איז געווען שולדיג צו דאָן יוסף הנשיא — ווייל ער איז געוואָרען פון אַ קריסט אַ איד — יוסף הנשיא איז געווען פון די אנוסים — האָט דער סולטאַן סעלים דער צווייטער פערכאַפט די פראַנצויזישע שיפען וואָס האָבען זיך געפונען אין טערקישע פאָרטען, און דערמיט געצווינגען דעם פראַנצויזישען קעניג צו בעצאָהלען דעם חוב.

נאָר אין זיבעצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען די פּאָליטישע מאכט איז איבערגעגאַנגען פון די סולטאַנען צו די מיליטערישע קאָמאַנדירען, איז די אידישע לאַגע פערערגערט געוואָרען. די הויף־לייט האָבען געפיהרט אינטריגעס געגען די איינפלוסרייכע אידען, און די צוּאַוויל־עוועטע יאַנוטשאַרען, וואָס זיינען געוואָרען די אמת'ע בעלי בתים פון טערקיי, האָבען געראַבעוועט דאָס אידישע פערמעגען. אויך דער רעליגיעזער משוגעת פון די שבתאי־צבי'ניקעס האָט פעראורזאַכט אַן עקאָנאָמישע, גייסטיגע און פּאָליטישע אָפּשוואַכונג פון דעם אָטאָמאַנישען אידענטום. פערווירט דורך די משיח'ישע אויפרעגונגען, האָבען די אידען פערנאַכלעסיגט זייערע געשעפטען, און דערווייל האָבען די קריסטען פערכאַפּט זייער פּלאַץ. די משיח'ישע בעוועגונג האָט אויך פערערגערט די פּאָליטישע סיטואַציע פון די אידען, ווייל דער סולטאַן האָט אין דעם געזעהן ניט אַ רעליגיעזע משוגעת, נאָר אַ פּאָליטישען אויפשטאַנד. דער געשטיגענער פאַנאַטיזם האָט אָפּגעטויטעט דעם אידישען אונטערנעהמונגס־גייסט און ענערגיע, און די אידען האָבען פון דאַן

אָן אָנגעהויבען צו זינקען מאָראַליש און אינטעלעקטועל — און זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט שפּיעלען אַזאַ אָנגעזעהענע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע ראָל, ווי פריהער. די קריסטליכע פעלקער, די גריכען און דער־הויפּט ארמענער, האָבען פערנומען זייער אָרט.

אַזוי האָט זיך דאָס געצויגען ביז'ן אָנהויב פון נייגצעהנטען יאָהר־הונדערט, ווען די טערקיי איז אַרויף אויפ'ן וועג פון רעפאָרמען. די רעפאָר־מעס האָבען זיך אָנגעהויבען מיט דער וויכטיגער פּאַסירונג, וואָס איז בעקאַנט אין דער טערקישער היסטאָריע מיט'ן נאָמען „גליקזעליגע געשעהעניש" („וואַקאַי־חייריע") — דאָס איז די בלוטיגע פערניכטונג פון די יאַניטשאַרען (18 יוני, 1826), וואָס האָבען ביז דאַן קאָנטראָלירט די גאַנצע מלוכה־מאַשין אין טערקיי און אַנטקעגען געשטעלט זיך יעדען פערזוך פון פּאָליטישע ענדערונגען. די יאַנוטשאַרען זיינען אויך געווען יענע מאַכט, וואָס האָט זעהר אָפט פערפאָלגט און געקריוודעט די אידען.

ביז'ן 19טען יאָהרהונדערט האָט אין טערקיי געהערשט בלויז דאָס רעליגיעזע, מוסולמאַנישע רעכט, און ביז דאַן איז די ניט־מוסולמאַנישע בעפעלקערונג, די זאָגענאַנטע ראַיאַ (אידען און קריסטען) ניט געווען גלייכ־בערעכטיגט מיט דער הערשענדער מוסולמאַנישער בעפעלקערונג. זיי האָבען געמוזט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע (חאַראַדזש), זיי האָבען ניט געטאָרט גלייך ווי די מוסולמאַנער ערווערבען אונבעוועגליכעס אייגענטום, זיי זיינען געווען אויסגעשלאָסען פון פערשיעדענע מלוכה־דינסטען, זיינען געווען אַרויסגענומען פון מיליטער־דינסט און אָנשטאָט דעם געדאַרפט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע („בעדעל אסקעריע"). דאָס איז ניט געווען קיין ספּעציעל אידישע בעגרענצונג. אַלע ניט־מוכאַמעדאַנער האָבען גענאָסען דעם זעלבען גורל. דעם איסלאַם, וואָס איז דאַן געווען ניט נאָר די הערשענדע רעליגיע, נאָר אויך דאָס הערשענדע פּאָליטיש־יורידישע סיסטעם, האָט בעטראַכט די ניט מוסולמאַנישע בעפעלקערונג ווי בעזיעגטע, וועלכע מ'דאַרף טאָלערירען, אָבער ניט אוועקשטעלען אויף איין מדרגה מיט די זיעגער און עראָבערער.

די לאַגע פון די „ראַיאַ" האָט זיך אָנגעהויבען צו פערבעסערען, ווען אין טערקיי האָט זיך אין 19 יאָהרהונדערט דערוועקט די בעוועגונג פון „טאַנזימאַט" — ד. ה. וועלטליכע מאָדערנע רעפאָרמען. נאָך דעם ווי די יאַניטשאַרען זיינען פערניכטעט געוואָרען האָט מען גענומען איינפיהרען פערשיעדענע רעפאָרמען אין מיליטער, אַדמיניסטראַציע און רעכטס־אינ־סטיטוטען אויפ'ן אייראָפּעאישען שטייגער, און די „ראַיאַ" זיינען ביסלעכ־ווייז אויסגעגליכען געוואָרען אין זייערע רעכט מיט די מוסולמאַנער.

אויך די אידען האָבען פּראָפּיטירט פון די נייע אָרדנונגען, כאָטש זיי האָבען זיך שוין מעהר ניט אומגעקעהרט צו זייער אַלטער פּריווילעגירטער אויסנאהמס־לאַגע. דאָס איז געוועזען סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד, וואָס האָט פאָלשטענדיג אויסגעגליכען די רעכטליכע לאַגע פון „יאהודי מילעטי“ („די אידישע נאַציע“ — אַזוי ווערען די אידען אָפּיציעל אָנגערופען אין טערקישען שטאַטס־רעכט) מיט דער לאַגע פון אַנדערע פּריווילעגירטע קריסט־ליכע „נאַציעס“. דער פאָרשטעהער פון די פראַנצויזישע אידען אַלבערט כהן האָט צוזאַמען מיט׳ן טערקישען גרויס־וויזיר רעשיד פּאַשאַ פעסטגע־שטעלט די פאָלגענדע פאָרמולע בנוגע דער רעכטליכע לאַגע פון אידען אין טערקיי: „אַלע רעכט, פּריווילעגיעס און הנחות, וואָס זיינען געגעבען געוואָרען אָדער וועלען געגעבען ווערען וואָסערע ס׳איז קריסטליכע גע־מיינדע — ווערען דערמיט אַליין אויך געגעבען די אידען“.

דער סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד האָט בעשטעטיגט די פאָרמולע — און האָט טאַקע געהאַלטען וואָרט, ווען ער האָט ארויסגעלאָזט די צוויי בעריהמטע מאַניפעסטען: חאטי־שעריף אין גיול־חאַנע (1839) און חאַטי־היומאַיון (1856); אין די מאַניפעסטען ווערען אָבגעשאַפען די בעגרענ־צונגען פון די ראַיאַ, און פאַר אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערט גאַראַנטירט: 1) זיכערהייט פון לעבען, אייגענטום, עהרע; 2) בירגערליכע גלייכהייט; 3) פרייהייט פון רעליגיע או נאַציאָנאַלער ערציהונג; 4) ספּעציעלע און געמישטע געריכטען; 5) נאַציאָנאַל־רעלי־גיעזע רעפּרעזענטאַציעס אין דער לאָקאַלער און פּראָווינציעלער אַדמיני־סטראַציע. די אידען בעקומען די זעלבע רעכט וואָס ארמענער און גרעקען. נאָך דעם בעריהמטען עלילת־דם אין דמשק (1840) גיט דער סולטאַן ארויס אַ ספּעציעלען פירמאַן צו בעשיצען די אידען געגען אַזעלכע בלבולים.

די אידען, ווי אויך די קריסטען, זיינען אָבער נאָך אַלץ ניט געווען גענצליך גלייכבערעכטיגט מיט די הערשענדע מוסולמאַנער. אין טערקישען רעכט איז נאָך אַלץ פערבליבען דער אונטערשיעד צווישען די עכטע פול־בערעכטיגטע בירגער — די מוסולמאַנער — און די מינדערבערעכטיגטע אונ־טערטאַנער, בירגער פון צווייטער מדרגה, וואָס זיינען בעצייכענט געוואָרען מיט דעם בעליידיגענדען טערמין „ראַיאַ“. און נאָר אין 1876 יאָהר, ווען ס׳איז פּראָקלאַמירט געוואָרען די טערקישע קאָנסטיטוציע, זיינען אָבגע־שאַפט געוואָרען די לעצטע רעכטליכע אונטערשיעדען, וואָס האָבען אָב־געטיילט די „כופרים“ ניט־מוסולמאַנער פון די „גלויביגע“ מוסולמאַנער. דער טערמין „ראַיאַ“ איז אויסגעמעקט געוואָרען פון אָטאָמאַנישען רעכטס־לעקסיקאָן. אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערען

אַנגערופען מיט'ן נאָמען „אָסמאַנלי" (אָטאָמאַן) און האָבען די זעלבע בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט. די אידען זוערען אַלזאָ פולבערעכטיגטע בירגער, און אין דעם ערשטען טערקישען פּארלמענט זיינען די אידען געווען פערטראָטען דורך דריי דעפּוטאַטען און צוויי סענאַטאָרען.

די קאָנסטיטוציע האָט אָבער ניט געהאַט קיין אריכת־ימים. אבד־אול־כאַמיד, וואָס איז דאַן געוואָרען סולטאַן, האָט פערמאַכט דעם פּארלאַמענט און פּאַקטיש אָבגעשאַפט די קאָנסטיטוציע. די אידישע רעכטליכע לאַגע האָט זיך אָבער ניט געענדערט צום שלעכטען, מיט אויסנאַהם פון מיליטער־דיענסט, פון וועלכען זיי זיינען פערבליבען, צוזאַמען מיט אַלע ניט־מוסולמאַנער, אויסגעשלאָסען, און פאַר וואָס זיי האָבען געמוזט צאָהלען א בעזונדערען שטייער, „בעדעל־אסקעריע". נאָך דער יונג־טערקישער רעוואָלוציע אין 1908 איז די קאָנסטיטוציע ווידער אריין אין קראַפט און דער פּאַרלאַמענט האָט זיך געעפענט. די אידען ווי אויך די קריסטען, זיינען אויסגעגלייכט געוואָרען אויך אין מיליטער־דיענסט, און ס'איז אַלזאָ פאָלשטענדיג דורכגעפיהרט געוואָרען די גלייכבערעכטיגונג פון די אידען אין טערקיי — מיט דער אויסנאַהמע פון ספּעציעלע געזעצען פאַר דער אידישער איינוואַנדערונג און לאַנדס־בעזיץ אין ארץ ישראל.

ארץ ישראל בעלאַנגט צו טערקיי זינט 1517. אויך דאָ, ווי אין גאַנץ טערקיי, זיינען ניט געמאַכט געוואָרען קיינע ספּעציעלע בעגרענצונגען פאַר אידען. ווי ס'איז שוין פריהער דערמאָנט געוואָרען, האָבען די אידען זאָגאַר אמאָל בעקומען א מין טשאַרטער אויף א קליינעם טייל פון ארץ ישראל — דאָס איז אין די זעכציגער יאָהרען פון 16טען יאָהרהונדערט; דער סולטאַן סוליימאַן קאַנוני האָט געשאָנקען דאַן יוסף הנשיא א פירמאַן צו גרינדען א אידישע קאָלאָניזאַציע אין טבריה'ר געגענד.

דאָס ענטשטעהן פון די בעגרענצונגען פאַר אידען אין א"י איז ענג פערבונדען מיט דער מאָדערנער נאַציאָנאַלער בעוועגונג צו שאַפען אין א"י א היים פאַר'ן אידישען פאָלק. אין 1882, נאָך די פּאָגראָמען און רעפּרעסיעס געגען אידען אין רוסלאַנד, האָט זיך אָנגעהויבען א שטאַרקע בעוועגונג פון ישוב א"י. אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל האָבען דאַן פערשיעדענע שתדלנים געפיהרט אונטערהאַנדלונגען מיט דער טערקישער רעגירונג וועגען אידישער קאָלאָניזאַציע אין א"י. צווישען זיי האָט זיך אויך געפונען דער בעקאַנטער אָליפאַנט, אַן ענגלישער קריסט, וועלכער איז נאָך אין 1879 אַרויס אין זיין בוך „לענד אָוו גילעאַד" מיט א פּראָיעקט צו גרינדען א אידישען אויטאָנאָמען ישוב אין א"י. די טערקען האָבען איהם אָבער חושד געווען, אַז ער איז אַן ענגלישער אַגענט און אַרבייט אין די אינטערעסען פון ענגלאַנד,

אין דער זעלבער צייט האָבען די טערקישע קאָנסולען אין רוסלאנד בעריכטעט זייער רעגיערונג וועגען א שטארקער אידישער עמיגראציע וואָס קלייבט זיך נאָך א"י. די „הויכע פּאָרטע" האָט מורא געקראָגען, אז די אידען מיינען גאָר צו גרינדען א בעזונדערע מלוכה אין ארץ ישראל, און זי האָט ארויס־געגעבען א בעפעהל אז די אידען וואָס קומען אין ארץ ישראל טאָרען מעהר ניט פארבלייבען דאָרט ווי דריי חדשים, ווי אויך אז מ'זאָל פרעמדע אידען ניט פערקויפען קיין אונבעוועגליכעס אייגענטום. אין 1890 האָט זי ארויסגע־געבען א בעפעהל, אז מ'זאָל פון יעדען איד, וואָס קומט אריין אין לאנד, צונעהמען זיין פּאספּאָרט און ארויסגעבען אָנשטאָט דעם א רויטען צעטעל וואָס ציינט אויף די וואוינרעכט פון בלויז דריי חדשים.

די בעגרענצונג פון דריי חדשים איז אין לעבען קיינמאָל ניט דורכ־געפיהרט געוואָרען — דער איינציגער צייכען פון דעם פערבאָט איז גע־בליבען דער רויטער צעטעל, וועלכען מ'פלעגט ארויסגעבען די אידישע איינ־וואנדערער אין א"י. מ'האָט אָבער נאָך די דריי חדשים קיינעם ניט ארויס־געשיקט. אין 1913 איז אויפ'ן פּראָטעסט פון חכם־באַשי, דעם אָפיציעלען פאָרשטעהער פון „דער אידישער נאציע" אין טערקיי, דער רויטער צעטעל אָבגעשאפט געוואָרען. דער פערבאָט פון אידישער אימיגראציע איז גע־בליבען ווי פריהער — אויפ'ן פּאפּיער.

ווי מיר האָבען געזעהן ביז אהער, צייכענט זיך אויס די טערקישע מלוכה מיט איהר טאָלעראנטער און פריינדליכער שטעלונג צו די אידען. מיט דער אויסנאהם פון די פערבאָטען פאר אידישע איינוואנדערונג און לאנד־בעזיץ אין ארץ־ישראל, זיינען אין טערקיי קיינמאָל ניט געשאפען געוואָרען קיינע ספּעציעלע אידישע גזרות און רעכטס־בעשרענקונגען. דאָס אינטערעסאנטסטע אָבער אין דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין טערקיי איז די נאציאָנאל־רעליגיעזע אויטאָנאָמיע און רעכט, וואָס אידען געניסען אין טערקיי צוגלייך מיט די אנדערע נא־ציאָנאליטעטען פון לאנד.

טערקיי איז א „נאציאָנאליטעטען־שטאט", ד. ה. א מלוכה וואָס איז צוזאמענגעשטעלט פון פערשיעדענע פעלקער און נאציאָנאליטעטען, ווי עסטרייך און רוסלאנד, נאָר אחוץ די רעכט וואָס געהערען די טערקישע אונטערטאנער אלס יחידים איז דאָרט פאראן בעזונדערע רעכט וואָס געהערען די נאציאָנאליטעטען אלס גרופּען. די טערקיי איז א טעאָקרא־טישע מלוכה — דער באזיס פון דער מלוכה־אָרדנונג איז דער איסלאם, די הערשענדע רעליגיע אין טערקיי. דער אויבערהאר פון דער מלוכה, דער פּאדישאה, איז גלייכצייטיג דער הערשער פון איסלאם, דער חאליף (מוכא־

מעד׳ס פּערטרעטער) פון אַלע „גלויבינגע". רעליגיע איז דאָ אַ שם נרדף מיט נאַציאָנאַליטעט, און די נאַציאָנאַלע רעכט זיינען צוזאַמענגעפלאָכטען מיט רעליגיעזע אַזוי שטאַרק, אַז ס׳איז אוממעגליך אָבטיילען איינס פון אַנדערען.

די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אין טערקיי זיינען פעראייניגט אין נאַציאָנאַל־רעליגיעזע געמיינשאַפטען וואָס ווערען אָפיציעל אַנערקענט אַלס „מילעט" (נאַציאָן). די גריכען, אַרמענער, אידען בילדען אין טערקיי דריי מילעטען. די אידען ווערען אָנגערופען „יאַהודי מילעטי". יעדער „מילעט" האָט אַן אינערליכע אויטאָנאָמיע, וואָס בעשטעהט פון אַן אויס־דערוועהלטען „נאַציאָנאַלען ראטה" (מעדזשליס אומומי) און אַ גייסטליכען „נאַציאָנאַלען שעף" (מילעט באַשי). דער קריסטליכער שעף רופט זיך פּאַטריאַרך, דער אידישער — „חכם־באַשי". יעדעס „מילעט" האָט אויטאָנאָמיע אין אַלץ, וואָס איז נוגע צום רעליגיעזען קולט, געמיינדען, געזעל־שאַפטליכע און צדקה־אַנשטאַלטען, ערציהונג און אונטער־ריכט. יעדעס „מילעט" האָט די רעכט צו ער־ציהען די קינדער אין אייגענע שולען און אין דער נאַציאָנאַלער שפּראַך. די עלעמענטאַרע און מיטעלע שולען וואָס בעלאַנגען צו די פערשיע־דענע מילעטען און וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער אייגענער שפּראַך, האָבען די זעלבע רעכט ווי די רעגירונגס־שולען, וואו ס׳ווערט אונטערריכט אין דער טערקישער שפּראַך, — דער אָפיציעלער שפּראַך פון דער מלוכה. אַזוי, צום ביי־שפּיעל, האָט די העברעאישע גימנאַזיע אין יפו די זעלבע רעכט וואָס די רעגירונגס מיטעל־שולען, און אַ שילער וואָס ענדיגט די אידישע גימנאַזיע ערווערבט די זעלבע פּריווילעגיעס ווי איינער וואָס ענדיגט אַ טערקישע גימנאַזיע.

די רעכט און פּריווילעגיעס פון די מילעטען זיינען גאַראַנטירט גע־וואָרען אין פערשיעדענע צייטען אין ספּעציעלע פירמאַנען (פעראָרדנונגען) פון די טערקישע הערשער און בעשטעטיגט געוואָרען אין דעם עלפטען פּאַראַגראַף פון דער טערקישער קאָנסטיטוציע. עס מערקט זיך אָבער אַ שטאַרקע טענדענץ אין דער פּאָליטיק פון די יונג־טערקען צו פערשמעלערען און פערקלענערען ווי ווייט מעגליך די בעזונדערע רעכט פון די נאַציאָנאַ־ליטעטען, ספּעציעל אויפ׳ן געביט פון ערציהונג. אין 18טען פּאַראַגראַף פון זייער פּראָגראַם ערקלעהרען די יונג־טערקען („פּאַרטיי פון איינהייט

און פאָרטשריט" — „איטעכאַד ווע־טעראַקי"): „אום צו געבען דער ערציהונג פון דער אָטאָמאַנישער בעפעלקערונג אַן אייניהייטליכע פאָרם, וועלען די פּריוואַטע שולען און די יעניגע וואָס געהערען צו פערשיעדענע נאַציאָנאַליטעטען פון לאַנד אונטערגעוואָרפען ווערען די קאָנטראָל און אינספּעקציאָן פון דער רעגירונג". זיי גיבען אָבער צו אין זעלבען פּאַראַגראַף: „אָבער מיט אַכטונג צום פּרינציפּ פון ניט־אריינמישען זיך אונטערריכט פון דער מוטער־שפּראַך, גלויבען און ליטעראַטור פון איטליכער נאַציאָנאַליטעט".

יעדעס „מילעט" האָט זיך זיין קאָנסטיטוציע, וואָס ווערט אָפּיציעל אַנערקענט אין די טערקישע געזעצען. אויך די אידען האָבען זייער קאָנסטיטוציע וואָס רופט זיך „חכם־חאַנע ניזאַם־נאַמעסי". ביז די זעכציגער יאָהרען פון 19טען יאָהרהונדערט האָט דאָס אידישע „מילעט" ניט געהאַט קיין פעסטגעשטעלטע אָרדנונג און פּלאַן פאַר זיין פערוואַלטונג, און דאָס האָט געבראַכט צו פיעל אינערליכע סכסוכים און רייבעריייען. אום אַז ס'זאָל נישט מער זיין קיין צוויטראַכט, צומיידען ווייטערדיגע שוועריגקייטען האָט די רעגירונג בעשלאָסען אַז אַ קאָמיסיע, צוזאַמענגעשטעלט פון אידישע נאָטאַבלען, גייסטליכע און וועלטליכע, זאָל אויסאַרבייטען אַ קאָנסטיטוציע, ענליך צו דער, וואָס ס'האָבען די גריכען און אַרמענער. נאָך דעם ווי די קאָמיסיע האָט די קאָנסטיטוציע פערפאַסט, האָט זי די „הויכע פאָרטע" דורכגעזעהן און דער סולטאַן אבד־אול־אַזיז האָט זי (אין 1865) בעשטעטיגט. די זעלבע קאָנסטיטוציע איז פערבליבען ביז הייינט אָהן אירגענד וועלכע ענדערונגען.

לויט דיזער קאָנסטיטוציע איז דער חכם־באַשי דער שעף פון דער אידישער נאַציע אין טערקיי און ווערט אויסגעקליבען דורך דעם נאַציאָנאַלען ראַטה (מעדזשלים אומומי). די וואַהלען פון חכם־באַשי דאַרפען בעשטעטיגט ווערען פון סולטאַן אין אַ ספּעציעלער איראַדע. עס ווערט דאַן פערעפענטליכט אַ סולטאַנישער מאַניפעסט, „בעראַט", וואו ס'ווערען אויסגערעכענט די פּליכטען און רעכטען פון חכם־באַשי און ווערט פאָרגעלעזען אין דער „הויכער פאָרטע". דער חכם־באַשי ווערט דאַן אָנגענומען ביים סולטאַן מיט פייערליכע צערעמאָניעס, פּונקט ווי מ'מאַכט אַ נייעם אַמבאַסאַדאָר פון אַ פרעמדער מלוכה.

דער חכם־באַשי איז דער פערמיטלער צווישען דער רעגירונג און דעם אידישען „מילעט", און בעזונדערס צווישען דער „הויכער פאָרטע" און דעם נאַציאָנאַלען אידישען ראַט (מעדזשלים אומומי). דער חכם־באַשי מוז אויספיהרען אַלע בעשלוסען פון מעדזשלים, סיידען זיי זיינען געגען געזעץ, ער אַליין האָט ניט די רעכט אָנצונעהמען וואָסערען ס'איז בעשלוס.

דער „נאַצ. ראַט" (מעדזשלים אומומי) בעשטעהט פון 80 מיטגלידער,

20 גייסטליכע („חכמים“) און 60 וועלטליכע. די לעצטע ווערען ערוועהלט אלע צעהן יאהר, די ערשטע ווערען ערוועהלט אויפ׳ן גאנצען לעבען.

לויט דעם געזעץ מוזען מיטגלידער פון מעדזשלים קאנען לעזען און שרייבען די אפיציעלע שפראך פון אידישען „מילעט“ (נאציע), ד. ה. העברעאיש.

דער ראט פערזאמעלט זיך איין מאל אין יאהר אויסצוארבייטען א ביודזשעט, וועהלען די קאמיטעטען און אפנעהמען פון זיי א בעריכט.

דער ראט וועהלט אויס פון זיך צוויי שטענדיגע קאמיטעס: א ועד גשמי (מעדזשלים דזשיסמאני) און א ועד רוחני (מעדזשלים רוהאני).

דער ועד גשמי בעשטעהט פון 9 מיטגליעדער, וואס ווערען ערוועהלט דורך דעם נאציאנאלען ראט פון צווישען זיינע 60 וועלטליכע מיטגליעדער. זיין אויפגאבע איז צו בעזארגען די אינטערעסען פון „מילעט“, אויסצופיהרען די פעראָרדנונגען פון דער רעגירונג, אבצוהיטען די נאציאנאלע קאנסטי־טוציע, אויפמאהנען די נאציאנאלע שטייערען, פערוואלטען מיט דעם נאַ־ציאנאלען אייגענטום און מיט אייגענטום פון יתומים א. ד. גל.

דער ועד רוחני בעשטעהט פון 7 מיטגליעדער, ערוועהלט פון צווישען די 20 „חכמים“ פון ראט. זיי גיבען זיך אב מיט רעליגיעזע זאכען, פסק׳נען שאלות און משפט׳ען ציווילע און פאמיליען־אנגעלעגענהייטען פון אידען צווישען זיך.

אין דער נאציאנאלער קאנסטיטוציע איז ניטא קיין פונקטען וועגען דער פערוואלטונג פון די לאקאלע קהלות — אבער אויך דא איז די סיסטעם כמעט די זעלבע: אין דער שפיץ פון דער קהלה שטעהט א חכם־באשי, מיט א מעדזשלים אומומי און צוויי ועדים, א ועד גשמי און א ועד רוחני. די וואהלען פון די פראווינציעלע חכם־באשים מוזען בעשטעטיגט ווערען פון חכם־באשי אין קאנסטאנטינאפאל.

די אלטע דערוועלטע, סיי דער חכם־באשי סיי די מיטגליעדער פון מעדזשלים, מוזען זיין אטאמאנישע בירגער און ווערען ערוועהלט פון אטאמאנישע אידען. אין טערקיי איז אבער פאראן א גרויסע צאהל אידען פרעמדע אונטערטאנער, נאר אפילו פאר די פרעמדע אידען זארגט די פראקטיק פון געזעץ. אויך זיי האבען זייער פארשטעהערשאפט — זיי ערוועהלען א ספעציעלען ועד פון 12, וואס האט ניט פארמעל קיין קאמ־פעטענץ, פאקטיש אבער ארבייט ער צוזאמען מיט דעם ועד גשמי.

מיטגליעדער פון ועד גשמי מוזען קאנען די טערקישע און העברעאישע שפראך.

8.

בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

לאָמיר רעזיומירען די פערשיידענע פאָרמען פון רעכטס־בעשרענקונגען, פון וועלכע די אידען לײדען אין די פערשיידענע לענדער.

פאַראַן לענדער, וואו די אידען זיינען בעשרענקט אפילו אין די עלעמענטאַרסטע מענשליכע רעכט, וואו לויט'ן געזעץ אָדער לויט די אָנגענומענע מדות פון געוואוינהייטס־רעכט („קאָמאָן לאָא") מעג מען דעם אידען בעהאַנדלען ווי א רעכטלאָזע חיה, זיין לעבען און זיין פערמעגען ווערען אבסאָלוט ניט געשיצט פונ'ם געזעץ. אזוי איז דאָס אין מאַראָקאָ, אביסיניען, אַראַביען און פערסיען. אביסעל העכער איז די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין פינלאַנד און רומעניען, וואו אונזערע ברידער דאַרפען, לויט'ן געזעץ, בעהאַנדעלט ווערען אלס מענשען, דאָס לעבען און אייגענטום פונ'ם אידען ווערט אָפיציעל געשיצט פון געזעץ גלייך, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אלע מענשליכע וועזענס, נאָר די אידען ווערען ניט אנערקענט פאר בירגער פון לאַנד און האָבען, אלזאָ, אבסאָלוט קיינע בירגער־רעכט ניט. ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי טראָגען אויף זיך אַלע בירגער־פליכטען, ווי די שטייערן און מיליטער־פליכט. חוץ דעם זיינען די פינלענדישע און רומענישע אידען בעשרענקט אין וויכטיגע מענשליכע רעכט, ווי דאָס רעכט אויף בילדונג און אויף פרייער בעוועגונג און בעשעפטיגונג.

אביסעל העכער, ווי אין רומעניען, איז טעאָרעטיש די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין רוסלאַנד. דאָ ווערען שוין די אידען, על פי געזעץ, אַנערקענט אי פאַר מענשען אי פאַר בירגער אפילו. און דאָס רוסישע גרונד־געזעץ זאָגט בפירוש, אז „פאַר'ן געזעץ זיינען אַלע בירגער גלייך", נאָר דאָס מיינט מען נאָר דאָס קרימינעלע געזעץ: על פי דין דאַרף דאָס לעבען און אייגענטום פון די אידען געשיצט ווערען פונקט אזוי, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אלע אַנדערע מענשען.*) א טייל בירגערליכע רעכט האָבען די אידען יאָ אין רוסלאַנד, נעמליך דאָס וואהל־רעכט צו דער שטאַטס־דומע, און אפילו א שטיקעל נאַציאָנאַלע רעכט אין א קאַפּויערדיגען זינען, נעמליך די אידישע וואהל־קוריע פון געוויסע שטעדט א. ד. גל. נאָר דאָס געזעץ בעטראַכט

---

*) מיר מוזען נאָך א מאָל בעטאָנען, אַז לויט'ן בוכשטאַב פון געזעץ טאָר מען אפילו אין רוסלאַנד ניט מאַכען קיין פּאָגראָמען אויף אידען פונקט, ווי ס'טאָר בכלל קיין פּאָגראָמען ניט מאַכען. דער אומגליק איז נאָר, וואָס דאָס געזעץ בלייבט אָ טויטער בוכשטאַב...

אידען פאר בירגער פון צווייטען קלאס און בעשרענקט זיי אין כמעט אלע בירגערליכע און אפילו פערזענליכע רעכט, ווי די וואוינונגס- און בעוועגונגס-פריהייט, דאס רעכט אויף בילדונג און פרייער בעשעפטיגונג.

אין עסטרייך, צוריק, זיינען די אידען, לויט'ן געזעץ, בירגערליך גלייכ-בערעכטיגט, זיינען אבער איינגאנצען בערויבט אפילו פון יענע נאציאנאלע רעכט, וואס זיינען שוין אנערקענט פאר אנדערע פעלקער פון לאנד. אין דער טערקיי האבען אידען פולע מענשליכע, פולע בירגערליכע און אין א גרויסען מאס אויך נאציאנאלע רעכט, נאר די לעצטע זיינען ניט אזוי ברייט, ווי ביים הערשענדען פאלק פון לאנד.

פון דער איבערזיכט זעהען מיר, אז די אידישע רעכטלאזיגקייט, אויף וויפיעל זי איז ענטהאלטען טעארעטיש אין'ם געזעץ גופא, האט פערשיידענע פארמען און קאן גרופירט ווערען אין דריי הויפט-קאטעגאריעס:

א. די בעשרענקונגען פון מענשליכע און פערזענליכע רעכט.

ב. די בעשרענקונגען פון בירגערליכע אדער פאליטישע רעכט, און

ג. די בעשרענקונגען פון נאציאנאלע רעכט.*)

---

*) די טערמינאלאגיע איז אפילו אין דער יורידישער וויסענשאפט נאך ניט גאנץ פעסטגעשטעלט, כל שכן אין דער פאליטישער פובליציסטיק. פאר מענשען, וואס זיינען מעהר-ווייניגער בעהאוונט אין דער רעכטס-וויסענשאפט, מוזען מיר דא מאכען א פאר בעמערקונגען. דעם אויסדרוק „פערזענליכע רעכט" אין מעהר-צאהל דארף מען ניט פערמישען מיט דעם בעגריף „פערזענליכעס רעכט" אין איינצאהל, דאס דייטשע „רעכטע" מיט — „רעכט". „פערזענליכע רעכט" הייסט אזעלכע רעכט, וואס געהערען דער פערזאן, אלס פערזאן און ניט אלס בירגער פון א שטאט אדער אלס מיטגליעד פון א נאציע. אזעלכע פערזענליכע רעכט קאנען זיין אי „פערזענליך" אי „זאכליך", און זעהר גוט טוען יענע יוריסטען, וואס געברויכען אנשטאט „פערזענליכעס און זאכליכעס רעכט" די מעהר בעשטימטע אויס-דרוקען „סוביעקטיווע און אביעקטיווע רעכט". ווייטער, דער אונטערשייד צווישען פערזענליכע און בירגערליכע („פאליטישע") רעכט איז, אייגענטליך, דערזעלביגער, ווי דער אונטערשייד צווישען פריוואט-רעכטליכע און עפענטליך-רעכטליכע בעציהונגען. אין טעקסט גופא וועלען מיר דערקלערען, פאר וואס מיר מאכען ניט קיין אונטערשייד צווישען בירגערליכע און פאליטישע רעכט. און, ענדליך, וואס אנבעלאנגט די בירגערליכע רעכט, דארף מען זיי ניט פערוועקסלען מיט'ן ציוויל-רעכט (אזא פערוועקסלונג קומט אפט פאר אין די ראמאנישע און סלאווישע שפראכען) און די נאציאנאלע רעכט מיט'ן שטאטס-רעכט.

א. מענשליכע און פערזענליכע רעכט.

די געזעצגעבונג פון אלע מאדערנע לענדער, וואו די שקלאפעריי איז שוין אפגעשאפט געווארען דורכ'ן געזעץ, אנערקענט אז אלע מענשען זיינען גלייך פאר דעם קרימינעלען געזעץ. די הויפט־פרינציפען פון קרימינאל־רעכט זיינען: איין מענש טאר דעם צווייטען'ס לעבען און געזונדהייט ניט שעדיגען דורך דירעקטע האנדלונגען, טאר איהם ניט פערשאפען קיין קער־פערליכע שמארצען, טאר ניט שטעלען אין געפאהר אדער פערניכטען דאס לעבען פון אן אנדער מענשען, טאר ניט בעליידיגען דעם עהרען־געפיהל פון א צווייטען, טאר איהם ניט פערשקלאפען, בעשרענקען זיין געזעצליכע האנדלונגס־פרייהייט און בעוועגונגס־פרייהייט, און יעדער מענש מוז רע־ספעקטירען דאס פריוואט־אייגענטום פון א צווייטען.

אין אלע אייראפעאישע און אמעריקאנישע לענדער אהן אויסנאהם ווערען אט די רעכט אנערקענט פאר אלע מענשען, קיין חלוק, אויב בירגער אדער אויסלענדער, אייגענע אדער פרעמדע. אין די דאזיגע עלעמענטארע רעכט ווערען די אידען בעשרענקט לויט'ן געזעץ בלויז אין מאראקא, אביסיניען, פערזיען און אראביען, — און דאס אויך ניט לויט'ן געשריבענעם געזעץ פון קוראן (אדער עוואנגעליום אין אביסיניען), וועלכער פרעדיגט מענשליכע רעכט פאר אלעמען, נאר לויט דעם ניט געשריבענעם געוואוינ־הייטס־רעכט, ד. ה. לויט די טראדיציאנעלע מדות, וועלכע בעהאנדלען די אידען אלס נידעריגערע וועזענס.

נאר אויב ניט נאכ'ן געזעץ, ווערען אבער אונזערע ברידער פאקטיש בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט דורך דער רעגירונג אין אזוינע לענדער, ווי רוסלאנד און רומעניען. די פאדערונג פון גלייכע מענשליכע רעכט בעציהט זיך ניט נאר צו די בארבארישע לענדער פון אפריקא און אזיען, נאר אויך צו די אויביגע כלומרשט „ציוויליזירטע" לענדער פון אייראפא. דורך זייער פראקטיק ערלויבען אט די רעגירונגען זייערע אונטערטאנען צו פערניכטען די אידישע לעבענס, צו פערגוואלטיגען די אידישע עהרע (אין פאגראמען), צו רויבען אידישעס אייגענטום, און דורך בלוט־בלבולים, צו בעליידיגען דעם אידישען נאמען.

אן אנדער זאך איז אבער, ווען די רעגירונגס־ארגאנען, אלס אזעלכע, בעשרענקען די פרייהייט פון זייערע אונטערטאנען, ווי אין רומעניען, פינ־לאנד און רוסלאנד ווערט בעשרענקט די בעוועגונגס־פרייהייט, די בעשעפ־טיגונגס־ און בילדונגס־פרייהייט פון די אידען. דא האבען מיר שוין צו טאן ניט מיט די קרימינעלע בעציהונגען פון מענש צו מענש, נאר מיט יורידיי־ישע

בעציהונגען פון די רעגירונגס־אָרגאַנען צו די איינצעלנע פּערזאָנען. אזוינע רעכט רופען זיך דעריבער פּערזענליכע רעכט. אין א ציוויליזירטען שטאַט קאָן קיין מענשליכעס רעכט ניט בעשרענקט ווערען. פּאָגראָמען, בלוט־בלבולים קאָנען, דעריבער, אויך ניט אָנגערופען ווערען „בעשרענקונגען": זיי זיינען, פערקעהרט, דירעקטע פערברעכענס, פערלעצונגען פון מענשליכע רעכט, און יענע רעגירונג, וואָס ערלויבט דאָס, שטעלט זיך דערמיט אליין אויסערהאלב יעדען געזעץ. דאָס עלעמענטארע גערעכטיגקייטס־געוויסען פון אונזער צייט פערלאַנגט, אַז אזא רעגירונג זאָל אראָפּגעזעצט און בעשטראָפט ווערען.

בנוגע צו פּערזענליכע רעכט, ווי די בעוועגונגס־פרייהייט א. ד. גל., קאָן יאָ זיין א רייד וועגען בעשרענקונגען; די „טשערטא", די פּראָצענט־נאָרמע, די פערשיידענע געזעצען געגען אידען זיינען, אלזאָ, בעשרענקונגען פון זייערע פּערזענליכע רעכט. דאָס כאראקטעריסטישע פון די פּערזענליכע רעכט בעשטעהט אין דעם, וואָס אַזוי לאַנג ווי זיי זיינען ניט בעשרענקט דורך די רעגירונגס־אָרגאַנען, קאָנען זיי אויך ניט פערלעצט ווערען. אין דעם מאָמענט, ווי די „טשערטא" ווערט אראָפּגענומען, וועט קיינער ניט קאָנען פערוועהרען א אידען צו וואוינען וואו ער וויל. ווערט אָפּגעשאַפט די פּראָצענט־נאָרמע, וועט קיין רעגירונגס־שול ניט קאָנען פערהאקען איהרע טירען פאר אידישע קינדער מחמת דעם איינציגען גרונד, וואָס זיי זיינען אידען.

פון דער פּאַקטישער אונפערלעצליכקייט פון די פּערזענליכע רעכט נעהמט זיך זייער צווייטע וויכטיגע אייגענשאַפט: די פּערזענליכע רעכט זיינען די גאראַנטיע פאר די מענשליכע רעכט, און, פערקעהרט, די בעשרענקונגען פון פּערזענליכע רעכט ברענגען צו פערלעצונגען פון די מענשליכע רעכט. דאָס פּערזענליכע רעכט פון א מענשען איז א בעשטעטיגונג, אַז ער איז א פּערזאָן, א סוביעקט פון רעכט, און אַז דאָס געזעץ אליין בעטראַכט איהם פאר אַזעלכען. קיינער קאָן ניט זיין זיכער מיט זיינע מענשליכע רעכט אַזוי לאַנג, ווי ער ווערט ניט בעטראַכט פאר א גלייכבערעכטיגטער פּערזאָן. ספּעציעל איז דאָס ריכטיג, ווען א געוויסע גרופּע פון דער בעפעלקערונג אָדער א גאַנץ פאָלק ווערט דורך דעם געזעץ בעהאנדעלט, ווי א גרופּע פון צווייטען ראַנג, ווען דאָס געזעץ זאָגט אָפּ א גאנצען פאָלק אין די אַלגעמיינע פּערזענליכע רעכט. ערקלערענדיג די אידען פאר ניט קיין גלייכבערעכטיגטע בירגער, גיט דאָס געזעץ דערמיט אָנצוהערעניש, אַז אויך אַלס מענשען שטעהען די אידען נידעריגער פאַר דער גאנצער בעפעלקערונג. די רעכטס־בעשרענקונגען

האבען א דעמאראליזירענדיגע ווירקונג אויף דער ארומיגער בעפעלקערונג: רעספעקטירענדיג דאס געזעץ, מוז די בעפעלקערונג ממילא פעראכטען יענע מענשען, וועלכע ווערען פונ׳ם געזעץ פעראכטעט.

די רעכטס־בעשרענקונגען געגען אידען ערציהען אין דער ארומיגער בעפעלקערונג אינסטינקטען פון האס און אינטאלעראנץ און געוואוינען זי צו צום געדאנק, אז מיט דעם אידען מעג מען טאן אלצדינג, אז דער איד איז „פויגעל־פריי", ער ווערט פונ׳ם געזעץ ניט געשעצט און ניט געשיצט. דאס שאפט א גינציגען באדען פאר פאגראם־אגיטאציע און בלוט־בלבולים, ווי בכלל פאר אלע אנטי־סאציאלע אויסערונגען פון אנטיסעמיטישע געפיהלען. *)

בכן איז אונזער ערשטע און עלעמענטארסטע פאדערונג צו די רעגי־רונגען פון די רעכטלאזע לענדער: עס זאלען אפגעשאפט ווערען אלע יענע בעשרענקונגען פון פערזענ־ליכע רעכט, וועלכע זיינען געריכטעט געגען אידען. און ניט טיילווייז, נאר אלע מיט א מאל זאלען די בעשרענקונגען בטל ווערען, ווייל דער עיקר איז ניט נאר דער דירעקטער שאדען, וואס אידען ליידען פון דער געבונדענקייט און פון די קייטען, נאר אויך דער מאראלישער שאדען: אפילו די קלענסטע רעכטס־בעשרענקונג דעמאראלי־זירט די ארומיגע בעפעלקערונג און שפייזט די פעראכטונג צו אידען און די הפקרות.

ב. בירגערליכע רעכט.

אויב קיין ציוויליזירטע לאנד פערדיענט ניט דעם נאמען אזוי לאנג, ווי ס׳ווערען דארט בעשרענקט די פערזענליכע רעכט פון גאנצע גרופען פון דער בעפעלקערונג, איז א קאנסטיטוציאנעלע לאנד ניט מעגליך אזוי לאנג, ווי דארט בעזיצען ניט אלע בירגער קיין גלייכען אנטייל אין דער פאליטיק פון לאנד. לויט דעם מאדערנעם דעמאקראטישען רעכטס־בעגריף איז דער בירגער אן ארגאניש׳ער טייל פון שטאט. דער שטאט דארף ניט האבען

*) זאל מען אונז ניט פאלש אויסטייטשען: מיר ווילען ניט זאגען, אז דער האס צו אידען שטאמט פון דער אידישער רעכטלאזיגקייט. ס׳פערשטעהט זיך, אודאי, די רעכטלאזיגקייט שטאמט פונ׳ם האס און איז א פאלגע פון איהם. נאר מיר ווילען בלויז זאגען, אז די פאלגע ווירקט אליין אויף איהר אורזאך און פערשטארקט זי נאך מעהר: די רעכטלאזיגקייט סאנקציאנירט דעם האס און די פעראכטונג צו אידען.

קיין אנדער אויפגאבע, ווי צו רעגולירען און צו שיצען די געזעצליכע אינ־טערעסען פון אלע בירגער. דער בירגער איז בזה האופן ניט קיין פאסיווער אביעקט פון דער שטאטליכער טעטיגקייט, נאר איהר אקטיווער סוביעקט, ער בעטייליגט זיך אין דער טעטיגקייט פונ'ם שטאט אויף גלייכע יסודות מיט אלע אנדערע בירגער.*) גלייכע רעכט און גלייכע פליכטען פאר אלע בירגער, איז דער פרינציפ פון מאדערנער געזעלשאפטליכקייט. דערביי מאכט דאס געזעץ נאר אן אויסנאהם פאר ניט פאליטיש־פעהיגע עלעמענטען: ד. ה. פאר קינדער, שוואכזיניגע, פערברעכער; און אין דער מעהרהייט לענדער ווערען גרויסע אויסנאהמען און רעכטס־בעשרענקונגען נאך געמאכט פאר פרויען.

בירגערליכע (אדער פאליטישע) רעכט בעטייטען אלזא דאס רעכט אויף פאליטישער און געזעלשאפטליכער טעטיגקייט: דאס רעכט צו וועהלען און געוועהלט צו ווערען אין אלע פערטרעטונגס־קערפערשאפטען פון לאנד, און צו פערנעהמען אלע עפענטליכע עמטער און רעגירונגס־שטעלען. חוץ דעם, האט יעדער בירגער דאס רעכט בעשיצט צו ווערען אין א פרעמדען לאנד דורך די פערטרעטער פון זיין רעגירונג. — כדי צו געניסען אט די אלע רעכט, מוז מען זיין א ב י ר ג ע ר פון לאנד; אויסלענדישע שטאטס־בירגער קאנען ניט קריגען אזוינע רעכט, סיידען אין אן אויסנאהמס־פאל, אלס א בעזונדערע פריווילעגיע. דעריבער הייסען אט די רעכט — ב י ר־ג ע ר ל י כ ע, צום אונטערשיעד פון די מענשליכע רעכט און פערזענליכע פרייהייטען: מענשליכע רעכט טארען בכלל ביי קיינעם ניט פערלעצט ווערען, ס'מעג זיין א בירגער אדער אן אויסלענדער, און פערזענליכע רעכט קאנען אין דער מאדערנער פראקטיק בעשרענקט ווערען בלויז פאר אויסלענדער.*)

*) דא איז ניט דער פלאץ פאר א ויכוח מיט יענע רעאקציאנערע אדער האלב־רעאקציאנערע, האלב־קאנסטיטוציאנעלע יוריסטען, וואס בעטראכטען דעם שטאט פאר א מין לויתן, וועלבער דארף איינשלינגען אלע בירגער און בעציהען זיך צו זיי, ווי צו פאסיווע אביעקטען פון זיין סואווערענעם ווילען. אפילו אזוינע טעארעטיקער פון שטאטס־רעכט לייקענען ניט, אז דער שטאט דארף ג ל י י ך בעהאנדלען אלע זיינע בירגער.

*) לויט דער מאדערנער יורידישער פראקטיק ערלויבען זיך אפילו די פרויסטע לענדער צו בעשרענקען די פערזענליכע פרייהייטען פון אויסלענדער, צ. ב., די איינוואנדערונגס־געזעצען אין אמעריקא ענטהאלטען אין זיך זעהר שטרענגע בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט, אבער בלויז פאר אויסלענדער. דערפאר קאן מען דאס ניט פערגלייכען מיט דער רוסישער „טשערטא“, ווייל

אויך דאַ איז כדאי צו בעטאָנען, אז די מענשליכע און פערזענליכע רעכט זיינען ביי דעם היינטיגען פרינציפ פון גלייכהייט פאַר'ן געזעץ ענג פערבונדען מיט בירגערליכע רעכט. די אונגלייכהייט פון בירגערליכע רעכט טיילט די בעפעלקערונג אין בירגער פון פערשיידענעם ראַנג און דעמאָ־ראַליזירט זי, דערציהט הכנעה אָדער אונצופרידענהייט ביי די בירגער פון נידעריגערען ראַנג און הפקרות ביי די פּריווילעגירטע עלעמענטען. די בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) גלייכבערעכטי־גונג איז דערמיט א גאַראַנטיע פאַר די מענש־ליכע און פערזענליכע רעכט, און די לעצטע בלייבען אָהן דער ערשטער א ווענינ־וואָס רעספּעקטירטער אָדער סתם טויטער בוכשטאַב. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאַר אידען וועט צוגעוואוינען די ארומיגע בעפעלקערונג און אויך די רעגירונגס־אָרגאַנען צו אַכטען דעם אידען, ווייל דער איד ווערט געאַכטעט פונ'ם געזעץ.

די אידעע פון „מענשליכע און בירגערליכע רעכט" איז צוערשט דעפינירט געוואָרען אין דער אמעריקאַנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינדעפּענדענס" און אין דער פראַנצויזישער „דעקלאַראַציע פון די רעכט פון מענשען". די לעצטע האָט אָבער שטאַרק פערמישט די בעגריפען „מענש" און „בירגער", און אין לויף פון דער ווייטערדיגער פּאָליטישער ענטוויקלונג פון אייראָפּא איז געשאַפען געוואָרען דער ניט־קלאָרער טערמין „בירגערליכע גלייכ־בערעכטיגונג", וועלכער נעהמט ארום אַלע דריי קאַטעגאָריעס: די מענש־ליכע רעכט, וואָס געהערט צו אַלעמען, סיי בירגער, סיי אויסלענדער; די פערזענליכע פרייהייטען, וואָס געהערען צו אַלע בירגער (יעדענפאלס, אין פרינציפּ) און אָפטמאָל אויך צו אויסלענדער; אין די בירגערליכע רעכט, וואָס געהערען, אין פרינציפּ, צו אַלע פּאָליטיש־פעהיגע בירגער און נאָר צו זיי.

אַמעריקא האָט דאָס רעכט אָנצונעהמען געזעצען געגען אויסלענדער, און געגען איינענע בירגער טאָר מען אזוינע געזעצען (ווי די „טשערטאַ") ניט שאַפען. בנוגע צו די פערזענליכע רעכט פון אויסלענדער ווערט אָפט פּראַקטיצירט דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגקייט („רעסיפּראָסיטי"): אויף וויפיעל דו בעשרענקסט מיינע בירגער ביי זיך אָדער דו גיסט זיי פרייהייט, אויף אַזוי פיעל וועל איך ביי מיר בעשרענקען דיינע בירגער אָדער זיי פרייהייט לאָזען. פון אָט די בעמער־קונגען קאָנען מיר שוין בעגרייפען דעם גאַנצען יעזואיטיזם פון רומעניען, ווען זי האָט ערקלעהרט אידען פאַר „אויסלענדער" און בעהאַנדעלט זיי לויט'ן פרינציפּ פון „רעסיפּראָסיטי": וואָס די רומענער מעגען טאָן אינ'ם אידישען לאַנד, דאָסזעלביגע מעגען די אידען אין רומענישען לאַנד...

אינ׳ם קאמף פאר אידישער עמאנסיפאציע האט מען שטענדיג געהאט צו טאן מיט בעשרענקונקען פון בירגערליכע און פערזענליכע רעכט, ווייל די פערזענליכע רעכט ווערען דאך ממילא ניט בעשרענקט דארט, וואו ס׳איז אנערקענט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אין אלע לענדער האבען די אידען געליטען אונטער בעשרענקונגען ניט נאר פונ׳ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער, נאר אויך פונ׳ם רעכט אויף בעוועגונג, בעשעפטיגונג און בילדונג.

פיהלענדיג, אז דא איז פאראן א רעכטליכער אונטערשייד און ניט קאנענדיג איהם יורידיש פארמולירען, האבען די פובליציסטען זיך אנגע־כאפט פאר דעם יורידישען אויסדרוק „פאליטישע רעכט“. דערפון איז ארויסגעקומען דער אונטערשייד, וואס מ׳מאכט געוועהנליך צווישען ביר־גערליכע און פאליטישע רעכט. דאס איז אבער א גרייז: צווישען די בירגערליכע און פאליטישע רעכט איז קיין שום חלוק ניטא, דאס איז איינס און דאסזעלביגע: ווייל „בירגער“ איז דאך, קודם כל, א פאליטישער בעגריף. דער ווירקליכער אונטערשייד ליעגט צווישען די בירגערליכע און פערזענליכע רעכט.*)

הכלל, מיר דארפען ביי די רעגירונגען פון די רעכטלאזע לענדער פא־דערען גלייכע און פולע בירגערליכע רעכט פאר אידען. געוועהנליך ווערען דאס פארמולירט אין די גרונד־געזעצען, אין דער קאנסטיטוציע פון לאנד, דורך דער ערקלערונג, אז קיין בירגער קאן ניט אויסגעשלאסען ווערען פונ׳ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער א. אז. וו., בלויז אויף דעם איינ־ציגען גרונד פון זיין רעליגיע אדער פון זיין פאלקס־שטאם.

ס׳הארף נאך בעמערקט ווערען, אז יורידיש און פאקטיש טאר מען ניט פערמישען די בעגריפען „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג“ און „רעלי־

*) ווען פרויען־בירגערינס, צ. ב., ווערען אויסגעשלאסען פון ירושה־רעכט, הייסט עס, אז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע פערזענליכע (אביעקטיווע) רעכט. ווען די זעלביגע פרויען־בירגערינס ווערען אבער אויסגעשלאסען פון וואהלרעכט, הייסט עס, אז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע בירגער־רעכט: זיי געניסען ניט די פולע בירגער־רעכט, נאר בלויז א קליינעם טייל פון זיי. בכן האט ניט קיין זינען צו פאנאנדערטיילען בירגערליכע און פאליטישע רעכט, סיידען ווען מ׳בעטראכט די פאליטישע רעכט אלס א טייל פון די בירגער־רעכט, ווי די יוריסטען טוען אפטמאל. הכלל, פאדערנדיג פולע בירגערליכע רעכט פאר אידען, פאדערן מיר שוין ממילא דורך דעם אליין אויך די פאליטישע רעכט, און ס׳איז ניט נויטיג דאס אויסצוטיילען.

גיאָנס־פרייהייט", הגם בנוגע צו אידען וועלען זיי אָפּט פערמישט, און מיר האָבען געזעהןביישפּיעלען, ווען די רומענישע רעגירונג, א שטייגער, האָט געפּרובט צו נארען די עפענטליכע מיינונג, אז ביי איהר איז פולע רעליגיאָנס־פרייהייט ובכן האָבען זיך די אידען ניט וואָס צו בעקלאָגען. רעליגיעזע פרייהייט געהערט גאָר צו די פּערזענליכע רעכט, און ניט צו די בירגערליכע, דערצו איז דאָס ניט מעהר ווי איינעס פון די פּערזענליכע רעכט. היינטיגע צייטען קאָן מען געניסען פולע רעליגיאָנס־פרייהייט אין א רעכט־לאָזען לאַנד און דאָך בעהאַנדעלט ווערען ווי א פּאַריער. אזוי איז עס טאקע מיט די אידען אין רומעניען און אין פינלאַנד.

די פערוועקסלונג שטאַמט פון דער פעאָדאַלער צייט, ווען די רעליגיע איז געווען א הערשענדיגע מאַכט אין פּאָליטישען לעבען, און יעדע אמונה איז געווען פּאָליטיש אָרגאַניזירט אין א קירך. די היינטיגע קאָנסטיטוציאָ־נעלע אָרדנונג אנערקענט אָבער דעם גלויבען פאַר א סוביעקטיווען צושטאַנד פון פּערזענליכען געוויסען, אָדער פאַר א געוויסער קאָמבינאַציע פון גלייך־געזאָנענע פּערזאָנען אין פאָרם פון א רעליגיעזער געמיינדע. ביי אידען איז אין דער פעאָדאַלער צייט די רעליגיע געווען דער סימן פון זייער נאַציאָ־נאַליטעט. היינט האָט די אידישע נאַציאָנאַליטעט אנדערע סמנים. און דאָ קומען מיר צום בעגריף פון נאַציאָנאַלע רעכט.

.9

נאַציאָנאַלע פראַגע און נאַציאָנאַלע רעכט.

וועגען פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט איז ניט געווען קיין סך צו זאָגען, וויילביידע בעגריפען האָבען שוין אליין לאַנג געקראָגען בירגער־רעכט אי אין דעם פּאָליטישען לעבען אי אין דער יורידישער וויסענשאַפט. די אידעע אָבער פון נאַציאָנאַלע רעכט איז א גאַנץ נייע, א סך פּראָגרעסיווע פּאַרטייען און מענשען ווייסען נאָך גאָר ניט פון איהר וויכטיגקייט, און מיר דאַרפען זיך אויף איהר גענויער אָפּשטעלען.

ווי מיר האָבען געזעהן, דיענט דאָס רעכט צו רעגולירען די קאָנפליקטען צווישען אינטערעסען. דאָס רעכט דערגרייכט דעם צוועק דערמיט, וואָס עס גרעניצט די אינטערעסען פאַנאַנדער און ציי־כענט אָן פאַר יעדען אינטערעס די גרעניצען פון זיין קאָמפּעטענץ, וואָס ווייטער פון זיי טאָר דער אינטערעס ניט גרייכען. יעדע פערלעצונג פון א רעכט איז א הסגת גבול, אן איבערשטרייטונג פון די גרעניצען. די מענשליכע

רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די אינטערעסען פון איינצעלנע פּערזאָנען. די פּערזענליכע רעכט לעגען אַ גרעניץ צווישען דער קאָמפּעטענץ פון שטאַט און די פּריוויהייטען פון פּערזאָנען. די בירגערליכע רעכט גרעניצען פאַנאַנדער די פּאָליטישע אינטערעסען און די פּאָליטישע טהעטיגקייט פון די בירגער.

די נאַציאָנאַלע רעכט שאַפען אַ גרעניץ צווישען די אינטערעסען פון שטאַט און די אינטערעסען פון אַ נאַציע.

בדי צו פערשטעהן די זאַך, דאַרפען מיר אַלזאָ קלאָר ווערען, וואָס הייסט נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אַ נאַציע איז אַ היסטאָריש־אויסגעביל־דעטער קבוץ מענשען, וואָס האָבען אַ געמיינזאַמע פערגאַנגענהייט, וועמעס עקאָנאָמישעס לעבען האָט זיך ענטוויקעלט אונטער געמיינזאַמע פּראָדוקציאָנס־בעדינגונגען און וועמעס גייסטיגע לעבען האָט דעריבער אָנגענומען די געשטאַלט פון אַ געמיינזאַמער קולטור.*) די אינטערעסען פון אַ נאַציע קאָנען זיין דעריבער פּונקט אַזוי פערשיידענאַרטיג, ווי די אינטערעסען פון אַ יחיד: אַ נאַציע קאָן האָבען עקאָנאָמישע, קולטורעלע און פּאָליטישע אינטערעסען. אַ נאַציע קאָן פּונקט אַזוי בעזיצען אַ קאָלעקטיוועס פערמעגען, ווי אַ יחיד זיין פּריוואַט־פּערמעגען. נאָר פּונקט ווי אַ יחיד דער־קענט מען ניט נאָך זיינע מאַטעריעלע רייכטימער, נאָר דורך די קערפּער־ליכע און גייסטיגע אייגענשאַפטען זיינע, אַזוי ווערט אויך אַ נאַציע דער־קענט דורך איהרע אַנטראָפּאָלאָגישע און גייסטיגע אייגענטימליכקייטען. די סמנים פון אַ יחיד זיינען: זיינע געזיכטס־שטריכען, זיין וואוקס, מאַנירען, כאַראַקטער, זיין אינטעליגענץ, פעהיגקייטען א. ד. גל. די סמנים פון אַ נאַציע זיינען איהרע פיזישע אייגענשאַפטען (פאַרב פון הויט און האָר, דורכשניטליכער וואוקס, קראַניאָמעטרישע פּראָפּאָרציעס א. ד. גל.) און די גייסטיגע אייגענשאַפטען — שפּראַך, מדות, קולטור־אוצרות.

בכן איז פאַלש צו מיינען, אַז נאַציעס האָבען בלויז קולטורעלע אינ־טערעסען. די קולטור איז נאָר דער דייטליכסטער און בכן דער וויכטיג־סטער **סימן** פון אַ נאַציע, אָבער וועייט ניט דער גאַנצער אינהאַלט פון איהר לעבען. נאַציאָנאַלע אינטערעסען זיינען **אַלע** יענע אינטערעסען, וועלכע טיילען אָפּ איין נאַציע פון דער צווייטער. אויב די נאַציע פער־מאָגט אַן אייגענע טעריטאָריע, האָט זי טעריטאָריאַלע אינטערעסען. אויב

*) ז׳ די בראָשורע פון ב. באָראָכאָוו „קלאַסען־אינטערעסען און נאַציאָנאַלע פראַגע“, ווילנא 1906, און אָטאָ בויער, „די נאַציאָנאַליטעטען־פראַגע און די סאָציאַל־דעמאָקראַטיע“, וויען 1907.

Toronto, Canada
Kr. No. 4
49

זי האָט קיין טעריטאָריע ניט, אָדער די אייגענע קלעקט ניט פאַר איהר, און זי שטרעבט צו פערשאַפען זיך אַ נייע טעריטאָריע, דאן האָט זי קאָלאָניזאציאָנס־אינטערעסען, אָדער יעדענפאלס עמיגראציאָנס־אינטערעסען. נאָר אזוי ווי דער דייטליכסטער סימן פון אַ נאַציע איז איהר שפּראַך און קולטור, דעריבער פערנעהמען די קולטורעלע און שפּראַכליכע אינטערעסען דעם אויבען־אָן אינ׳ם נאַציאָנאַלען לעבען פון אַ פאָלק.

די אינטערעסען פון אַ יחיד האָבען אַ רעכטליכע ווערדע בלויז דאן, ווען דער יחיד איז בנוגע צו די דאָזיגע אינטערעסען בעוואוסטזיניג. אַן אמאָליגער שקלאַף האָט אודאי געהאט אַ סך בעדערפענישען, וואָס ניט די הערשער זיינע, ניט ער אַליין האָבען ניט געוואוסט דערפון. האָבען זיינע אינטערעסען ניט געהאט קיין רעכטליכע קראַפט. דאָסזעלביגע מיט אַ נאַציע: אזוי לאַנג, ווי זי האָט אבסאָלוט ניט דאָס בעוואוסטזיין פון איהרע בעדערפענישען, קאָן קיין רעדע ניט זיין מכח נאַציאָנאַלע אינטערעסען און נאַציאָנאַלע רעכט. ניט מיט אמאָל קומט אַ יחיד צום בעוואוסטזיין פון זיינע אינטערעסען: ער הויבט אָן צוביסלעכווייז פערשטעהן צוערשט די דייטליכסטע אינטערעסען זיינע, יענע וואָס לאָזען זיך שאַרפער פיהלען, און מיט דער צייט ווערט דער קרייז פון זיינע אינטערעסען אַלץ ברייטער און אָנגעשפּאַנטער. אָט אזוי איז עס אויך מיט אַ נאַציע: צוערשט קומט אַ קליינער טייל פון איהר, די אינטעליגענטסטע און אנטפינדליכסטע שיכט איהרע צום בעוואוסטזיין פון די נאַציאָנאַלע בעדערפענישען, און דערהוייל נאָך ניט פון אַלע, נאָר בלויז פון אַ טייל בעדערפענישען, פון די וויכטיגסטע, פון די וואָס לאָזען זיך שטאַרקער פיהלען. ערשט כוואַליעסווייז פערשפּרייט זיך דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין צווישען די קינדער פון פאָלק, זייערע נאַציאָנאַלע אינטערעסען ווערען אַליין אויך אַלץ רייכער, ברייטער און אינטענסיווער.

ווען אַ נאַציע, אָדער לפּחות אַ בעדייטענדער טייל פון איהר, שטרעבט צו בעפרידיגען איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען, און ווען דאָס רופט אַרויס קאָנפליקטען מיט אנדערע נאַציעס אָדער מיט דער מלוכה, — אין אזאַ פאַל ענטשטעהט אַ נאַציאָנאַלע פראַגע. יענע טעטיגקייט, די אינערליכע (צווישען די אייגענע מיטגליעדער) און די אויסערליכע, וואָס די נאַציע ענטוויקעלט, כדי צו בעפרידיגען איהרע אינטערעסען, רופט זיך אָן — נאַציאָנאַלע פּאָליטיק. ווען די נאַציאָנאַלע פּאָליטיק שטויסט זיך אָן אויף דער פּאָליטיק פון שטאַט, קומט דערפון אַרו׳ס דער קאַמפף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט.

בנוגע צו דער נאציאָנאלער פראגע דארף מען אונטערשיידען דריי קאטעגאָריעס פון שטאטען: נאציאָנאל־שטאטען, נאציאָנאליטעטען־שטאטען און נאציאָנאל־אינדיפערענטע שטאטען.

אויב אונטער א שטאט לעבט בלויז איין איינציגע נאציע, רופט מען אזא שטאט — נאציאָנאל־שטאט. אויב אָבער אונטער איין שטאט לעבען עטליכע נאציעס און ס'ענטשטעהט דורך דעם א נאציאָנאלע פראגע, רופט מען עס נאציאָנאליטעטען־שטאט. נאציאָנאל־שטאטען זיינען, צ. ב., פראנקרייך, איטאליען, בולגאריען, שפאניען, האָלאנד, די דריי סקאנדינאווישע מלוכות. נאציאָנאליטעטען־שטאטען זיינען, צ. ב., ענגלאנד, רוסלאנד, דייטשלאנד, עסטרייך־אונגארן, טערקיי, בעלגיען, קענעדע. אויב פוילען זאָל צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וועט זי זיין א נאציאָנאליטעטען־שטאט, ווייל דאָרט לעבען, חוץ פּאָליאקען, אויך אידען, ליטווינער, אוקראאינער, דייטשען.*)

אין א נאציאָנאל־שטאט הערשט פולע הארמאָניע צווישען די אינטערעסען פון דער נאציע און פון שטאט, ווייל דער שטאט איז דאָך איהר שטאט און זי קאָן איהם צופּאסען צו איהרע נאציאָנאלע אינטערעסען. אין א נאציאָנאליטעטען־שטאט געפינט זיך דער שטאטס־מעכאניזם געוועהנליך אין רשות פון איין פאָלק, — דעם הערשענדיגען פאָלק, און די איבעריגע פעלקער זיינען מעהר אָדער ווייניגער אפּגעשטויסען פון דער מאכט און פונ'ם איינפלוס אויפ'ן שטאטס־מעכאניזם. דאָס הערשענדע פאָלק איז, פערשטעהט זיך, יענעס, וואָס האָט אַלע איבעריגע פעלקער איינגענומען, און אין לויף פון א לאנגער געשיכטע אויסגעבויט דעם שטאט איבער די רוקענס פון אַלע פעלקער פון לאנד.

---

*) אַ מלוכה, וועלכע איז אַ לאנגע צייט געווען אַ ריינער נאַציאָנאַל־שטאַט, קאָן אָבער שנעל פערוואַנדעלט ווערען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אויב זי נעהמט אין זיך אַריין, דורך אַ גליקליכער מלחמה, נייע פּראָווינצען מיט אַ פרעמדער בעפעלקערונג. אַזוי איז רומעניען, צ. ב., ביז'ן יאָהר 1913 געווען אַ נאַציאָנאַל־שטאַט; נאָך דעם אָבער, ווי זי האָט איינגענומען די בולגאַרישע דאָברודזשאַ, איז רומעניען פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. דאָס אומגעקעהרטע קאָן אויך טרעפען מיט דייטשלאַנד אָדער ענגלאַנד, זיי זאָלען ווערען פון נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען צוריק נאַציאָנאַל־שטאַטען, אויב פון זיי זאָלען אָפּפאַלען אַלע פרעמד־שטאַמיגע פּראָווינצען.

אין די נאַציאָנאַל־שטאַטען איז קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ און קאָן ניט זיין. אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען דריקט דער פּאָליטישער מעכאַניזם, אין די אינטערעסען פון דער הערשענדער נאַציע, אויף די אינטערעסען פון די איבעריגע פעלקער. דערפון ענטשטעהט א נאַציאָנאַלע פראַגע און א קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט. ס'זיינען אָבער אויך פאַראַן שטאַטען, וואו ס'לעבען א סך פעלקער, נאָר זיי האָבען ניט קיין נאַציאָנאַלע אינטערעסען, ד. ה. זיי זיינען ניט בעוואוסטזיניג אין זייערע נאַציאָנאַלע בעדערפעניסען, און דערפאַר איז דאָרט קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ. לאָמיר אָנרופען אזוינע שטאַטען נאַציאָנאַל־אינדיפערענטע שטאַטען. א ביישפּיעל דאַרף מען ניט וויט זוכען: די פעראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקאַ. דאָ וואוינען אויסגעמישט צעהנדליגער פערשיידענע פעלקער־גרופען, נאָר מחמת די ספּעציעלע בעדינגונגען פון איינוואַנדערונג בעגעגנען זיי דאָ שוין א פאַרטיגע און מעכטיגע קולטור, די אַמעריקאַנישע קולטור, צו וועלכער זיי פּאַסען זיך אַלע צו מיט דער גרעסטער גרייטוויליגקייט. בכן איז אין אַמעריקאַ ניטאָ קיין נאַציאָנאַלע פראַגע און קיין נאַציאָנאַלע פּאָליטיק, און דאָ קאָן קיין רייד דערוועגן ניט זיין פון נאַציאָנאַלע רעכט.*)

די פראַגע פון פּערזענליכער און בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג האָט צו טהאָן מיט אַלע לענדער און אַלע שטאַטען, די נאַציאָנאַלע רעכט אָבער האָבען צו טהאָן בלויז מיט נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען. און אויב מיר רעדען ספּעציעל וועגען אידען, מוזען מיר דאָס אזוי פאָרמולירען: אידען נויטיגען זיך אין גלייכע נאַציאָנאַלע רעכט אין אַלע יענע שטאַטען, וואו די נאַציאָנאַלע פראַגע שטעהט אויף דער טאַגעסאָרדנונג פון דער שטאַטס־פּאָליטיק, און וואו די אידען וואוינען אין א בעדייטענדער צאָהל. אַזוינע לענדער זיינען: רוסלאַנד, פוילען, עסטרייך, אונגאַרן, טערקיי און אפשר אויך רומעניען.

אַלע אַנדערע פאָרמולירונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען דערגרייכען ניט דעם צוועק פון קלאָרקייט. ווען מ'זאָגט, צ. ב., „נאַציאָנאַלע

---

*) אויב דאָס וועט שטענדיג אזוי בלייבען, איז ניט דאָ דער פּלאַץ פאַר נביאות. פאַראַן אַ מיינונג, אַז אַמעריקאַ וועט מיט דער צייט ווערען אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אַזוי ווי ס'איז אויך פאַראַן אַ מיינונג, אז אין דער ווייטער צוקונפט וועלען גאָר אַלע שטאַטען פון דער גאַנצער וועלט ווערען נאַציאָנאַל־אינדיפערענט.

רעכט פאַר אידען אין אַזוינע לענדער, וואו נאַציאָנאַלע רעכט ווערען בכלל אַנערקענט", האָט עס צו טהאָן בלויז מיט עסטרייך, טערקיי און בעלגיען; רוסלאנד און, מעגליך, פוילען אַנערקענען ניט קיין נאַציאָ־נאַלע רעכט. זאָגט מען ווידער, „אין אַזוינע לענדער, וואו נאַציאָנאַלע רעכט ווערען אָדער דאַרפען ווערען אַנערקענט", ענטשטעהט ערשט די פראגע, וואו זשע דאַרפען די נאַצ. רעכט אַנערקענט ווערען און ווער דאַרף זאָרגען פאַר זייער אַנערקענונג? די גאַנצע פראגע בעציהט זיך בלויז צו די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען, און דער גאַנצער קאָנ־פליקט קומט גראַד דערפון, וואָס אַזוינע שטאַטען ווילען נים אָנערקענען קיין נאַציאָנאַלע רעכט.*)

נאָך די גרויסע בירגערליכע רעוואָלוציעס האָבען זיך אַלע שטאַטען געבויט לויט איין און העמזעלביגען פּרינציפּ פון צענטראַליסטישען ליבעראַ־ליזם, וועלכער בעהאנדעלט דעם בירגער, אַלס אַן אטאָם, אַ יש פאַר זיך, און בינדט צונויף מעכאַניש אַלע אַטאָמען אין איין צענטרום: דער רעגירונג.

*) ווען די דאָזיגע בראָשורע האָט זיך שוין געפונען אין דרוק, האָט אַ טייל אַמעריקאַנער אידען, וואָס קעמפט געגען די נאַציאָנאַל־אידישע פאָדערונגען, זיך פעראייניגט אין אַ „קאָנפערענץ פון אַמעריקאַנער אידישע אָרגאַניזאַציעס" און אינ'ם פּראָגראַם פון אידישע פאָדערונגען האָט די קאָנפערענץ (אין האָטעל אַסטאָר אין ניו יאָרק, דעם 16 יולי 1916) אַריינגעשטעלט אַ פּונקט פון גרופּען־רעכט פאַר אידען אין אַזוינע לענדער, וואו די גרופּען־רעכט זיינען אַנערקענט פאַר אַנדערע פעלקער און וואו די אידען פערלאַנגען דאָס פאַר זיך". אַזאַ פאָרמעל איז די אונגעראָטענסטע און אונלאָגישסטע, וואָס מ'קאָן זיך נאָר פאָרשטעלען. וואָס הייסט „גרופּען" און וואָס מיינט „גרופּען־רעכט", און וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָס מיט די נאַציאָנאַלע אינטערעסען און מיט דער נאַציאָנאַלער פראַגע? קיין יוריסט און קיין פּאָליטיקער וועט דאָס ניט אויסטייטשען. אָנשטאָט לאָגיק און אויפריכטיגקייט, איז דער קאָמישער בעגריף „גרופּען־רעכט" פול מיט פּאָלי־טישער היפּאָקריזיע און דיענט בלויז צו פערטונקלען די קלאָרע פּאָליטישע פראַגען. דאָס איז ניט קיין פּאָליטישער בעגריף און ניט קיין יורידישער, נאָר אַ מה־יפית'דיגער. זיין פּאָליטישער ווערט איז גלייך נול, פּונקט ווי דער פּאָליטישער ווערט פונ'ם רוסישען אויסדרוק „קאָנסטיטוציאָנעלע זעלבסטהערשאַפט", און דער גייסט פון אונוויסענהייט, פון אונזיניגען קאָמפּ־אָמיס און פּאָליטישען דאָפּעל־שפּיעל שטעקט אין אַ גלייכער מאָס ביי די אויטאָרען פון „קאָנסטיטוציאָנעלער סאַמאָדערזשאַוויע", סיי ביי די ערפינדער פון אידישע „גרופּען־רעכט".

דאָס לעבען פון שטאַט דריקט זיך דאָ אויס אין זיין פערוואַלטונג: ער פער־וואַלטעט איבער די בירגער דירעקט און פערטראָגט ניט קיין אַנדער מאַכט צווישען זיך און דעם בירגער. די ליבעראַלע שטאַטס־אידעע האָט נאָר אויף אַזוי ווייט געמאַכט הנחות דעם בירגער, אלס אַטאָם, אלס אָפּגעזונ־דערטער שטויבעלע, וואָס זי האָט איהם ערלויבט צו פערבינדען זיך מיט אַנדערע אַזוינע שטויבעלעך און קערפּערשאַפטען, ווירטשאַפטליכע, רעלי־גיעזע, פּאַרטייאישע. אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען האָט אָבער די ליבעראַלע אידעע דעם העלפאַנט ניט בעמערקט, אָדער געמאַכט זיך ניט זעהענדיג איהם: דער העלפאַנד איז די נאַציע, וואָס פערקניפּט די בירגער־שטויבעלעך אין לעבעדיגען היסטאָרישען אָרגאַניזם. אפילו דער ליבעראַלער נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט האָט איגנאָרירט די נאַציאָנאַלע בעדערפנישען פון די בירגער; א פשיטא שוין אַזאַ באַרבאַרישער נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, ווי רוסלאַנד. דער שטאַט האָט פערגעסען, אז דער אָרגאַניזם פון א נאַציע איז פיעל לעבעדיגער, נאַטירליכער, פעסטער, ווי דער מעכאַניזם פון שטאַט; אז שטאַאַטען קאָנען קינסטליך און שנעל צוזאַמענגעשטוקעוועט ווערען, ווי, אשטייגער, דורך שדוכים פון זייערע הערשער, דורך ירושה, דורך ערָאבערונג, און קאָנען פונקט אַזוי שנעל און קינסטליך צושמעטערט ווערען, דורך מלחמות, דורך רעוואָלוציעס, אָדער דורך א פשוט'ען אָפּמאַך צווישען די ארומיגע שכנים. אָט איז, צ. ב., דאָס קעניגרייך פּוילען צונויפגעשטעלט געוואָרען דורך א שדוך פון א פּוילישער פּרינצעסין מיט א ליטווישען פירשט, און צובראָכען געוואָרען דורך אַן אָפּמאַך צווישען רוסלאַנד, פּרייסען און עסטרייך. א נאַציע אָבער לעבט מיט איהרע אינערליכע קאָלעקטיווע כחות, קאָן ניט קינסטליך אויפגעריכט ווערען און ניט קינסטליך פערניכטעט ווערען, און עס טוט שמאַרצליך ווען דעם צאַפּלדיגען אָרגאַניזם פון א נאַציע, ווען מ'צושניידט זי אויף שטיקער אָדער מ'צושטויבט זי אין איינציגווייזע בירגער־אַטאָמען.

די לעבעדיגע כחות פון די נאַציעס האָבען ענדליך רעוואָלטירט נעגען דער ברוטאַלער צענטראַליסטישער פּאָליטיק פון שטאַט, און ס'האָט זיך פּאַ־נאַנדערגעפּלאַקערט אין בעלגיען און אירלאַנד, אין עסטרייך און אונגאַרן, אין רוסלאַנד און טערקיי א ביטערער נאַציאָנאַלער שטרייט, וועלכער שטערט די פּאָליטישע ענטוויקלונג פון דער גאַנצער מלוכה, דעמאָראַליזירט די פערוואַלטונגס־מאַשין און פלאַנצט א ווילדע העצע צווישען פערשיידענע פעלקער פון לאַנד. די אונטערגעדריקטע פעלקער זיינען ארויס נעגען דעם הערשענדיגען פאָלק און געריסען זיך אויף צווישען זיך איינער מיט'ן צווייטען. דאָס אַלעס האָט ענדליך געצוואונגען די נאַציאָנאַליטעטען־

שטאַטען, מעהר פאַר אַלץ בעלגיען און עסטרייך, צו שטעלען זיך אויפ'ן וועג פון נאַציאָנאַלע רעפאָרמען.*)

די ענטוויקלונג פון די נאַציאָנאַלע רעפאָרמען געהט אין דריי ריכ־טונגען: אין דער ריכטונג פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואַלטונג, אין דער ריכטונג פון דער גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען און אין דער ריכטונג פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע. אַזוי ווי די טעטיגקייט פון שטאַט דריקט זיך אויס אין דער פערוואַלטונג, איז די ערשטע פאָדערונג פון אַ נאַציע, וועלכע פיהרט נאַציאָ־נאַלע פּאָליטיק: אָפּצוגרעניצען די פערוואַלטונג פון שטאַט און איבער־געבען אַ טייל פערוואַלטונג צו דער נאַציע. נעמליך, יענעם טייל, וואָס האָט צו טאָן מיט די נאַציאָנאַלע אינטערעסען פון די בירגער, און קודם כל מיט זייער שפּראַך, דערציהונג און קולטור. די פערוואַלטונג איבער אָט די אַנגעלעגענהייטען דאַרף איבערנעהמען אָדער די נאַציאָנאַלע פּראָ־ווינץ, אויב די גאַנצע נאַציע וואוינט איינע אַליין אין אַ בעשטימטער פּראָווינץ: דאָס פּאַסירט זעהר זעלטען); אָדער די רעגירונג אַליין דאַרף אָנשטעלען אין איהר פערוואַלטונג בעאַמטע פון פערשיידענע נאַציעס און בענוצען אין פערוואַלטונג, אין געזעצגעבונג און אין געריכט אַלע שפּראַכען פון איהרע בירגער; אָדער די פערוואַלטונג פון די נאַציאָנאַלע אינטערעסען דאַרף איבערנעהמען די נאַציע גופא, אַלס אַן עפענטליך־רעכטליכע קערפּערשאַפט, אַ פערבאַנד פון אַלע קינדער פון פאָלק, און דאָס לעצטע רופט זיך נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

אין עסטרייך, און נאָך מעהר אין דער שווייץ איז ברייט דורכגעפיהרט דער פּרינציפּ פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואַלטונג, אין בעלגיען דער פּרינציפּ פון שפּראַכען־גלייכבערעכטיגונג, און אין טערקיי — דער פּרינציפּ פון נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.*) וואו וואָסער אַ פּרינציפּ דאַרף מעהר אָנגעווענדעט ווערען, — אויף דעם איז קיין כלל נאָך ניטאָ, ווייל די גאַנצע פראַגע איז נאָך גאַנץ יונג. איין זאַך קאָן אָבער פעסטגעשטעלט ווערען

---

*) די טערקיי איז לכתחלה געווען פריי פון צענטראַליזם, ווייל איהר שטאַטס־אָרדנונג איז בכלל אַן אַנדערע, פון איין זייט פּראָגרעסיווער, פון דער אַנדער זייט פּרימיטיווער, איידער אין אייראָפּאַ.

*) אָט די פּאַקטישע ביישפּיעלען בעווייזען, אגב, ווי אומבעגרינדעט איז די טענה פון אַלע צענטראַליסטישע פּאָליטיקער, אַז ס'טאָר און ס'קאָן ניט זיין קיין נאַציאָנאַלע זעלבסטפערוואַלטונג, ווייל זי וואָלט געווען „אַ שטאַט אין אַ שטאָט" און „אַ נאַציע אין אַ נאַציע". דאָס וואָרט „נאַציע" האָט צוויי בעדיי־

מיט זיכערקייט, אַז דאָרט, וואו פערשיידענע נאַציעס זיינען צווישען זיך שטארק אויסגעמישט און וואוינען ניט אין קיין שאַרף אָפּגעגרעניצטע פּראָווינצען, וועט די פּראָווינציעלע זעלבסטפערוואלטונג אָהן נאַציאָנאלער אויטאָנאָמיע זיין אַ זיכערער דורכפאַל. דאָס האָט אונצווייפעלהאפט בעוויזען די געשיכטע פון עסטרייך.

בנוגע צו די אידישע רעכט (אין די גלות־לענדער) קאָן, פערשטעהט זיך, קיין רעדע ניט זיין מכח פּראָווינציעלער זעלבסטפערוואלטונג; בלייבען, הייסט דאָס, פאַר אונז די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען און די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען.

אַלע געזעצען און פעראָרדנונגען, און בכלל אַלע אָפיציעלע אקטען פון דער רעגירונג ווערען בעקאַנט געמאַכט דער בעפעלקערונג אין אַלע שפּראַכען פון לאַנד; די רעגירונג ביי זיך בענוצט זיך מיט דער שפּראַך פון דער מלוכה, ד. ה. פון דער הערשענדער מעהרהייטס־נאַציע (אין רוסלאַנד איז די מלוכה־שפּראַך רוסיש, אין פּוילען — פּויליש, אין עסטרייך — דייטש, אין אונגאַרן — מאַדיאַריש, אין אָסמאַניען — טערקיש), נאָר צו דער בעפעלקערונג דאַרף די רעגירונג רעדען אין דער מוטער־שפּראַך פון דער בעפעלקערונג.

די פערהאנדלונגען אין געריכט ווערען געפיהרט אין דער שפּראַך פון די צדדים, וואָס בעטייליגען זיך אין פּראָצעס.

די בעאַמטע מוזען קענען די שפּראַכען פון דער בעפעלקערונג פון זייער געגענד.

חוץ דעם קומען נאָך די פערזענליכע שפּראַך־פרייהייטען, וואָס אַלע

טונגען; די עלטערע, די ענגליש־פראנצויזישע (נאַציאָן) מיינט די שטאַטליך־אָרגאַניזירטע בעפעלקערונג פון דער גאַנצער מלוכה; די מאָדערנע מזרח־אייראָפּעאישע מיינט יעדעס פאָלק, אַלס אַ היסטאָרישען אָרגאַניזם. אין טערקיש יוערען ביידע בעדייטונגען דייטליך פאַנאַנדערגעשיידט: „דעוולעט“ הייסט נאַציע־שטאַט, און „מילעט“ — נאַציע־פאָלק. אונטער איין אָסמאַנישען „דעוולעט“ לעבען, אויף ברייטע אויטאָנאָמישע יסודות, עטליכע „מילעטען“, און די איינהייט פון דער גאַנצער מלוכה לויידט פון דעם אויף קיין האָר ניט. אויב די טערקיי איז שטאַרק צוריסען געוואָרען און פערלאָרען גאַנצע פּראָווינצען, איז דערין שולדיג גאָר ניט די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פון איהרע פעלקער, נאָר אויסשליסליך די אינטערנאַציאָנאַלע אינטריגען פון די אייראָפּעאישע גרויסמעכט.

בירגער מעגען זיך פריי בענוצען מיט זייער שפּראַך אין פּריוואַט־פערקעהר, מינדליך, שריפטליך אָדער טעלעגראַפיש, אין עפענטליכע פערזאַמלונגען און אין דער פּרעסע.

צו דער נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג געהערט נאָך די איינפיהרונג פון נאַציאָנאַלע וואהל־קוריעס, וואו יעדע נאַציע זאָל, לויט דער צאָהל פון איהרע מיטגליעדער, בעזונדער וועהלען איהרע דעפּוטאַטען און רעגירונגס־בעאַמטע. אַזוינע קוריעס עקזיסטירען אין איינ׳גע פּראָווינצען פון עסטרייך, נאָר ס׳איז נאָך דערווייל אַן אָפענע פראַגע, אויף וויפיעל דאָס איז צוועק־מעסיג.

אין אַלע נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען מוזען אלזאָ די אידען פערלאַנגען גלייכבערעכטיגונג און פרייהייט פאַר זייער מוטער־שפּראַך, ד. ה. פאַר דער אידישער שפּראַך.

די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

יעדע נאַציע ווערט קאָנסטיטואירט אין א פערבאַנד, וואָס פערוואַל־טעט זעלבסט זיינע אינערליכע ענינים און בעזיצט די רעכט פון א יורידישער פּערזאָן, ד. ה. דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד קאָן ערווערבען אייגענטום, שאַפען זיך מיט איהם, קאָן שליעסען קאָנטראַקטען מיט אַנדערע יורידישע און פּריוואַט־פּערזאָנען, קאָן פיהרען פּראָצעסען אין זיין אייגענעם נאָמען, פער־טיידיגענדיג די אינטערעסען אָדער דעם כבוד פון דער נאַציע.

יעדער בירגער פון לאַנד מוז געהערען, לויט זיין אייגענעם פרייען אויסקלייב, צו וועלכען ניט איז נאַציאָנאַלען פערבאַנד, און מוז צאָהלען דעם פערבאַנד יענע שטייערען, וואָס דער פערבאַנד לעגט אויף איהם ארויף.

אַלע מיטגליעדער פון נאַציאָנאַלען פערבאַנד, וואָס זיינען רייף דערצו, אָהן אונטערשייד פון געשלעכט, מוזען האָבען גלייכעס שטים־ און וואהל־רעכט אין אַלע אַנגעלעגענהייטען פון זייער נאַציע, וועלכע זיי האָבען זיך פרייוויליג אויסגעקליבען. יעדער בירגער האָט דאָס רעכט ארויסצוטרעטען פון זיין נאַציאָנאַלען פערבאַנד און אריינצוטרעטען אין א צווייטען, אויב מ׳נעהמט איהם אריין אהין.

דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד פערוואַלטעט די נאַציאָנאַלע שולען, עלעמענטאַרע, מיטעלע און העכערע, ביבליאָטעקען, מוזעען א. אז. וו., שטיצט טעאַטערען און אַנדערע קולטורעלע אונטערנעהמונגען, פיהרט א נאַציאָנאַלע סטאַטיסטיק, בעזאָרגט די צדקה־אַנשטאַלטען פון זיין נאַציע, רעגולירט די אויסוואַנדערונג און פערטרעט די אינטערעסען פון דער נאַציע פאַר דעם שטאַט.

קיין שום אנדערע און ברייטערע פונקציעס קאן דער נאציאנאלע פערבאנד ניט האבען, ער געפינט זיך אונטער דער השגחה פון שטאט, דאס געריכט געפינט זיך אין די הענט פון שטאט, גלייך ווי די פאסט, דאס געלד־סיסטעם א. אז. וו. דאס פאליטישע, ווירטשאפטליכע לעבען פון לאנד און די אינטערנאציאנאלע בעציהונגען צו אנדערע לענדער מוזען, פערשטעהט זיך, געהערען צום שטאט און נאר צו איהם.

אט דאס איז דער אינהאלט פון דער נאציאנאל־פאליטישער אויטאנאמיע, אזוי ווי זי איז פארמולירט געווארען צוערשט פונ'ם עסטרייכיש־אידישען פאליטיקער און רעוואלוציאנס־פיהרער, אדאלף פישהאף און גענוי בעגרינדעט געווארען פונ'ם עסטרייכישען סאציאל־דעמאקראט קארל רעננער (געשריבען אונטער די פסעוודאנימען סינאפטיקוס און רודאלף שפרינגער). די פרטים פון דער נאצ. אויטאנאמיע זיינען נאך ניט אויסגעארבייט, אבער אין פרינציפ איז זי שוין ארייגגענומען אין די פראגראמען פון דער עסטרייכישער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, פון דעם אידישען „בונד“ אין רוסלאנד, פון די פועלי־ציון אין רוסלאנד און עסטרייך, פון דער רוסישער פארטיי סאציאליסטען־רעוואלוציאנערען און פון איהר אידישער אפטיילונג „סערפ“. די פאדערונג פון נאציאנאלער אויטאנאמיע ווערט ארויסגעשטעלט אויך פון דער אלגעמיין ציוניסטישער פארטיי אין רוסלאנד און עסטרייך, פון די דעמאקראטישע און רעוואלוציאנערע פארטייען ביי די רוסישע אוקראאינער, גרוזינער, ארמעניער און אנדערע פעלקער.

ביז איצט האבען מיר אויסגעטייטשט אין יורידישע טערמינען, וואס עס הייסט „נאציאנאלע זעלבסטבעשטימונג“, און מיר ווילען דאס איצט אנווענדען צו די אידען. אין יענע לענדער, וואו פערשיידענע פעלקער פיהרען א נאציאנאלע פאליטיק און קעמפען פאר נאצ. רעכט, האט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין פאר זיך זעהר א קנאפע בעטייטונג. דארט בעשטעהט די ווערדע פונ'ם מענשען שוין ניט מעהר אין זיינע „סיטיזען־פייפערס“, נאר אין דעם כח פון זיין פאלק. א קינד פון א רעכטלאזען פאלק וועט ניט קאנען אויסנוצען זיינע רעכט, און וועט ניט קאנען געשיצט ווערען אקעגען רעכטס־פערלעצונגען, אויב נאר זיין פאלק האט ניט די מאכט צו דריקען אויף דער רעגירונג, אז די לעצטע זאל זיך רעכענען מיט איהם. דעם בעסטען בעוויז האבען מיר שוין געזעהן אין דער אידישער לאגע אין עסטרייך. זייענדיג דארט יורידיש בערויבט פון נאציאנאלע רעכט, האבען זיי אויך פאקטיש זעהר ווייניג פון די פערזענליכע און בירגערליכע רעכט, וואס זיינען אזוי פייערליך אויסגעשטעלט

אויפ׳ן פּאַפּיר, אין דער טעאָריע. כדי צו צווינגען די בעפעלקערונג און די אַדמיניסטראַציע צו רעכענען זיך מיט די אידישע אינטערעסען, בלייבט דאָס איינציגע מיטעל: אוועקצושטעלען דאָס אידישע פאָלק אין אזא רעכטליכער לאַגע, ווי די איבעריגע פעלקער. דאָס הייסט, מיט אַנדערע ווערטער, אַז אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען איז די נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג אַ גאַראַנטיע פאַר די בירגערליכע, פּערזענליכע און מענשליכע רעכט.

אָבער אויך דירעקט ליידען די אידישע מאַסען אונצעהליגען שאָדען פון זייער נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. זיי דיענען, אַ דאַנק איהר, אַלס אַן אונטערדריקונגס־מיטעל אין די הענט פון די הערשענדע נאַציעס, שפּיעלען אַן אומסימפּאַטישע ראָלע אין די קאָנפליקטען צווישען די שכנ׳ישע פעלקער, ווערען קולטורעל פערנאַכלעסיגט, מאָראַליש דעגראַדירט, בלייבען אין אונוויסענהייט, האָבען דורך דער אונוויסענהייט גרויסע שוועריגקייטען אינ׳ם עקאָנאָמישען קאַמף פאַר דער עקזיסטענץ. די שטייערן, וואָס זיי צאָהלען, ווערען איינגאַנצען פערוועגדט אויף צו שפּייזען פרעמדע קולטורען; די אידישע שול, טעאַטער, ליטעראַטור ווערען ניט אונטערגעשטיצט און דערהויבען, ווי ביי אַנדערע פעלקער, נאָר זיי פיהרען אַן עלענדע עקזיסטענץ און דערנידעריגערן דעם קולטורעלען מצב פון פאָלק. דאָס אידישע פאָלק דאַרף האָבען דאָס רעכט זיך קולטורעל אויפלעבען און אויפהויבען אין זיין אייגענער שפּראַך, אין אידיש, פּונקט ווי אַלע אַנדערע פעלקער. די גרויסע פינאַנציעלע מיטלען, וואָס ס׳פערמאָגען די פערמעגליכע אידישע עלעמענטען, דאַרפען בענוצט ווערען אין די קולטורעלע אינטערעסען פון זייער אייגענעם פאָלק, אויף וויפיעל זיי האָבען זייער פערמעגען פון זיין אַרבייט גענומען. די געוואַלטיגע אידישע עמיגראַציע געהט סטיכייאיש, ווי אַ פערניכטענדיגער שטורם, און קיינער זאָרגט ניט זי איינצואָרדנען און פּראָדוקטיוו צו מאַכען. קומט אַ פּאָגראָם, אַ בלוט־בלבול, איז ניטאָ קיין אינסטיטוט, וועלכער זאָל האָבען די געזעצליכע פולמאַכט צו רעדען אין נאָמען פון אידישען פאָלק, צו מאָהנען דעם שאָדען פאַר די ליידענדע אידען, צו פערטיידיגען דעם כבוד פון אידישען נאָמען.

דאָס אַלעס קען טאָן בלויז אַן אויטאָנאָמער נאַציאָנאַלער אינסטיטוט, וואָס איז אַנערקענט פונ׳ם שטאַט און פערטרעט דאָס אידישע פאָלק פאַר׳ן שטאַט. זאָל ער הייסען אידישער נאַציאָנאַלער סעים אָדער אידישער נאַציאָנאַל־ראַט, דער עיקר איז, אַז ער זאָל געניסען אַ טייל פון דער אָפיציעלער קאָמפּעטענץ פון שטאַט, זאָל קאָנען אַרויפלעגען אָבליגאַ־

טאַרישע שטייערן אויף זיינע מיטגליעדער, אויסהאַלטען שולען, רעגולירען די עמיגראַציע א. אז. וו. די אונטערשטע אָרטיגע זיילען פון אזא אינסטיטוט דאַרפען זיין נאַציאָנאַל־אידישע קהלות, וואָס טראַגען ניט קיין רעליגיעזען נאָר א נאַציאָנאַלען כאַראַקטער.

און כדי דאָס פאָלק זאָל ווירקליך געניסען פון זיין אויטאָנאָמיע, מוז זי געבויט ווערען אויף דעמאָקראַטישע יסודות: א דעמאָקראַטישע נאַציאָנאַלע קהלה און א דעמאָקראַטישער נאַציאָנאַלער פערבאַנד אויפ'ן יסוד פון אלגעמיינעם וואהלרעכט.

צו אלע נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען, וואו אידען וואוינען אין געדיכטע מאַסען, שטעלען מיר אָט די פאָדערונג. און אויב פוילען וועט צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וואָס מיר ווינשען דעם פוילישען פאָלק פון גאַנצען הארצען, אפילו ווען פוילען קריגט נאָר אויטאָנאָמיע, פערלאַנגען מיר אין פוילען אידיש־נאַציאָנאַלע רעכט. קיין ערנסטער אידישער פּאָליטיקער האָט ניט געוואַגט צו רעדען וועגען א „יודעאָ־פּאָלאָניא“, ווי די פּוילישע אַנטיסעמיטען וואַרפען אונז פאָר, — מיר ווילען, אז פוילען זאָל זיין זעלבסטשטענדיג און די רעגירונגס־שפּראַך אין פוילען קאָן ניט זיין קיין אַנדערע, ווי פּויליש. נאָר אין איהרע בעציהונגען צו דער אידישער בעפעלקערונג דאַרף זי זיך בענוצען מיט דער אידישער שפּראַך, די אידישע שפּראַך דאַרף זיין די אונטערריכטס־שפּראַך אין אלע אידישע שולען. מיר קאָנען ניט אָנפערטרויען די באַיקאָטיסטען, זיי זאָלען זיך שאַפען מיט אונזערע אינערליכע נאַציאָנאַלע ענינים. די אינטערעסען פון גאַנצען לאַנד, די אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק און די פּרינציפּען פון דעמאָקראַטיע פערלאַנגען, אז די אינערליכע אידישע אנגעלעגענהייטען זאָלען פערוואַלטעט ווערען פון א נאַציאָנאַל־אידישען אינסטיטוט.

נאָכוואָרט.

די געשיכטע פונ'ם עמאַנסיפּאַציאָנס־קאַמף האָט אונז בעוויזען, אז די אידישע עמאַנסיפּאַציע איז ניט קיין איינציגער אַקט פון געזעצגעבונג און אפילו ניט קיין סעריע פון אַקטען, נאָר, קודם כל, א לאַנגער און פערוויקעלטער היסטאָרישער פּראָצעס. די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין פערשיעדענע לענדער האָט אונז געלערנט, אז די דעמאָקראַטישע פרייהייטען פון א לאַנד זיינען אליין פאַר זיך ניט גענוג, אום אידען זאָלען דאָרט זיין גלייכבערעכטיגט. מיר האָבען געזעהן, אז דאָס העכסט דעמאָקראַטישע פינלאַנד איז צו אונז ברוטאַל, און די מאָנאַרכיסטישע טערקיי איז דאָס קלאַסישע לאַנד פון אידישער גלייכהייט און פרייהייט. מיר האָבען געזעהן צוויי שכנים־לענדער

פון גלייכער פאָליטישער ענטוויקלונג, אונגארן און רומעניען: דאָס ערשטע — א לאַנד פון אידישער גלייכהייט, דאָס צווייטע — דער שוידער־ליכסטער גיהנם פאר אונזערע ברידער. אויך האָבען מיר געזעהן, אז אונזערע האָפנונגען קאָנען מיר ניט בויען אויסשליסליך אויף דער פרייהייט־ליכער טראַדיציע פון א לאנד: וואָס דאַרף מען שוין מעהר מענשליך און רעכטליך, ווי די היסטאָרישע טראַדיציע פון דער בעציהונג פון פוילישען שטאַט צו די אידען — און היינט איז פוילען דער שרעקען־סימבאָל פאר'ן אידישען פאָלק! *)

די היסטאָרישע ערפאהרונג ווייזט אונז, אלזאָ, אז די ערשטע זאַך — איז אונזער אייגענער קאמף פאר אונזערע רעכט, און אז אין דעם קאמף קאָנען מיר נאָר טיילווייז רעכענען אויף די געזעלשאַפטליכע בוי די פעלקער. א סך מעהר דאַרפען מיר זיך שטיצען אויף די אינטערעסען פון די אומות העולם, און די קעמפער פאר א מאָדערנעם שטאַט זיינען פעראינטערעסירט אין דער גלייכהייט פון אלע בירגער פאר'ן געזעץ. ווייטער, קאָנען אונז בעהילפיג זיין די אינטער־נאַציאָנאלע אינטערעסען, ספּעציעל נאָך דער היינטיגער וועלט־מלחמה. אין אונזער קאמף פאר רעכט אין רוסלאנד וועט אונז גרינגער זיין צו פער־אינטערעסירען די עפענטליכע מיינונג פון דער וועלט, ווייל די רוסישע רעגירונג האָט אליין געזאָרגט דערפאר, אז די אידען־פראגע זאָל פון אַן אינערפּאָליטישער אנגעלעגענהייט ווערען אַן אינטערנאַציאָנאלער סקאַנ־דאל און א סכנה פאר דער גאנצער ציוויליזאַציע. די פּאָגראָמען, די סטע־כייאישע עמיגראַציע, דער ביילים־פּראָצעס און, ענדליך, די מיליטערישע פערניכטונג פון גאנצע אידישע קהלות האָבען כסדר געווירקט אין אָט דער ריכטונג. די פוילען־פראגע איז אליין פאר זיך געוואָרען א ברענענדיגער אינטערנאַציאָנאלער ענין, און דאָס לאָזט אונז האָפען, אַז די פויליש־אידישע

*) אַ ריהרענדע לעגענדע דערצעהלט, אז ווען די ערשטע אידישע קאָלאָ־ניסטען זיינען געקומען קיין פוילען, האָבען זיי געפרעגט ביי דעם סעים, אויב מ'וועט זיי ניט מאָרדען, ווי אין אַנדערע לענדער. אַן ענטפער האָט מען זיי' געגעבען „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע מאָרדויע" (די פּוילישע שליאַכטאַ מאָרדעט נים). געפרעגט האָבען זיי ווייטער, אויב מ'וועט ביי זיי ניט רויבען זייער גוטס, און דער ענטפער איז געווען: „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע ראַבויע". ווייטער דערצעהלען אונז פאָלקס־לעגענדען, אַז אידען פלעגען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע אין דער רעגירונג פון פוילען, און אַפילו אויסגעקליבען געוואָרען אויף דעם פּוילישען קעניגס־טראָן. די לעגענדען זיינען היסטאָריש ניט ריכטיג, נאָר דערפאר זעהר כאַראַקטעריסטיש פאָר דער גליקליכער לאַגע פון די אידען אינ'ם אַמאָליגען פוילען.

בעציהונגען וועלען געפינען א געהעריגע אויפמערקזאמקייט בעת די פריע־דענס־אונטערהאנדלונגען.

מיר האבען געזעהן, אז דאס מיטעלאלטער האט געהאט זיין פארם פון פערטיידיגען די אידישע אינטערעסען: דאס איז געווען שתדלנות — די פארם אנגעמאסטען צו דער דעמאלטיגער וועלט פון פריווילעגיעס און הנחות. אין דער היינטיגער וועלט פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ איז שתדלנות ניט מעהר, ווי א ירושה פון מיטעלאלטער. זי ווערט ביי אונז פראקטיצירט נאר פון די אפגעלעבטע און רעאקציאנערע שיכטען. דאס מאדערנע מיטעל צו פערטיידיגען אונזערע אינטערעסען איז — פאליטישער קאמף און א ברייטע דעמאקראטישע ארגאניזאציע פון אידישען פאלק. דאס מיינט אן אלוועלטליכען אידישען קאנגרעס אויף דעמא־קראטישע יסודות.

מיר דארפען זיין גרייט און ארגאניזירט צו זאגען אונזער ווארט מיט דער נויטיגער פעסטקייט אין דער ריכטיגער צייט, און צו אונטער־שטיצען דיעזעס ווארט דורך מאסען־דעמאנסטראציעס. מיר דארפען שטעהן אויף דער וואך, אז ס'זאל זיך ניט ווידערהאלען דער סקאנדאל מיט'ן בער־לינער טראקטאט און רומעניען, וואו דורך יעזואיטישע דריידלעך איז בטל געווארען די אינטערנאציאנאלע אריינמישונג צו אונזער טובה. מיר דארפען זיין ארגאניזירט ניט אויף א ווייל, נאר אויף שטענדיג, ווייל דער קאמף פאר רעכט איז ניט קיין קאמף אויף א ווייל, נאר אויף שטענדיג, און אין פראצעס פון קאמף וואקסען אונזערע אינטערעסען, ס'פערברייטען זיך אונזערע רעכטס־פערלאנגען, ס'עפענען זיך פאר אונז אלץ נייע און נייע פערספעקטיוון. ס'איז ניט גענוג אויסצוקעמפען זיך דאס רעכט אין טעאריע, מ'מוז איהם אויף שריט און טריט נאך אויסקעמפען, פער־ווירקליכען, פערטיידיגען אין דער פראקטיק. דער קאמף פאר אידישע רעכט פערלאנגט א פערמאנענטע ארגאניזאציע פונ'ם אידישען פאלק.

אין דער פראקטיק איז א רעכט געזיכערט בלויז דאן, ווען אויסערהאלב פון דעם רעכט זיינען פאראן געוויסע גאראנטיעס. מיר האבען געזעהן, אז די מענשליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך פערזענליכע רעכט; אז די פערזענליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך בירגערליכע רעכט; אז אין די נאציאנאליטעטען־שטאטען ווערען די בירגערליכע און אנדערע רעכט גא־ראנטירט דורך נאציאנאלע רעכט. נאר מיר האבען אויך געזעהן, אז רעכטלאזיגקייט שטאמט פון מאכטלאזינקייט, און מיר קאנען זיין זיכער, אז אפילו די נאציאנאלע אנערקענונג און נאציא־

נאַלע עמאַנסיפּאַציע וועלען אונז ניט געבען די פולע גאַראַנטיע אַזוי לאַנג, ווי דאָס אידישע פאָלק איז מאכטלאָז אין דער וועלט, און פערמאָגט ניט קיין אייגען לאַנד, קיין אייגענעם שטיצפונקט אויף דער ערד־קוגעל אַזוי לאַנג, ווי מיר זיינען אַ באָדענלאָזע אויסנאַהם צווישען אַלע פעלקער.

די אידישע רעכטלאָזיגקייט וועט ניט אָפגעשאפט ווערען ענדגילטיג און פולשטענדיג אַזוי לאַנג, ווי עס וועט פערבלייבען די אידישע היימלאָזיגקייט.

אָט די אַלע פראַגען, די אַלע פאַזען פון אידישער עמאַנסיפּאַציע שטעהען אויף דער טאַגעס־אָרדנונג אינ'ם היינטיגען שיקזאַל־שווערען היסטאָרישען מאָמענט, אינ'ם מאָמענט, ווען די צייט איז טראָגעדיג מיט נייע וועלטען און גרייט זיך זיי צו געבוירען אין איבערמענשליכע יסורים. אַלע אָט די פאַזען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט, פראַגען פון אונזער געפאַלענקייט און היימלאָזיגקייט שטעהען און מוזען שטעהן אויף דער טאַגעס־אָרדנונג פון דער אידישער אָרגאַניזאַציאָנס־בעוועגונג און פונ'ם אידישען קאָנגרעס.

נאָר מיר האָבען אויך געזעהן, אַז שטענדיג, אין אַלע פאַזען פון אונזער הונדערט־יאָהריגען קאַמף פאַר רעכט, שטענדיג האָבען זיך אין אונזער אייגענער מיט, צווישען דעם אידישען פאָלק, געפונען גאַנצע שיכטען פון אינערליכע פיינד, און זיי האָבען מיט אַלע מיטלען געקעמפט געגען די רעכט פון זייער פאָלק, מיט אַלע מיטלען געשטערט אונזער עמאַנסיפּאַציאָנס־קאַמף. אידישע רעאַקציאָנערען האָבען די אידישע בעוועגונג געשעדיגט אין יענער צייט, ווען אונזער פאָלק האָט געקעמפט פאַר בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע. און היינט שטעלען זיך אויף די אינערליכע געגנער פון אונזער פאָלק און אָרגאַניזירען זיך צו שטערען דעם היינטיגען שטרייט פאַר נאַציאָנאַלער עמנאַסיפּאַציע און פאַר אַן אייגענער היים.

אַזוי היסטאָריש שריט ביי שריט ווערט דער אידישער עמאַנסיפּאַציאָנס־קאַמף ברייטער אין פערספּעקטיווען, און אַלץ אויף נייע פּאָזיציעס קלייבען זיך אַריבער די אינערליכע פיינד פון אידישער פרייהייט און גלייכהייט.

אונזער עמאַנסיפּאַציע דאַרף אויסגעקעמפט ווערען ניט נאָר אין דרויסען, נאָר אויך אינווענינ, אינ'ם אידישען פאָלק גופא: איצט, אַזוי ווי אין די אמאָליגע צייטען. דער קאַמף פון אידישע רעכט ווערט פערוואַנדעלט אין אַ לאַנגען און שווערען קאַמף געגען אַסימילאַציע און געגען הפקרות. דער קאַמף פאַר רעכט ווערט פערוואַנדעלט אינ'ם קאַמף פאַר נאַציאָנאַלען שטאָלץ און נאַציאָנאַלער אונאָפּהענגיגקייט.

No. 49 Toronto, Canada

3 1761 05248952 3

פרייז 20 סענט

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען אויפ'ן אדרעס:

JEWISH NATIONAL WORKERS ALLIANCE
89 Delancey Street, New York, N. Y.

DS
147
I5
1916
c.1
ROBA